

Kansantalouden tilinpito National Accounts

HELSINKI 1984

Leena Söder

Kotitaloudet kansantalouden tilinpidossa

Households in National Accounts

**Tilastokeskus
Statistikcentralen
Central Statistical Office of Finland**

Kansantalouden tilinpito National Accounts

Leena Söder

Kotitaloudet kansantalouden
tilinpidossa

Households in National Accounts

Tilastokeskus
Statistikcentralen
Central Statistical Office of Finland

HELSINKI 1984

ISSN 0355-2071
ISBN 951-46-8135-5

Helsinki 1984. Valtion painatuskeskus

Tilastokeskuksessa saatiin syksyllä 1979 päätökseen kansantalouden tilinpidon uudistus. Uudistettu tilinpito perustuu YK:n vuonna 1968 julkaisemaan kansainväliseen suositukseen "A System of National Accounts, Studies in Methods, Series F, No. 2, Rev. 3". Keskeiset aikasarjatiedot vuosilta 1960-1979 on julkaistu Tilastollisia tiedonantoja-sarjassa (Tilastollisia tiedonantoja n:o 66) vuonna 1981.

Uudistuksen yhteydessä laadittiin Suomessa ensimmäistä kertaa erillisinä institutionaalisen kotitaloussektorin tilinpitoestimaatit. Tässä julkaisussa selvitetään sektorin laskentamenetelmiä ja keskeisiä tietolähteitä. Laskelmien tuloksena syntyvää kehityskuvaa tarkastellaan hyvinvoinnin kannalta sekä tehdään eräitä vertailuja kotitaloussektorin perustietoihin.

Julkaisu kuuluu sarjaan, jossa kuvataan uudistetun kansantalouden tilinpidon laskentamenetelmiä. Kotitalousektorin laskentamenetelmät ovat suunnitelleet yliaktuaarit Leena Söder ja Tuula Lind, joista edellinen on vastannut myös tutkimusraportin kirjoittamisesta ja tilien laatimista vuosilta 1960-1981.

Tutkimusraportti on esitetty Helsingin Yliopistossa kansantaloustieteen sivulaudaturtutkielmana toukokuussa 1982.

Helsingissä kesäkuussa 1984

Olavi E. Niitamo

Pertti Marjomaa

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. NYKYINEN KANSANTALouden TILINPITO	5
2.1. Tilinpidon kehitysvaiheet	5
2.2. Rakenne	6
2.3. Keskeiset käsitteet	9
3. KOTITALOUSSEKTORI	13
3.1. Sektorin määrittely	13
3.2. Perusyksiköt ja perusjoukko	15
3.3. Perustilastot	15
4. TILIIEN RAKENNE	18
4.1. Tuotantotili	18
4.2. Tulo- ja tulonkäyttötili	20
4.3. Pääoman rahoitustili	21
5. TULO- JA TULONKÄYTTÖTILI	24
5.1. Tuotannontekijätulot	24
5.1.1. Palkat	24
5.1.2. Työnantajain sosiaalivakuutusmaksut	27
5.1.3. Toimintaylijäämä	27
5.2. Vastikkeelliset tulonsiirrot	35
5.2.1. Yrittäjätulon otot	35
5.2.2. Saadut omaisuustulot	35
5.2.3. Vahinkovakuutuskorvaukset	38
5.2.4. Omaisuustulot, menona	39
5.2.5. Vahinkovakuutusmaksut, netto	40
5.3. Vastikkeettomat tulonsiirrot	40
5.3.1. Sosiaalivakuusetuudet	41
5.3.2. Rahastoimattomat sos.vak.etuudet	42
5.3.3. Sosiaaliavustukset	42
5.3.4. Muut saadut tulonsiirrot	43
5.3.5. Välittömät verot	44
5.3.6. Pakolliset maksut ja sakot	45
5.3.7. Sosiaalivakuutusmaksut	46
5.3.8. Muut tulonsiirrot, menona	48
5.4. Käytettävissä oleva tulo	49
5.4.1. Kulutusmenot	49
5.4.2. Säästö	51

6. PÄÄOMAN RAHOITUSTILI	52
6.1. Varallisuuden bruttomuodostuksen rahoitus	52
6.1.1. Kiinteän pääoman kuluminen	52
6.1.2. Pääoman siirrot, netto	53
6.2. Varallisuuden bruttomuodostus	53
6.2.1. Varastojen lisäys	54
6.2.2. Kiinteän pääoman bruttomuodostus	55
6.2.3. Maan ostot, netto	56
6.3.4. Nettoluotonanto	56
6.3. Rahoitusvarojen ja velkojen nettohankinta	57
7. TULOSTEN TARKASTELUA	59
7.1. Tulot ja kulutus	60
7.2. Säästäminen	67
8. TILINPIDON KEHITTÄMISESTÄ	71
9. YHTEENVETO	77
SUMMARY	80
LÄHTEET	94
LIITTEET	

1. JOHDANTO

Kotitalouksia koskevaa taloudellista tutkimusta on traditionaalisesti hallinnut kulutuslähestymistavan keskeisyys, jossa kotitalouksien tuloilla ja varallisuudella on merkitystä lähinnä budjettirajoituksena. Tätä puolta on ollut omiaan korostamaan se seikka, että kansantalouden lopputuotekysynnästä yli 70 prosenttia on kulutusmenoja ja näistä valtaosa kotitalouksien kulutusta ja että kotitalouksien käytettävissä olevista tuloista kulutusmenot muodostavat yli 90 prosenttia.

Samoin talousteoria on pitkään tarkastellut kotitalouksia vain preferenssiensä mukaan valintoja tekevinä kuluttajina. Tosin kotitaloudet tarjoavat myös työvoimaansa työmarkkinoilla ja saavat tuloja, mutta tämä puoli on jäänyt vähemmälle huomiolle, koska budjettiyhtälön vallitessa tulot ja kulutus ovat yhtä suuret. Säästäminen jätetään tarkastelun ulkopuolelle tai samaistetaan implisiittisesti kulutusmenoihin (ks. tarkemmin kohta 2.3).

Vasta 1960-luvulla alkoi talousteorian käsitys kotitalouksista talousyksikköinä laajentua, mihin osaksi lienevät vaikuttaneet sosiaalitieteiden tarveteoriat. Kuluttajan valintateorian perusajatus kotitalouksista hyvinvointiaan (utiliteettiaan) maksimoivina yksikköinä ei sinänsä muuttunut. Sen sijaan kotitalouksien katsottiin omaavan muitakin tarpeita kuin ne, jotka voidaan tyydyttää markkinoilta ostettavilla kulutushyödykkeillä. Näiden tarpeiden tyydyttämiseen tarvitaan aikaa, omaa työpanosta sekä markkinoilta ostettuja raaka-aineita, joita yhdistämällä on mahdollista ylittää markkinoilla ansaittujen tulojen budjettiraja. Todelliseksi rajoitteeksi tulee näin markkinatulojen sijasta kokonaisaika. Sen rajoissa voidaan marginaalisesti vaihtaa vapaa-aikaa työaikaan markkinoilla tai kotitaloudessa ja lisätä siten kokonaiskulutusta. Merkittävimmin tämän teorian kehittämiseen on vaikuttanut Becker (1965).

Rinnan uuden hyötyteorian kanssa kehittyivät tulonjakoteoriat. Teoriakehityksen tuloksena pystyttiin yhdistämään työmarkkinat ja kulutus, ja samalla kaksi erillistä tulonjakoa: tuotannontekijöiden välinen tulonjako ja kotitalouksien välinen tulonjako. Tulot otettiin keskeiseksi tarkastelun ja analyysin kohteeksi kulutuksen sijasta. Kulutuksen asemaa taloudellisen aktiviteetin lopullisena päämääränä ei kumottu, vaan sitä tarkastellaan kulutusmahdollisuuksien kautta, johon myös säästäminen

eksplisiittisesti sisältyy. Tällöin tulot edustavat kulutuspotentiaalia, joka kotitaloudella on käytettävissään kulutukseen tai säästämiseen (esim. Atkinson 1975, s. 31).

Tulojen ja tulonjaon nouseminen keskeiseksi kotitalouksien hyvinvoinnin tutkimuskohteeksi on lisännyt näitä koskevien yksityiskohtaisten tilastotietojen tarvetta. Vanhastaan tällä alueella olivat olemassa vain tulo- ja omaisuustilasto (nykyinen tulo- ja varallisuustilasto) sekä kansantalouden tilinpidon sulautetut tilit ja tulotaulut. Edellisen käyttökelpoisuutta on heikentänyt se, että tilaston piiriin kuuluvat vain veronalaiset tulot ja varat ja että luokitteluyksikkönä on tulonsaaja eikä kotitalous. Kansantalouden tilinpidossa kotitaloudet puolestaan olivat yhdistettyinä voittoa tavoittelemattomiin yhteisöihin, ja tulotiedot esitettiin vain muutaman taloustoimen avulla ja nekin nettoutettuina.

Yksityiskohtaisempien tulotietojen tuottaminen alkoi Suomessa 1960-luvulla, jolloin vuoden 1966 kotitaloustiedustelun yhteydessä tehtiin laajahko tulo- ja säästämistutkimus. Myös vuosien 1971 ja 1976 kotitaloustiedusteluissa oli vastaava tulotutkimus. Sen sijaan säästämistutkimukset osoittautuivat niin hankaliksi, että niistä luovuttiin vuoden 1976 kotitaloustiedustelussa. Aiemmista tutkimuksista saadut tulokset olivat siinä määrin epäluotettavia, ettei niitä julkaistu. Näiden yritysten ohella ei Suomessa ole tehty muita empiirisiä säästämistutkimuksia poikileikkausaineistolla kuin Suomen Pankin vuoden 1969 tutkimus (Hämäläinen 1974 ja juuri valmistunut SKOP:n rahoittama tutkimus vuoden 1979 aineistolla (Kosonen-Suoniemi 1982).

Viisivuotisvälein tehdyt laajat kotitaloustiedustelut osoittautuivat sekä varsin raskaiksi että riittämättömiksi, josta syystä Tilastokeskuksessa kehitettiin erillinen tulonjakotilasto. Sitä on tehty vuosittain vuodesta 1977 lähtien. Samoihin aikoihin valmistui YK:n toimesta myös uusi tulonjakotilastosuositus (United Nations 1977a). Sen tarkoituksena oli selkiinnyttää ja yhtenäistää kotitalouksia perusyksikkönään käyttävien tilastojen käsitteitä ja luokituksia sekä parantaa tietojen kansainvälistä vertailtavuutta.

Kansantalouden tilinpidon puolella valmistui uusi SNA-suositus (A System of National Accounts) vuonna 1968. Verrattuna aiempaan, vuoden 1953 SNA-

suositukseen, siinä laajennettiin ja yksityiskohtaistettiin kansantalouden tilinpidon kuvausalaa tulo- ja tulonkäyttötilien sekä varallisuuden ja sen rahoituksen alueilla samalla, kun tilinpitokehikkoon integroitiin hyödyketilinpito (panos-tuotoslaskelmat), rahoitustilinpito ja varallisuustilinpito.

Periaatteessa tarkoituksena oli, että nämä suositukset olisivat käsitteiltään ja luokituksiltaan yhteneväiset, jotta tietojen yhdistely ja vertaileminen kävisivät mahdollisimman helposti. Tähänhän tietojenkäsittelytekniikan kehittyminen antaa hyvät mahdollisuudet. Käytännössä se ei ole aivan yksinkertaista, sillä eroja on sekä perusjoukon rajauksessa että luokituksissa ja käsitteiden määrittelyssä.

Myöskään kansainvälisten vertailujen tekeminen ei ole ongelmaton. Niin SNA-suositus kuin tulonjakotilastosuositus ovat ohjeellisia standardeja, joita ei kaikin osin ole mahdollista noudattaa, esimerkiksi maan institutionaalisisista oloista johtuen. Suomessa ongelmia ovat aiheuttaneet mm. sosiaalivakuutuksen käsittely, koska sosiaalivakuutus on täällä toisin järjestetty kuin SNA:ssa oletetaan, ja asunto-osakeyhtiöiden ja niistä saatavan laskennallisen asuntotulon käsittely, sillä luokitusstandardi ei tunne asunto-osakeyhtiömuotoista asumista. Toisaalta useissa maissa yhdistetään sellaisia luokkia, joilla maan talouden kannalta on vähäinen merkitys tai tehdään lisäluokka keskeisten ilmiöalueiden kohdalla. Tästä syystä esim. eri maiden samannimiset sektoriluokat eivät sisällöllisesti aina vastaa toisiaan.

Suomessa vuoden 1968 SNA-suosituksen mukainen kansantalouden tilinpidon uudistus toteutettiin pääosin vuosina 1973-1979. Samalla korjattiin myös aikasarjat vuoteen 1960 saakka. Uudistetut laskelmat ja aikasarjat julkaistiin Tilastollisia tiedonantoja-sarjassa n:o 66, 1981.

Kotitalouksien osalta uudistus merkitsi sitä, että ne erotettiin voittoa tavoittelemattomista yhteisöistä ja muodostettiin erillinen kotitaloussektori. Tulo- ja tulonkäyttötili sekä rahoitustili laadittiin aiempaa huomattavasti yksityiskohtaisemmaksi ja pääosin bruttoperiaatteella entisen nettoperiaatteen sijasta. Samalla kotitalouksien laskelmissa pyrittiin mahdollisimman itsenäisiin estimaatteihin - eron ns. residuaalimenetelystä, mikä oli vallitseva kotitaloussektorin kohdalla vanhassa tilinpidossa.

Tämän tarkoituksena oli minimoida muiden sektoreiden tilastovirheiden kasaantuminen yhteen sektoriin. Tilien ja taloustoimien disaggregointi sekä perustilastojen kehittyminen ovat edesauttaneet itsenäisten estimaattien laadinnassa sekä vertailujen teossa.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan kansantalouden tilinpitokehikkoa kotitalouksien näkökulmasta. Tavoitteena on selvittää, miten kotitaloudet kuvautuvat tässä kehikossa sekä tarkastella laskelmien tuloksena syntyvää kehityskuvaa hyvinvoinnin kannalta. Tuloksia verrataan myös perustilastojen määrittelyin syntyvään kuvaan. Näiden pohjalta tarkastelu on ulotettu koskemaan myös tilinpidon edelleenkehittämistä. Keskustelua tästä on käyty lähes siitä lähtien, kun nykyinen SNA-suositus valmistui. Kotitalouksia sivuavalta osaltaan keskustelu liittyy olennaisesti hyvinvointiin ja alussa mainittuun talousteorian muotoutumiseen, josta syystä se rajataan näihin.

Esitys on rakennettu siten, että aluksi käydään katsauksena läpi kansantalouden tilinpidon kehitysvaiheita ja rakennetta sekä tilinpidon keskeisiä käsitteitä. Luvussa 3 määritellään kotitaloussektori, sen perusyksiköt ja perusjoukko sekä tarkastellaan sektorin suhdetta vastaaviin perustilastoihin. Seuraavaksi luvussa 4 tarkastellaan kotitalouksien kuvautumista tilinpitokehikossa tililuokkien avulla. Luvuissa 5 ja 6 käsitellään tililuokista yksityiskohtaisemmin tulo- ja tulonkäyttötilin sekä rahoitus-tilin taloustoimia ja niiden laatimiseksi käytettyjä laskentamenetelmiä ja tietolähteitä. Kunkin taloustoimen kohdalla esitellään ensin SNA:n mukainen määrittely, sitten sen operationaalinen ratkaisu sekä laskelmissa käytetyt tietolähteet. Laskentamenetelmien kohdalla on erikseen mainittu, mikäli menettely aikasarjassa (vuodet 1975-1960) on erilainen kuin varsinaista uudistusta koskevinä vuosina 1975-1978.

Käsitteiden määrittelyllä on kotitaloussektorin laskelmissa ja siten myös tässä esityksessä keskeinen asema kahdesta syystä: toisaalta käytetty perusmateriaali vaihtelee taloustoimesta toiseen, jolloin lähes joka taloustoimen laskemisessa törmätään eri tavoin määriteltyihin perusmateriaalin käsitteisiin; toisaalta kotitalouksien perustilastoissa, lähinnä tulonjakotilastossa ja kotitaloustiedustelussa, käsitteet poikkeavat sekä toisistaan että tilinpidon käsitteistä. Viime mainitussa kuitenkin on pyrittävä tilinpitokehikon kannalta mahdollisimman yhdenmukaisiin käsitteisiin

määriteltyihin laskelmiin, jotta eri osien konsistenttisuus voitaisiin turvata. Tästä syystä eivät tilinpidon ja perustilastojen tasot eivätkä laskelmien tuloksena muotoutuvat kehityskuvat välttämättä vastaa toisiaan, kuten tulosten tarkastelusta ilmenee. Samoin ei tilinpidon antama kuva kotitalouksien ostovoiman ja säästämisen kehittymisestä sellaisenaan kerro kaikkea sitä, mitä kotitalouksien kohdalla on kahden viime vuosikymmenen aikana tapahtunut.

Tutkielman loppuosassa tarkastellaan ensin tilinpidon kehittämismahdollisuuksia mm. Nordhausin ja Tobinin (1972), Atkinsonin (1975) ja Juster & kumpp. (1981) hyvinvointikriteereiden ja mittareiden kannalta. Sen jälkeen käsitellään tilinpidon kehittämisenäkymiä kotitaloussektorin osalta viimeaikaisten YK:n tilastoasiantuntijoiden esittämien näkemysten pohjalta (mm. United Nations 1977b, 1980a ja b sekä 1982) sekä eräitä empiirisiä kokeiluja lähinnä kotityön osalta. Hyvinvointinäkökulman huomioon ottaminen on vain yksi tilinpidon kehittämissuunnista. Se on kotitaloussektorin kannalta keskeisin, joten muut suuntaukset on tässä yhteydessä jätetty vain maininnan varaan.

2. NYKYINEN KANSANTALOUDEN TILINPITO

2.1. Tilinpidon kehitysvaiheet

Tuotannon mittaamiseen perustuvien kansantalouden tilinpitolaskelmien systemaattinen kehittäminen sai sysäyksensä 1930-luvun laman ja Keynesin teorioiden pohjalta, jolloin nykyisen kaltainen tilinpitokehikko alkoi muotoutua. Tilinpitolaskelmilla on pitkä historia, jonka katsotaan ulottuvan 1700-luvulle saakka. Aiemmat laskelmat olivat kuitenkin vaihtelevin metodein tehtyjä erillisiä selvityksiä. Suomessa ensimmäisen kansantulon mittauksen suoritti K.E.F. Ignatius määrittämällä vuoden 1881 suostuntaverotilaston avulla Suomen kansan vuotuisen tulon (Carson 1975 ja Hjerppe-Kaartinen 1981).

Alunperin kansantulolaskelmien pääasiallisena tarkoituksena oli mitata kansakunnan vuotuista tuloa ja ostovoimaa, jolloin niitä kuvaavia tilastoja pidettiin väestön hyvinvoinnin mittareina. 1930-luvun laman jälkeen alettiin korostaa julkisen vallan finanssi- ja rahapolitiikkaa, jolloin

mielenkiinto kohdistui tulonmuodostumis- ja jakaantumisprosessiin sekä sen suhteeseen tuotokseen, hintoihin ja työllisyyteen markkinataloudessa. Tällöin kansantulolaskelmat kehittyivät lähinnä suhdannepolitiikan ja -analyysin välineiksi, jolta pohjalta rakentui myös vuoden 1953 SNA-suositus (United Nations 1979).

Toisen maailmansodan jälkeen alkoi pidemmän tähtäimen suunnittelun aikakausi, jolloin syntyi tarvetta laajentaa kansantulolaskelmien kehikkoa ja siirtää painopistettä tuotannon rakenteen ja sen tulosten käytön analysoimiseen. Huomiota kiinnitettiin myös markkinoiden ulkopuolella tapahtuvaan tuotantoon. Tältä pohjalta kehitettiin vuoden 1968 SNA-suositus. Tilinpidon keskeisinä käyttöalueina pidettiin talouspolitiikan suunnittelua ja seurantaa sekä taloudellisia analyysejä (United Nations 1979).

2.2. Rakenne

Väljästi tulkiten tilinpitokehikko nojaa keynesiläiseen makroteoriaan. Pohjana on kansantalouden rakenteita sekä sisäisiä ja ulkoisia riippuvuussuhteita kuvaava malli, josta virtoja ja varantoja kuvaavat taloustoimet on johdettu tilirakennelmiksi. Muodoltaan tilinpito on kahdenker- taista kirjanpitoa, jossa kukin erä esiintyy kerran sekä tulo- että meno- puolella.

Kansantalouden tilinpidon keskeiset virtasuureet voidaan esittää identi- teettien avulla seuraavasti:

$$(1) \quad C + I + G + (X - M) \equiv \text{BKT} \equiv C + S + T + R_f$$

jossa BKT edustaa esimerkiksi arvonlisäysmenetelmällä laskettua tuotannon arvoa tai tulomenetelmällä laskettuja tuotannosta syntyneitä tuloja. ¹⁾

---

1) BKT voidaan laskea kolmella tavalla: (a) arvonlisäysmenetelmässä laske- taan tuottajien markkinahintaisten kokonaistuotosten arvo, josta vähen- netään käytetyt välituotteet; (b) tulomenetelmässä summataan tuotannos- ta syntyneet tulot, joihin luetaan palkat, työnantajien sosiaalivakuutus- maksut, toimintaylijäämä, kiinteän pääoman kuluminen sekä välilliset verot, netto, (c) lopputuotemenetelmässä arvioidaan ostajahintaisen loppu- tuotteiden käytön arvo vähennettynä tavaroiden ja palvelusten cif-arvoi- sella tuonnilla.

Oikea puoli ilmaisee tällöin tulojen ja niiden käytön yhtäsuuruuden ja vasen puoli tuotannon ja sen lopputuotekäytön yhtäsuuruuden. Käytetyt symbolit ovat:

- C= yksityisten kulutusmenojen kokonaisarvo
 I= investointimenot rakennuksiin, koneisiin ja laitteisiin sekä varastojen lisäykseen
 G= julkisten kulutusmenojen arvo
 (X-M)= hyödykkeiden nettovienti
 S= yksityinen bruttosäästäminen (yritysten ja kotitalouksien säästö ja kiinteän pääoman kuluminen)
 T= nettoverot tuotot (verotuotot, miinus kotimaiset tulonsiirrot, korot ja tukipalkkiot)
 R_f = tulonsiirrot ulkomailta, netto

Järjestämällä identiteetin (1) vasen puoli hieman toisin saadaan huoltotaseidentiteetti

$$(2) \quad BKT + M \equiv C + I + G + X,$$

jossa vasen puoli edustaa kokonaistarjontaa ja oikea puoli kokonaiskysyntää (lopputuotekysyntää). Yhtälö ilmaisee hyödykemarkkinoiden määritelmällisen tasapainon. Onkin huomattavaa, että kansantalouden tilinpidossa kysyntä ja tarjonta ovat aina määritelmällisesti tasapainossa, mikä johtuu tilitekniikasta. Mikäli näin ei ole, yhtäsuuruus toteutetaan tilastollista eroa käyttämällä.

Nykyisessä kansantalouden tilinpidossa taloustoimet kuvataan kahden erillisen sektorijärjestelmän avulla: tuotanto toimipaikkapohjaisten funktionaalisten sektoreiden ja tulot, tulojen käyttö sekä rahoitus instituutionaalisten sektoreiden avulla. Funktionaaliset sektorit ovat: (1) yrittäjätoiminta, (2) julkinen toiminta, (3) voittoa tavoittelematon toiminta ja (4) kotitalouspalvelutoiminta. Sektoreiden sisällä tuotanto jakaantuu toimialoihin luonteenomaisen tuotannon perusteella.

Institutionaalisesti talousyksiköt jaetaan päätösvallan luonteen mukaan kuuteen pääsektoriin: (1) yhteisö- ja yhteisömäiset yritykset (paitsi rahoituslaitokset), (2) rahoituslaitokset, (3) julkisyhteisöt, (4) voittoa tavoittelemattomat yhteisöt, (5) kotitaloudet ja (6) ulkomaat.

Sektorijaon keskeisinä luokittelukriteereinä ovat omistajuus, juridinen muoto ja toiminnan tarkoitus (Tilastokeskus, Käsikirjoja n:o 5, 1975a).

Luokat ovat samat kuin SNA-suosituksessa esitetyt (SNA 5.49 ja taulu 5.1), mutta niiden sisältö ei vastaa kaikilta osin SNA:n luokkia.¹⁾ Suomalaisessa sovellutuksessa sektorirajoja on tarkistettu seuraavasti: Julkinen sektori pyrittiin pitämään mahdollisimman "puhtaana", josta syystä pääasiassa julkisin varoin rahoitettu voittoa tavoittelematon toiminta yhdistettiin yksityisiin voittoa tavoittelemattomiin yhteisöihin.

Suurin osa sosiaalivakuutusta hoitavista yksiköistä sijoitettiin julkisyhteisöjen sijasta rahoituslaitoksiin, koska ne yksityisinä laitoksina eivät täytä sosiaaliturvarahastojen luokittelukriteereitä. Ratkaisu perustuu siihen, että Suomen sosiaalivakuutusjärjestelmä poikkeaa useiden muiden maiden käytännöstä, jossa julkisen vallan ylläpitämät tai kontrolloimat laitokset hoitavat sosiaalivakuutukseen liittyvän perusturvan ja vain lisäturvaa hoitavat yksityiset laitokset.

Myöskään asunto-osakeyhtiöille ei sektoriluokitukselta löytynyt yksiselitteistä luokkaa, koska ne eivät toimintansa tavoitteissa toimi varsinaisten yritysten tavoin, vaikka ovatkin juridiselta muodoltaan yhtiöitä. Ne sijoitettiin voittoa tavoittelemattomiin yhteisöihin.

Kahden sektorijärjestelmän käyttö on mahdollistanut toisaalta funktionaaliseen tarkasteluun sopivan hyödyketilinpidon ja toisaalta institutionaaliseen tarkasteluun sopivan rahoitustilinpidon integroimisen yhtenäiseen tilinpitokehikkoon. Funktionaalisesti voidaan siten tarkastella esimerkiksi, mitä hyödykkeitä yrittäjätoiminnan toimiala maatalous tuottaa ja minkälaisin kustannuksin, muttei sitä, miten se rahoittaa investointinsa. Institutionaalisesti puolestaan voidaan tarkastella, miten tuotannosta syntyneet tulot jakaantuvat eri sektoreille; mistä tulolajeista jonkun sektorin tulot koostuvat; mihin se tulonsa käyttää tai miten sen investoinnit rahoitetaan. Varallisuuden jakautumista ei toistaiseksi voida tarkastella lainkaan, koska tältä osin tilinpitokehikko on Suomessa vielä puutteellinen. Yksityiskohtaisemmin nykyisen tilinpidon rakennetta on käsitelty Souraman ja Saariahon selvityksessä (1980).

1) Kaikilta osin tilinpidon uudistuksessa noudatettu sektoreiden luokittelu ei myöskään vastaa käsikirjan luokitusta. Tässä esitetyt ovat tilinpidon käytännön mukaisia.

2.3. Keskeiset käsitteet

Tuotanto

Periaatteessa vuoden 1968 SNA:ssa on pyritty mahdollisimman kattavaan taloudellisen toiminnan kuvaamiseen. Keskeinen käsite on tuotanto, joka käytännössä rajaa tilinpitokehikon kattamaan kuvausalan. Tuotanto-käsitteen piiriin luetaan kaikki ne toiminnot, joiden tarkoituksena on tuottaa tavaroita ja palveluksia markkinoilla myytäväksi, sekä julkinen ja voittoa tavoittelematon toiminta, joiden tuottamia palveluksia ei yleensä myydä markkinoilla, vaan tarjotaan ilmaiseksi tai tuotantokustannukset alittavaan hintaan julkiseen tai yksityiseen kulutukseen. Vain pieni osa näiden tuotannosta myydään markkinoilla eikä siitäkään peritä tuotantokustannuksia kattavaa hintaa. Näiden ohella hyödykkeiden tuottajiksi katsotaan myös kotitaloudet silloin, kun ne tarjoavat kotitalouspalveluksia toisilleen (SNA 2.3 ja 2.18-2.26 ja 5.6). Raja markkina- ja markkinattomien hyödykkeiden välillä kulkee siten, että yrittäjätoiminta tuottaa markkinahyödykkeitä; julkinen ja voittoa tavoittelematon toiminta tuottavat pääasiassa markkinattomia hyödykkeitä; ja kotitalouspalvelutoiminta tuottaa markkinattomia hyödykkeitä.

Nykyisessä SNA:ssa on tuotantokäsitteen piiriin otettu myös osa sellaista tuotantoa, joka tapahtuu markkinoiden ulkopuolella. Keskeisenä kriteerinä tällaisen tuotannon mukaanottamiselle on, että se olennaisilta ominaisuuksiltaan vastaa markkinoilla tapahtuvaa tuotantoa ja on käyttäjän kannalta vaihtoehtoista markkinoilta ostettujen kanssa. Tällaista tuotantoa ovat maatalouden piirissä kotitalouden omaan käyttöön tuotetut maataloustuotteet, itse tai talkootyönä suoritettut rakennustyöt sekä omasta asunnosta saatu laskennallinen asuntopalvelus (SNA 5.13 ja 6.18).

Sen sijaan SNA ei sisällytä tuotantoon sellaisia tuotantotoimintoja, kuten kotona tapahtuva lasten hoito, aterioiden valmistus, siivous ja muut kodinhoitotyöt, koska "ne eivät ole tuottavaa toimintaa" (SNA 5.5). Siten vain markkinoilta näihin tarkoituksiin ostetut tavarat ja palvelukset ovat tuotantoa. Rajaus on tältä osin pikemminkin pragmaattinen kuin looginen. Osaltaan ratkaisuun lienevät vaikuttaneet viime aikoihin saakka heikot perus-

tiedot kotona tapahtuvaan tuotantotoimintaan käytetystä työpäivästä sekä arvostusongelmat.

Keskeiseksi arvostuskäsitteeksi SNA:ssa on otettu yrityksen teorian hintakäsite. Hyödykkeen hintana pidetään siten hintaa, joka peittää sen tuottamisesta aiheutuneet kustannukset ja jonka tuottaja saa myydessään hyödykkeen markkinoilla (SNA 6.10-6.17). Kuluttajan kannalta hinta, jolla hän ostaa hyödykkeen, edustaa siitä saatavaa hyötyä (rajahyöty), jolloin voidaan ajatella, että tavaran tai palveluksen myyminen/ostaminen on merkki siitä, että kyseinen hyödyke tyydyttää jotain inhimillistä tarvetta, koska muuten hintaa ei oltaisi valmiita maksamaan (Gordon 1978, s. 24).

Niille hyödykkeille, joita ei myydä markkinoilla ja joilla siten ei ole markkinahintaa, suositellaan hinnaksi tuottamisesta aiheutuneita kustannuksia (SNA 6.41 ja 6.43). Tämä pätee suurimpaan osaan julkisen ja voittoa tavoittelemattoman toiminnan tuottamista palveluksista.

Yleisesti tuotannoksi luetaan edellä mainittujen rajausten puitteissa periodin aikana tuotettujen hyödykkeiden arvo (kokonaistuotos) vähennettynä vastaavana periodina tuotantoprosessiin käytettyjen raaka-aineiden, energian ja ostettujen palvelusten (välituotekäyttö) arvolla (ks. tuotantotili, kohta 4.1).

Tulot

Tulo-käsite kattaa sen osan tuotannosta (arvonlisäys), jota ei ole käytetty välituotteena tuotantoprosessissa ja johon puolestaan sisältyvät sekä työn että pääoman osuus kyseisenä periodina syntyneestä tuotoksesta. Koko kansantalouden tulo (kansantulo) on arvonlisäysten summa (BKT) lisättynä ulkomailta saaduilla tuotannontekijätuloilla, netto. Tämä on se kokonaistulo, joka maalla on kunkin periodina jaettavissa tuotannontekijöiden kesken. Tuotannosta syntyneiden tulojen jakaantuminen eri tulolajeihin ja eri sektoreille muodostaa ns. primaarisen tulonjaon eli tuotannontekijöiden välisen tulonjaon alkuperäsektoreittain. Uudelleen tuloa jakavat erilaiset siirrot, joista keskeisimpiä ovat velvoitteet julkiselle vallalle

(verot ja sosiaalivakuutusmaksut) ja julkisen vallan velvoitteet (sosiaalivakuutusetuudet ja avustukset).

Kotitalouksien kannalta tuloa ovat sekä tuotantoon osallistumisesta saadut tulot että tulojen uudelleenjaon kautta saadut tulot. Tällöin keskeiseksi tulokäsitteeksi muodostuu käytettävissä oleva tulo, joka on tuotannosta saatujen tulojen sekä saatujen ja maksettujen tulonsiirtojen jälkeen "käteen jäävä tulo", jonka käyttämisestä kulutusmenoihin tai säästämisestä kotitaloudet voivat itsenäisesti päättää.

Talousteoriassa yleisesti hyväksytty tulokäsite määritellään Atkinsonin teoksessa seuraavasti: "Tulo tiettyinä periodina on se määrä, jonka yksilö voi kuluttaa säilyttämällä varallisuutensa arvon koskemattomana" (mt. s. 33). Käsite on niin väljä, ettei se anna riittäviä rajoja operationaalille määrittelylle. Paremman lähtökohdan tarjoavat kulusteorioiden elinaikaiset tulot tai pysyväistulokäsite. Kansantalouden tilinpidon käsite ei varsinaisesti ole kummankaan mukainen. Elinaikaiset tulot sisältävät paitsi juoksevat tulot, myös perinnöt ja lahjat sekä arpajais- ym. voitot. Pysyväistulokäsitteeseen nämä taas eivät sisälly. Kansantalouden tilinpidossa lahjat, perinnöt ja arpajaisvoitot ovat kotitaloussektorin sisäisiä siirtoja, joten vain nettomaksut näkyvät kulutusmenoissa. Toisaalta näistä maksetut verot käsitellään pääoman siirtona rahoitustilillä eikä arpajaisveroa lukuunottamatta tulo- ja tulonkäyttötilillä, kuten juoksevat taloustoimet. Tältä osin tilinpidon tulokäsite on lähempänä pysyväistulon käsitettä. Ero tulee selvemmin esille tarkasteltaessa kulutuksen käsitteitä.

Kulutus

Nykyisessä SNA:ssa ei löydy varsinaista kulutuskäsitettä. Eräissä varhemmissa SNA-dokumenteissa kulutus oli määritelty käsittämään tiettyinä periodina inhimillisten tarpeiden tyydyttämiseen käytettyjen tavaroiden ja palvelusten arvon (vähennettynä käytettyjen tavaroiden myynnillä), riippumatta siitä, käytetäänkö nämä tavarat ja palvelukset yksilökohtaisesti (kotitalouksien kulutus) tai yhteisesti (julkisen ja voittoa tavoittelemattoman toiminnan kulutus).

Kulutus rinnastuu tilinpidossa kulutusmenoihin, joka on se osa tulojen

käyttöä, jota ei säästetä. Kuluttajan valintateoriassa taas kulutus rinnastuu tulojen käyttöön, jolloin säästämistä ei oleteta olevan tai sitä pidetään kulutuksen osana. Tällöin säästö implisiittisesti on hyödyke hyödykkeiden joukossa (Layard & Walters 1978, s. 127).

Käsitteellisenä erona kulutuksen ja kulutusmenojen välillä voidaan pitää sitä, että kulutusmenot ovat jonkin ajanjakson menoja ja kattavat sekä lyhytaikaisten tavaroiden että myös kestokulutushyödykkeiden hankinnat, kun taas kulutus-käsite mittaa hyödykkeiden käytön virtaa, jolloin kestokulutushyödykkeet eivät tule mukaan hankintoina, vaan palveluksia tuottavana virtana (esim. Branson 1979, s. 205-206).

Kansantalouden tilinpidossa kaikki kotitalouksien tavarat ja palvelukset, myös kestokulutushyödykkeet, luetaan sen periodin kulutusmenoihin, jona ne on ostettu tai esimerkiksi osamaksusopimus allekirjoitettu (SNA 6.81). Sen sijaan kotitaloussektoriin luokiteltujen yritysten hankkimina vastaavat kestokulutushyödykkeet ovat pääomaesineitä eivätkä kulutustavaroita. Poikkeuksen muodostavat asunnot, jotka kaikki luetaan pääomaesineisiin olipa hankkijana kotitalous tai yritys. Tällöin kotitalouksien kulutusmenoina käsitellään vain asuntoihin liittyvät juoksevat taloustoimet, kuten vuokrien ja yhtiövastikkeiden maksut sekä lämmityskulut. Asuntojen omistamisesta saadut tulot käsitellään puolestaan kotitalouksien saamana todellisena tai laskennallisena tulona.

Tilinpidon käytäntöä käsitellä kestokulutustavarat kotitalouksien kulutusmenoina on arvosteltu, koska tilinpito ei mittaa näiden hyödykkeiden tuottamia palveluksia, kuten asuntojen kohdalla menetellään (mm. Nordhaus-Tobin mt. 1972 ja Juster & kumpp. 1981). Tällöin kulutuksen kannalta lopputuotteen ja välituotteen välinen raja hämärtyy ja hyödyn kuluttajalle tuottaa-kin esineen hankinta eikä sen käyttäminen. Lyhytikäisempien tavaroiden kohdalla ristiriita on vähäisempi ja häipyä palvelusten kohdalla kokonaan. Periaatteessa tätä näkökohtaa ei ole kielletty, mutta käytännössä validin mittarin löytämisessä on ongelmia, koska esimerkiksi vuokra-arvoja ei juuri ole käytettävissä, kuten on laita asuntojen kohdalla (United Nations 1979).

Kotitalouksien kulutusmenoihin luokiteltujen hyödykkeiden ohella kotitaloudet käyttävät myös sellaisia palveluksia, joista ne eivät maksa mitään tai jotka ne saavat tuotantokustannuksia alemmalla hinnalla. Tällaisia pal-

veluksia ovat julkisen vallan tai voittoa tavoittelemattoman toiminnan tuottamat asumiseen, kasvatukseen, kulttuuriin, terveyden hoitoon, sosiaaliseen hyvinvointiin ja virkistykseen liittyvät palvelut. Nämä ns. ilmaisupalvelut ovat nykyisessä tilinpidossa osa julkisen ja voittoa tavoittelemattoman toiminnan kulutusta eivätkä kotitalouksien kulutusta. Tältä osin menettelyä onkin esitetty tarkistettavaksi (United Nations 1982).

Tuotannon rajauksen yhteydessä esitettiin edellä, että kotitalouksissa ta-
pahtuva tuotanto ei ns. kotityön osalta sisälly nykyiseen tilinpitoon. Tästä syystä myöskään kyseisten hyödykkeiden käyttö ei sisälly kotita-
louksien kulutukseen. Osaksi tähän on vaikuttanut tutkimuksen puute täl-
lä alueella. Tämä on kuitenkin korjaantumassa, sillä viime vuosina on eri
maissa tehty empiirisiä kokeiluja kotityön mittaamisesta (ks. kohta 8.).

3. KOTITALOUSSEKTORI

3.1. Sektorin määrittely

Kotitaloudet muodostavat kansantalouden tilinpitokehikossa yhden rahava-
rojensa suhteen itsenäistä päätösvaltaa omaavista institutionaalisista sek-
toreista. Ne päätökset, joita kotitaloudet sektoriluokituksen mukaan teke-
vät, ovat pääasiassa kulutuspäätöksiä. Tämän ohella kotitaloudet tekevät
omistamiensa yritysten välityksellä myös tuotantopäätöksiä. Kotitaloussek-
toriin luetaan nimittäin paitsi kotitaloudet kuluttajina, myös sellaiset
pienehköt yksityisten omistamat yritykset, jotka eivät muodoltaan ole yh-
teisöjä tai toiminnaltaan niitä muistuttavia (yhteisömäisiä) ja joiden
palveluksessa on yrityksessä toimivan omistajan ja hänen perheenjäsenten-
sä lisäksi enintään neljä palkattua. Poikkeuksen muodostavat maatilatalou-
det, jotka luetaan kotitalouksiin henkilöstömäärästä riippumatta aina,
kun maatilatalouden harjoittajana on yksityinen henkilö eikä yhteisö
(Käsikirjoja mt. 1975a). Rajaus on muutoin sama kuin SNA:ssa paitsi,
että siellä ei ole asetettu henkilöstörajaa (SNA taulu 5.1).

Käytännössä rajanveto yrityssektorin ja kotitaloussektorin välillä on hanka-
la. Yritystilastoissa, joiden tietoja yrityssektorin laskelmissa käyte-
tään perusaineistona, on henkilöstöraja yleisesti 1-2 palkattua. Tällöin

yrityssektoriin tulee mukaan kotitalouksiin luettavia yksiköitä. Tällaisia yrityksiä toimii erityisesti kaupan, rakennustoiminnan, liikenteen ja palveluiden toimialoilla. ¹⁾

Kotitaloussektorissa henkilöstörajaa on vaikea yhtäläisesti noudattaa, sillä käytetty perusmateriaali vaihtelee taloustoimesta toiseen, eikä näissä yleensä ole henkilöstörajaa luokittelukriteerinä. Kotitaloustiedustelussa ja tulonjakotilastossa pienten yritysten rajausta perustuu veroaineiston luokituksiin, jossa perusyksikköinä ovat tulonsaajat. Nämä luokitellaan juridisen muodon perusteella luonnollisiin henkilöihin ja yhteisöihin. Luonnollisiin henkilöihin luetaan palkansaajat, maatilatalouden harjoittajat, liikkeen- ja ammatinharjoittajat, eläkeläiset sekä muut luonnolliset henkilöt. Luonnolliset henkilöt muodostavat sen ryhmän, joka lähinnä vastaa kotitaloussektorin aluetta. Näiden lisäksi kotitaloussektoriin on sijoitettu yhteisöistä kuolinpesät.

Vahvistetun sektoriluokituksen mukaan (Käsikirjoja mt.) kotitaloudet jaetaan päämiehen sosioekonomisen aseman mukaan kolmeen ryhmään: (1) elinkeinonharjoittajien kotitaloudet, (2) palkansaajakotitaloudet ja (3) muut kotitaloudet. Viime mainittuun ryhmään kuuluvat mm. eläkeläistaloudet, opiskelijat ja omaisuustuloillaan elävät taloudet. Näiden ohella SNA suosittelee luokiteltavaksi vielä elinkeinonharjoittajat maatilatalouden harjoittajiin ja muun elinkeinon harjoittajiin (SNA 5.73-5.76). Luokittelukriteerinä tulisi käyttää päämiehen taloudellisen toiminnan lajia ja/tai statusta, jota yleensä heijastaa pääasiallinen tulolähde.

Toistaiseksi Suomen kansantalouden tilinpidossa ei ole suoritettu kotitaloussektorin jakoa alaryhmiin. Nykyisin tällaista jakoa vaativia tutkimustarkoituksia palvelevat tulo- ja tulonkäyttötilin tietojen osalta kotitaloustiedustelut ja tulonjakotilasto.

---

1) Lievää päällekkäisyyttä havaittiin, kun vuoden 1975 verotusrekisterin ja Asunto- ja elinkeinotutkimuksen (AET) yhteisajon tulostuksia verrattiin yritystilastojen peittävyYTEEN.

3.2. Perusyksiköt ja perusjoukko

Kotitaloudeksi määritellään yksikkö, johon kuuluvilla henkilöillä on yhteinen ruokatalous. Kotitaloudet voivat siten olla: (a) yhden henkilön talouksia, (b) usean henkilön talouksia tai (c) laitostalouksia.

Yhden henkilön kotitalouden muodostaa henkilö, jolla on oma ruokatalous. Usean henkilön kotitalouden muodostavat kaksi tai useampia henkilöitä, jotka asuvat samassa asunnossa tai sen osassa ja joilla on yhteinen ruokatalous. Tulojen yhteiskäytön aste voi vaihdella. Näihin kotitalouksiin kuuluvat myös täysihoidossa olevat henkilöt ja kotitalouden palveluskunta, joka asuu samassa asunnossa. Sen sijaan alivuokralaiset muodostavat oman kotitalouden, mikäli heillä on oma ruokatalous. Laitoskotitalouden muodostavat laitoksissa asuvat henkilöt, joita johtaa ulkopuolinen henkilö. Näiden laitosten henkilökunta, samoin kuin hotelleissa ja majataloissa asuvat henkilöt eivät kuulu laitoskotitalouksiin (SNA 5.77-5.79).

Mainituilla ryhmittelyillä on käyttöä lähinnä silloin, kun kotitalouksia jaetaan alaluokkiin sosioekonomisen luokittelun mukaan tai tehdään vertailuja perustilastoihin. Eräissä tapauksissa SNA pitää kotitalouden sijasta käyttökelpoisena luokitteluyksikkönä tulonsaajaa. Tämä koskee lähinnä kotitaloussektoriin luettavien pienten yritysten luokittelua (SNA 5.81).

3.3. Perustilastot

Perustilastoista kotitaloustiedustelussa ja tulonjakotilastossa käytetään perusyksikkönä kotitaloutta - aiemmin ruokakunta-käsitettä. Molemmat vastaavat SNA:n kotitalouskäsitettä muutoin, paitsi näissä perusjoukkoon ei lueta laitoskotitalouksia. Tämän vuoksi kotitaloustiedustelun ja tulonjakotilaston tiedot eivät summaudu kansantalouden tilinpidon kotitaloussektorin tasoiksi. Näissä tilastoissa tilinpidon perusjoukon ulkopuolelle jäävät esim. vanhainkodit, opiskelija-asuntolat ja kasarmit (asevelvollisuutta suorittavat). Käytännössä myös kuolinpesät jäävät ulkopuolelle, koska niistä saatavan tulon kohdentamisessa on hankaluuksia.

Perustilastoissa kuvauskohteena ovat siten varsinaiset kotitaloudet, kun taas kansantalouden tilinpidossa kotitaloussektoriin on sisällytetty myös laitoskotitaloudet, koska tilien umpeenmenevyys edellyttää kaikkien yksiköiden mukaan ottamista. Esimerkiksi asevelvollisten päivärahat ja luontoisedut eivät esiinny perustilastoissa lainkaan kotitalouksien tulona, mutta ovat tilinpidossa palkkoja. Muista taloustoimista ainakin sosiaalivakuutusetuuksiin ja sosiaaliavustuksiin sisältyy laitoksissa asuvien tuloja. Näiden tarkempi yksilöiminen on kuitenkin nykyisellään melko mahdotonta.

Kansantalouden tilinpidossa taloustoimet käsitellään bruttoperiaatteella ja perustilastoissa nettoutettuna, josta syystä tulonimikkeistössä on eroja. Esimerkkinä mainittakoon toimintaylijäämä, joka sisältää kotitalouksien yrittäjätoiminnasta saadun yrittäjätulon sekä kyseisen toiminnan harjoittamisesta aiheutuneet korkomenot ja vakuutusmaksut. Jälkimmäiset esiintyvät tileillä myös erillisinä taloustoimina, joten yrittäjätulon käsite on muodostettavissa. Perustilastoissa käytetään suoraan nettoutettua yrittäjätulon käsitettä.

Perustilastojen ja kansantalouden tilinpidon välisissä eroissa kyse on myös näkökulman erilaisuudesta mikro- ja makrotaluston välillä. Tämä näkyy kahdella tavalla: mitä luetaan kotitalouksien tuloksi ja mihin tulonimikkeeseen kukin tulolaji luokitellaan. Kansantalouden tilinpidossa kotitalouksien tuloksi luetaan sellaisia eriä, joita kotitalouksien näkökulmasta on vaikea mieltää näiden tuloksi. Esimerkkeinä mainittakoon työnantajan sosiaalivakuutusmaksut, jotka tilinpidossa ovat kotitalouksien työtuloja, vapaaehtoisten sosiaalivakuutusrahastojen kasvu, joka tilinpidossa on osa omaisuustuloja ja vapaaehtoisen eläkevakuutuksen tuotos, joka tilinpidossa käsitellään kotitalouksien saamana muuna tulonsiirtona. Työnantajain sosiaalivakuutusmaksujen vaikutus säästöön tosin eliminoituu, koska vastaava erä esiintyy myös menopuolella. Mitkään näistä eivät esiinny tulonjakotilastossa ja kotitaloustiedustelussa kotitalouksien tulona.

Tulolajien luokittelu eri nimikkeisiin aiheuttaa sen, että kotitaloustiedustelun ja tulonjakotilaston antama kuva kunkin tulolajin vaikutuksesta käytettävissä olevan tulon kehitykseen poikkeaa tilinpidon vastavasta. Merkittävimmin tämä näkyy omaisuustulojen ja yrittäjätulon kohdalla. Perustilastoissa omaisuustuloihin luetaan asuntojen omistamisesta saadut

tulot (vuokratulot ja laskennallinen asuntoetu), jotka bruttoisempina luetaan tilinpidossa yrittäjätuloihin. Tämä johtuu siitä, että tilinpidossa asuntopalvelukset tuottaa funktionaalisesti yrittäjätoimintaan luettava toimiala "asuntojen omistus" (SNA 5.6-5.7 ja taulu 5.2). Tällöin loogisesti kyseisen toiminnan harjoittamisesta saatu tulo on yrittäjätuloa. Kotitalouksien näkökulmasta erityisesti omassa asunnossa asumisesta on vaikea mieltää yrittäjätoiminnaksi, josta syystä kaikki asuntotulo on perustilastoissa omaisuustuloa. Todettakoon tässä yhteydessä, että tämä on myös verotuksen käytäntö.

Se, että omaisuustulojen osuus käytettävissä olevasta tulosta on tästä huolimatta perustilastoissa suhteellisen alhainen, johtuu haastattelumenetelmästä, jossa ongelmana on erityisesti omaisuustulojen taipumus tulla aliarvioituiksi (esim. van Ginneken 1981). Eri tulolajien osuudet kotitalouksien käytettävissä olevista tuloista ilmenevät tarkemmin liitteestä 1.

Edellä esitettyjen erojen ohella käytettävissä olevan tulon käsite eroaa laajuudeltaan perustilastoissa ja kansantalouden tilinpidossa siinä, että jälkimmäisessä käsite sisältää myös sellaiset tulonsiirrot, jotka perustilastoissa luetaan maksujen vapaaehtoisuuden perusteella kulutusmenoihin: julkiselle vallalle maksetut pakolliset maksut ja sakot, voittoa tavoittelemattomille yhteisöille (kirkot, puolueet, ammattiliitot) maksetut jäsenmaksut, vahinkovakuutusmaksut ja kuluttajaluottojen korot.¹⁾

Myös tulo- ja varallisuustilasto voidaan lukea kotitalouksien perustilastoihin, vaikkakin siellä luokitteluyksikkönä on kotitalouden sijasta tulonsaaja. Sen tiedot puolestaan perustuvat verotusrekisteriin. Rekisteri sisältää kaikkien kotimaisuuskriteerin täyttävien (alle vuosi ulkomailla) tulonsaajien tiedot veronalaisista tuloista ja varoista sekä vähennyksistä ja veroista. Tilaston ulkopuolelle jäävät siten verovapaat tulot, kuten kansaneläkkeet, sairausvakuutuskorvaukset, sosiaaliavustukset ja suurin osa korkotuloista. Elinkeinon harjoittajien osalta myöskään tulokäsite ei vastaa tilinpidon toimintaylijäämän käsitettä, sillä elinkeinoverotuksen pohjana oleva kirjanpitolaki sallii tulojen ja menojen jaksottamisen tietyissä rajoissa.

---

1) Tämä koskee tulonjakotilastosuosituksen (United Nations 1977a) mukaista käytäntöä, jota tulonjakotilasto on noudattanut alusta lähtien ja johon kotitaloustiedustelussa siirrytään parhaillaan. Aiemmissa kotitaloustiedusteluissa käytäntö on tältä osin ollut lähempänä tilinpitoa.

Kansantalouden tilinpidossa tuotokseksi kirjataan vuoden aikana tuotettujen hyödykkeiden arvosta syntyneet tulot vähennettynä vastaavana aikana käytettyjen välituotteiden arvolla. Tappio kirjataan kokonaan kyseisen tuotantovuoden tappioksi.

4. TILIIEN RAKENNE

4.1. Tuotantotili

Tuotantotilille kirjataan tuotokseksi ajanjakson aikana aikaansaatu kokonaistuotos, joka yrittäjätoiminnan osalta koostuu markkinahyödykkeiden tuotannosta. Tuotantokustannuksiksi kirjataan vastaavana ajanjaksona käytettyjen välituotteiden arvo ostajahintaisena ja arvonnlisäys tuottajahintaisena. Arvonnlisäys käsittää tuotannontekijätulot (palkat, työnantajain sosiaalivakuutusmaksut ja toimintaylijäämän), kiinteän pääoman kulumisen ja välilliset verot lukuunottamatta hyödykeveroja, miinus tukipalkkiot lukuunottamatta hyödyketukipalkkioita (ks. tarkemmin Sourama-Saariaho mt.).

Institutionaalिसelle kotitaloussektorille ei toistaiseksi laadita erillistä tuotantotiliä, jolloin sen muu kuin kotitalouspalvelusten tuotanto esitetään funktionaalisen yrittäjätoiminnan tuotantotileillä. Kotitaloussektorin osuus kyseisestä tuotannosta ei siten näy erikseen. Vasta, kun tuotannosta syntyneet tulot jaetaan insitutionaalisisille tileille alkuperäsektorin mukaan, erotetaan kotitaloussektorin ja yrityssektorin osuudet toisistaan yrittäjätoiminnan eri toimialoilla.¹⁾

Kotitalouspalvelutoiminta muodostaa oman funktionaalisen sektorinsa, jolloin sen tuotantotilillä kustannuksina esiintyvät tuotannontekijätulot siirretään sellaisenaan kotitaloussektorin tulo- ja tulonkäyttötalille tuloksi. Sama erä siirretään menopuolelle kulutusmenoksi, koska kyseisten palvelusten ostot rahoitetaan toisten kotitalouksien kulutusmenoista. Tällöin erän vaikutus sektorin säästöön eliminoituu.

---

1) Menettely aiheuttaa ongelmia tilinpidon yhteensovittamisvaiheessa erityisesti toimintaylijäämän ja kiinteän pääoman kulumisen osalta. Tästä syystä on tarkoituksena lähitulevaisuudessa kokeilla kotitaloussektorin tuotantotilin laadintaa.

Seuraavassa esitetään tilimuodossa yrittäjätoiminnan ja kotitalouspalvelu-
toiminnan tuotantotilit ja tileillä esiintyvät taloustoimet.

YRITTÄJÄTOIMINNAN TUOTANTOTILI

KUSTANNUKSET	TUOTOS
VÄLITUOTEKÄYTTÖ OSTAJAN HINTAAN	TUOTETUT MARKKINAHYÖDYKKEET TUOTTAJA- HINTAAN
Tuotannossa käytetyt markkina- hyödykkeet ostajan hintaan	
ARVONLISÄYS TUOTTAJAHINTAAN	
Tuotannontekijätulot	
Palkat	
Työnantajain sosiaalivakuutus- maksut	
Toimintaylijäämä	
Kiinteän pääoman kuluminen	
Välilliset verot pl. hyödykeverot	
Minus tukipalkkiot pl. hyödyke- tukipalkkiot	
<hr/> TUOTANTOKUSTANNUKSET YHTEENSÄ	<hr/> KOKONAISTUOTOS TUOTTAJAHINTAAN

KOTITALOUSPALVELUTOIMINNAN TUOTANTOTILI

KUSTANNUKSET	TUOTOS
ARVONLISÄYS TUOTTAJAHINTAAN	MYYDYT HYÖDYKKEET
Tuotannontekijätulot	
Palkat	
Työnantajain sosiaalivakuutus- maksut	
<hr/> TUOTANTOKUSTANNUKSET	<hr/> KOKONAISTUOTOS TUOTTAJAHINTAAN

Kuten asetelmasta näkyy, sisältää kotitalouspalvelutoiminnan tuotanto ainoastaan palkkoja ja työnantajain sosiaalivakuutusmaksuja, jotka muodostavat tilin tuotannontekijätulot. Yrittäjätoiminnan tuotannontekijätuloja samoin kuin yrittäjätoiminnan kiinteän pääoman kulumista käsitellään myöhemmin asianomaisissa kohdissaan tulo- ja tulonkäyttötilin ja rahoitustilin taloustoimien yhteydessä. Muiden taloustoimien osalta viitataan edellä mainittuun Souraman ja Saariahon julkaisuun sekä eri toimialoilta tehtyihin tai tekeillä oleviin selvityksiin.

4.2. Tulo- ja tulonkäyttötili

Tulo- ja tulonkäyttötileillä kuvataan tuotannontekijätulojen kulkeutusta eri toimialojen tuotantotileiltä institutionaalisille alkuperäissektoreille sekä tulojen uudelleenjakoon liittyviä sektoreitten välisiä vastikkeellisia ja vastikkeettomia tulonsiirtoja.

Kotitaloussektorin tulo- ja tulonkäyttötilin keskeisimpiä eriä ovat tuotannontekijätulot: palkat, työnantajien sosiaalivakuutusmaksut ja toimintaylijäämä, sekä kotitalouksien kulutusmenot, jotka samalla ovat funktionaalista ja institutionaalista tilinpitoa yhdistäviä taloustoimia.

Kotitaloussektorin palkkasumma vastaa koko tilinpidon palkkasummaa siten, että edellisestä vähennetään ulkomailla alle vuoden asuneiden Suomen kansalaisten palkat ja lisätään Suomessa alle vuoden asuneiden ulkomaalaisten palkat (kotimaisuuskriteeri). Tällöin päästään kotimaisesta tuotannosta syntyneisiin palkkoihin, joka muodostaa tilinpidon palkkasumman. Työnantajain sosiaalivakuutusmaksujen ja kotitalouksien kulutusmenojen kohdalla on samanlainen vastaavuus. Institutionaalisten sektoreiden toimintaylijäämien summa on sama kuin tuotantotileillä esitetty.

Kotitaloussektorin käytettävissä olevaan tuloon päästään, kun tuotannontekijätuloihin lisätään saadut vastikkeelliset ja vastikkeettomat tulonsiirrot ja vähennetään maksetut vastikkeelliset ja vastikkeettomat tulonsiirrot. Käytettävissä olevat tulonsa kotitaloudet kuluttavat ja/tai säästävät. Säästö määritellään tulo- ja tulonkäyttötilin residuaalieräksi, joka jää, kun käytettävissä olevista tuloista on vähennetty kulutusmenot.

Seuraavassa esitetään tilimuodossa kotitaloussektorin tulo- ja tulonkäyttötili ja tilillä esiintyvät taloustoimet.

TULO- JA TULONKÄYTTÖTILI ¹⁾

TULONKÄYTTÖ	TULOT
	TUOTANNONTEKIJÄTULOT
	Palkat
	Työnantajain sosiaalivakuutusmaksut
	Toimintaylijäämä
VASTIKKEELLISET TULONSIIRROT	VASTIKKEELLISET TULONSIIRROT
Omaisuustulot	Yrittäjätulon otot
-korot	Omaisuustulot
-muut	-korot
	-osingot
	-muut
Vahinkovakuutusmaksut, netto	Vahinkovakuutuskorvaukset
VASTIKKEETTOMAT TULONSIIRROT	VASTIKKEETTOMAT TULONSIIRROT
Välittömät verot	
Pakolliset maksut	
Todelliset sosiaalivakuutusmaksut	Sosiaalivakuutusetuudet
-työnantajain	Rahastoimattomat sosiaalivakuutusetuudet
-vakuutettujen	Sosiaaliavustukset
Laskennalliset sosiaalivakuutus-	Muut tulonsiirrot
maksut	
Muut tulonsiirrot	

KÄYTETTÄVISSÄ OLEVA TULO	
KULUTUSMENOT	
SÄÄSTÖ	
-kotitalouksien osuus vapaaehtoisista	
sosiaalivakuutusrahastoista	
-muu säästö	
TULOJEN KÄYTTÖ YHTEENSÄ	TULOT YHTEENSÄ

4.3. Pääoman rahoitustili

Pääoman rahoitustili on kaksiosainen. Tilin yläosassa kuvataan varallisuuden muodostusta ja sen rahoitusta ja alaosassa rahoitusvarojen ja velkojen nettohankintaa. Tulo- ja tulonkäyttötilin ja pääoman rahoitustilin yhdistävä tekijä on säästö, joka siirretään tulo- ja tulonkäyttötililtä varallisuuden muodostukseen rahoituksen lähteeksi. Muita rahoituksen lähteitä ovat kiinteän pääoman kuluminen, joka siirretään tuotantotilin kulupuolelta ja pääoman siirrot.

1) Asetelmasta on jätetty pois ne taloustoimet, jotka kotitalouksien kohdalla eivät ole mahdollisia esim. tulopuolella verot ja pakolliset maksut, jotka puolestaan esiintyvät julkisyhteisöjen tileillä.

Varallisuuden muodostuksen keskeiset komponentit ovat varastojen lisäys, kiinteän pääoman bruttomuodostus ja maanostot, netto. Varallisuuden muodostuksen ja sen rahoituksen erotuksena tilille kirjataan nettoluotonanto. Mikäli nettoluotonanto on positiivinen, on sektorin tulorahoitus ollut varallisuuden hankintaan nähden riittävä, ja sektori voi siirtää syntynyttä säästöään muiden sektoreiden käytettäväksi. Kotitaloussektorin kohdalla tilanne on yleensä ollut tämä. Muussa tapauksessa sektori joko tarvitsee ulkopuolista rahoitusta tai joutuu turvautumaan aiempina kausina syntyneisiin säästöihinsä, jolloin rahoitusvarat supistuvat. Esimerkiksi yrityssektori on tavallisesti ollut nettoluotonannoltaan negatiivinen.

Pääoman rahoitustilin alaosassa kuvataan rahoitusvaateittain sektorin rahoitusvarojen ja velkojen nettohankintaa. Tilin yläosaa ja alaosaa yhdistävä tekijä on nettoluotonanto, joka estimoidaan toisistaan riippumattomasti toisaalta reaaliapuolen residuaalina, toisaalta rahoitusvaateiden varojen ja velkojen nettohankinnan erotuksena. Nettoluotonannon tulee olla sama laskettiinpa se reaaliapuolen tai rahoitusapuolen kautta. Mikäli näin ei ole, kirjataan nettoluotonantojen erotus tilastollisena erona. Käytännössä näin joudutaan useimmiten menettelemään, sillä aineistossa on aina sen verran puutteellisuuksia.

Kotitaloussektorin kannalta keskeisimmät vaateet rahoitusvarojen nettohankinnan puolella ovat muut talletukset sekä osakkeet ja osuudet, johon sisältyvät mm. asunto-osakkeet. Muita varojen käyttö- ja sijoitusmahdollisuuksia ovat joukkovelkakirjalainat, joilla tarkoitetaan obligaatioita; siirtosaamiset, joilla tarkoitetaan esimerkiksi maksamattomia korkoja, osinkoja tai vuokria; sekä käteisrahat ja shekki- ja postisiirtotalletukset, jotka jo nimellään ilmaisevat sisällön.

Velkojen puolella kotitaloussektorin kannalta keskeisimmät vaateet ovat velkakirjalainat ja siirtovelat. Merkitykseltään vähäisempiä ovat kauppa- luotot ja -ennakot, vekselit ja shekkitaliluluotot.

Seuraavassa esitetään tilimuodossa kotitaloussektorin pääoman rahoitus-tili ja tilillä esiintyvät taloustoimet.

PÄÄOMAN RAHOITUSTILI¹⁾

VARALLISUUDEN MUODOSTUS JA SEN RAHOITUS	
VARALLISUUDEN BRUTTOMUODOSTUS	VARALLISUUDEN BRUTTOMUODOSTUKSEN RAHOITUS
Pääoman muodostus	Bruttosäästö
Varastojen lisäys	Säästö
Kiinteän pääoman bruttomuodostus	Kiinteän pääoman kuluminen
Maanostot, netto	Pääoman siirrot, netto
Aineettomien varojen ostot, netto	
Nettoluotonanto	
VARALLISUUDEN BRUTTOMUODOSTUS YHTEENSÄ	VARALLISUUDEN BRUTTOMUODOSTUKSEN RAHOITUS YHTEENSÄ

RAHOITUSVAROJEN JA VELKOJEN NETTOHANKINTA	
RAHOITUSVAROJEN NETTOHANKINTA	VELKOJEN NETTOHANKINTA JA NETTOLUOTONANTO
Kulta ym.	Kulta ym.
Käteisraha	Shekkitaliluotto
Shekki- ja postisiirtotalletukset	Vekselit
Muut talletukset	Kauppaluotot ja -ennakot
Kauppaluotot ja -ennakot	Velkakirjalainat
Muut lainat	Siirtovelat
Joukkovelkakirjalainat	
Osakkeet ja osuudet	
Siirtosaamiset	
Kotitalouksien osuus vapaaehtoisista sosiaalivakuutusrahastoista	Nettoluotonanto
RAHOITUSVAROJEN NETTOHANKINTA YHTEENSÄ	VELKOJEN NETTOHANKINTA JA NETTOLUOTONANTO YHTEENSÄ

1) Asetelmasta on jätetty pois sellaiset taloustoimet, jotka eivät ole mahdollisia kotitaloussektorin kohdalla. Esimerkiksi kotitaloudet eivät laske liikkeelle joukkovelkakirjalainoja tai osakkeita.

5. TULO- JA TULONKÄYTTÖTILI

Tulo- ja tulonkäyttötilin taloustoimien tasoratkaisut on tehty pääasiassa vuoden 1975 aineistoista, joka vuosi on koko uudistetun tilinpidon kiinteähintaisten laskelmien perusvuosi. Joidenkin taloustoimien tasot on kuitenkin jouduttu ratkaisemaan vuosien 1976 ja 1977 aineistojen perusteella ja viemään niitä erilaisilla indikaattoreilla taaksepäin. Tämä koskee niitä taloustoimia, joista joko ei tuoteta perustietoja joka vuosi tai niitä on alettu tuottaa vasta vuoden 1975 jälkeen. Esimerkiksi omien asuntojen laskennallisen tulon taso on ratkaistu vuoden 1976 kotitaloustiedustelun perusteella. Kotitalouspalvelutoiminnan palkkojen tasoratkaisussa puolestaan on käytetty hyväksi kotitaloustiedustelun ohella työvoimatutkimusta, jota on tehty vasta vuodesta 1977 lähtien.

Institutionaalisen tilinpidon aikasarjat kattavat vuodet 1960-1974. Vuosille 1970-1974 laskentamenettelyt ovat useimmiten samat kuin vuodesta 1975 eteenpäin. Sen sijaan 1960-luvulle mentäessä tietolähteet heikkenevät. Tällöin on jouduttu käyttämään erilaisia korvikesarjoja ja indikaattoreita, eli yleisesti ottaen karkeampia menetelmiä.

5.1. Tuotannontekijätulot

Kotitaloussektorin tuotannontekijätulot muodostuvat yrittäjätoiminnan toimintaylijäämästä ja palkansaajien työtulosta, joita ovat työntekijöiden palkat ja työnantajien työntekijöidensä hyväksi maksamat sosiaalivakuutusmaksut.

Käsite palkansaajat kattaa kaikki henkilöt, jotka osallistuvat yrittäjätoimintaan, julkiseen toimintaan tai muuhun tuotantotoimintaan, lukuunottamatta yksityisten ei-yhteisömuotoisten yritysten omistajia ja näiden palkatta työtä tekeviä perheenjäseniä, jotka ovat yksityisiä elinkeinonharjoittajia. Palkansaajiin luetaan myös armeijan koko henkilöstö palveluajasta ja -tavasta riippumatta (SNA 7.11).

5.1.1. Palkat

Palkoilla tarkoitetaan niitä maksuja, jotka palkansaajat saavat työstään joko käteisenä tai luontoissuorituksena. Rahapalkkaan sisältyvät: varsinainen

palkka, ylityökorvaukset, välityspalkkiot, palvelurahat, kalliinpaikanlisät, loma-ajan ja vapaapäivän palkat, lomaltapaluurahat, sairasloman ja muun lyhyen poissaolon palkat, siltä osin kuin työnantaja ne maksaa, sekä kokouspalkkiot. Sitä osaa sairausajan palkasta, jonka työnantaja perii sairausvakuutusjärjestelmältä, ei katsota palkaksi, vaan tulonsiirrokseksi kotitalouksille ja se kirjataan tuloksi kohdassa sosiaalivakuutusetuudet.

Luontoisetuihin sisältyvät hyödykkeet, jotka kohdistuvat yksikäsitteisesti tietylle henkilölle ja jotka hyödyttävät työntekijää kuluttajana, esimerkiksi työnantajan ilmaiseksi tai alennettuun hintaan tarjoamat ateriat, auto- tai asuntoetu. Sen sijaan esimerkiksi työnantajan kustantama terveydenhoito tai päivärahat, jotka on tarkoitettu työnantajan toimesta suoritettujen matkakustannusten korvaamiseen, eivät ole palkkoihin luettavia luontoisetuja, vaan yritysten välituotekäyttöä (SNA 7.11-7.16).

Käsite on lähellä verotuksen työtulot-käsitettä, joka onkin kotitaloussektorin palkkasummaestimaatin pohjana. Verotuksen työtulot-käsite pitää kuitenkin sisällään sellaisia elementtejä, joita SNA:n määritelmän mukaan ei lueta palkkoihin. Näitä ovat edellä mainitut sairausajan työnantajalle maksetut päivärahat, maatalouden harjoittajan perheenjäsenelle tai kuolinpesän osakkaalle puun myynnistä arvioitu työtulo (on tilinpidossa yrittäjätuloa) sekä sellaisten työvälineiden tai -vaatetuksen hankkimisesta koituneet kustannukset, jotka työntekijät ovat itse velvolliset sopimusten nojalla hankkimaan.

Toisaalta verotuksen palkkasumma ei sisällä kaikkia kansantalouden tilinpidossa palkkoiksi luettavia eriä, kuten asevelvollisten ja siviilipalvelumiesten päivärahat ja luontoisedut, verovapaat tulot sekä sellaiset tulot, jotka muusta syystä jäävät verotuksen ulkopuolelle. Näistä presidentin palkkio on verovapaa, kun taas suuri osa yksityisen perhepäivähoidon ja kotitalouksien muun aputyövoiman palkoista jää muutoin verotuksen ulkopuolelle. Niitä tuloja, jotka syntyvät ns. pimeän rakentamisen tai muun vastaavan toiminnan yhteydessä pidetään tilinpidossa yrittäjätulona.

Keskeinen tietolähde on verohallituksen vuosittain ilmestyvä tilastotiedotus, josta saatavaa palkkasummaestimaattia on käytetty vuodesta 1970

lähtien kotitaloussektorin palkkasumman pohjana. Aikasarjassa vuodesta 1970 taaksepäin on käytetty ns. KELA:n palkkasummaa, joka on saatu korottamalla työnantajain suoriteperusteinen kansaneläkevakuutusmaksu prosenttiosuuttaan vastaavalla kertoimella. Rinnakkain näitä tietoja on ollut mahdollisuus testata 1970-luvulla. Vastaavuus kehityksessä on muutoin suhteellisen hyvä, paitsi vuonna 1973, jolloin KELA-maksuissa siirryttiin poistojen mukaisiin porrastuksiin.

1960-luvulla kansaneläkevakuutusmaksua voidaan pitää varsin luotettavana palkkasumman indikaattorina. Poistojen mukaisia porrastuksia ei ollut, joten maksut edustivat suoraan kunakin vuotena voimassa olevia %-osuuksia maksuunpannuista palkoista.

Aikasarjaa verrattiin myös työllisyyden sekä työpanoksen (työtunnit) ja ansiotasoindeksin perusteella arvioituun palkkasummakehitykseen. Tällöin oli havaittavissa säännönmukaisuutta siinä, että suhteellisen alhaisen kasvun vuosina (BKT:n volyymikasvu) ansiotasoindeksillä ja työllisyyden muutoksilla mitattu kehitys tuli aliarvioiduksi ja vastaavasti korkean kasvun vuosina yliarvioiduksi. Pidemmällä aikavälillä näin arvioitu palkkasummakehitys tuli jonkin verran aliarvioiduksi verotuksen (ja KELA:n) palkkasummaan nähden.

Työpanostietoja oli vertailuja tehtäessä käytettävissä vasta vuodesta 1976 lähtien. Näiden avulla lasketut muutokset näyttivät aliarvioivan kehitystä työllisyystietoja voimakkaammin. Tämä johtuu ainakin osaksi siitä, että palkallisten lomien ja muiden poissaolojen määrä on sopimusteitse lisääntynyt, jolloin tehtyjen tuntien perusteella lasketut ansiot eivät sinänsä riitä palkkasummakehityksen estimaattoriksi.

Verotustietojen ohella kotitalouksien palkkatulojen arvioimiseen käytetään valtion tilinpäätöstä, josta saadaan asevelvollisten ja siviilipalvelumiesten päivärahat ja luontoisedut; kotitaloustiedusteluja, sosiaalihallituksen tilastoja (sarja: Lasten päivähoito) ja työvoimatutkimusta (Tilastokeskus, TY-sarja). Viime mainittujen perusteella konstruoidaan alle kouluikäisten lasten päivähoidon osuudesta se osa, joka tapahtuu yksityisessä perhepäivähoidossa. Tästä toiminnasta syntyneet tulot lisätään palkkasummaan, koska niiden oletetaan jäävän verotuksen ulkopuolelle.

Muun kotitalouden aputyövoiman palkat on arvioitu vuosilta 1966, 1971 ja 1976 kotitaloustiedustelujen perusteella. Väli vuodet on interpoloitu. Eteen- ja taaksepäin mainituista vuosista kehitysarvio perustuu ensisijaisesti naisten työllisyyden muutoksiin, mikä sisältää oletuksen, että aputyövoiman käyttö lisääntyisi samaa tahtia kuin naisten siirtyminen työelämään. Menettely kuitenkin yliarvioi kehitystä kotitaloustiedustelun tietoihin nähden vuosina 1966-1976, josta syystä arvioita tarkistettiin tämän mukaiseksi.

5.1.2. Työnantajain sosiaalivakuutusmaksut

Työnantajain sosiaalivakuutusmaksut ovat työnantajien suorittamia todellisia tai laskennallisia maksuja palkansaajien hyväksi yksityisiin vakuutuslaitoksiin tai sosiaaliturvarahastoihin eläkkeitä, perheavustuksia, lakkautus- ja seisokkiaajan palkkaa, äitiyslomakorvauksia, sairaus- ja tapaturmavakuutuksia ja sen kaltaisia tarkoituksia varten (SNA 7.13).

Osa näistä maksuista on joko lain tai sopimusten mukaan pakollisia, osa vapaaehtoisia, jolloin niiden käsittely on jossain määrin erilainen. Toisaalta erotetaan laskennalliset maksut todellisista. Kaikki nämä maksut katsotaan palkkojen ohella palkansaajien tuotantoon osallistumisesta saamiksi korvauksiksi ja kirjataan tulo- ja tulonkäyttötilillä kotitalouksien tuloksi.

Laskentamenetelmiä ja tietolähteitä selostetaan tarkemmin kohdassa 5.3.7.

5.1.3. Toimintaylijäämä

Toimintaylijäämä on sektorin yrittäjätoiminnan harjoittamisesta saamaa tuloa ennen verojen, korkojen, osinkojen ja muiden maksujen maksamista. Toisaalta toimintaylijäämä voidaan määritellä tuotantotilin residuaaliksi, joka saadaan vähentämällä tuottajahintaisesta arvonlisäyksestä palkat, työnantajain sosiaalivakuutusmaksut, kiinteän pääoman kuluminen ja välilliset verot, lukuunottamatta hyödykeveroja, ja lisäämällä muut tukipalkkiot (ks. edellä tuotantotili kohta 4.1.).

Aiemmin todettiin, että kotitaloussektorin yrittäjätoimintaa harjoittaville yksiköille ei laadita toistaiseksi omaa tuotantotiliä, joten kyseisestä toiminnasta syntynyt toimintaylijäämä täytyy arvioida muulla tavoin. Kotitaloussektorissa toimintaylijäämää syntyy elinkeinon harjoittamisesta, omasta työstä rakennustoiminnassa sekä asuntojen omistamisesta. Pääasiassa laskelmat nojaavat funktionaalisen tilinpidon ja verotusaineiston tietoihin, joita seuraavassa tarkastellaan lähemmin.

Maatalous

Kotitalouksien maatalouden harjoittamisesta saama toimintaylijäämä koostuu maanviljelystä, kotieläintaloudesta, puutarhanviljelystä, poronhoidosta sekä turkis- ja muiden eläinten hoidosta saaduista tuloista. Toimintaylijäämän laskenta lähtee kokonaistuotoksen arvioimisesta: määrä x hinta = arvo. Mukaan on luettu sekä myydyt hyödykkeet että maataloustuotteiden tuotanto omaan kulutukseen. Toimintaylijäämä on tilin residuaalierä. Se jaetaan institutionaalisille sektoreille, lähinnä yrityksille ja kotitalouksille, maatilatalouden yritys- ja tulotilaston tietojen perusteella (Tilastokeskus, SVT, XXXIX). Kotitaloussektorin toimintaylijäämän tiedot saadaan suoraan maatalouden tuotantotilin laskelmista.

Metsätalous

Kotitalouksien metsätalouden harjoittamisesta saama toimintaylijäämä koostuu yksityisten henkilöiden puunkorjuusta saamista nettokantorahatuloista, joulukuusten myyntituloista, hankintatyötuloista puunmyynnin yhteydessä (ks. edellä palkat), traktoriyrittäjien yrittäjätulosta, yksityisten henkilöiden metsänhoitotuloista sekä keräilytuloista. Viime mainittu on arvio metsämarjojen ja sienten myynnistä saaduista tuloista.

Toimintaylijäämä arvioidaan metsänviljelyä lukuunottamatta suoraan eri lähteistä, joten laskentamenetelmä on päinvastainen kuin maatalouden kohdalla. Kotitaloussektoria koskevat tiedot saadaan suoraan metsätalouden tuotantolaskelmista.

Kalatalous ja metsästys

Kalatalouden toimintaylijäämä sisältää meri- ja rannikkokalastuksesta, sisävesikalastuksesta sekä kalanviljelystä saadut tulot. Laskelma lähtee

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen julkaisemista saalistilastoista, joista saadaan hinta- ja määrätiedot. Tähän on lisätty arvio kalanviljelyn kokonaistuotoksesta. Vähennyserien jälkeen jäävä tulo luetaan kokonaan kotitaloussektorin toimintaylijäämään.

Metsästyksen kokonaistuotos on laskettu Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitokselta saaduista saalistiedoista. Kokonaistuotos on samalla toimintaylijäämä, koska alan harrastusluonteisuuden vuoksi välituotekäyttöä ei arvioida. Se siirretään sellaisenaan kotitaloussektorin toimintaylijäämäksi. Sekä kalatalouden että metsästyksen tiedot otetaan suoraan asianomaisista tuotantolaskelmista.

Menettely on kaikkien edellä mainittujen kohdalla sama sekä juoksevilla laskelmissa että koko aikasarjassa. Toimialojen laskentamenetelmiä on tarkemmin selostettu maa-, metsä- ja kalataloutta sekä metsästystä kansantalouden tilinpidossa käsittelevässä julkaisussa (Mäkelä-Nurminen 1980).

Muun elinkeinon harjoittaminen

Muiden kuin alkutuotannon harjoittajien saama toimintaylijäämä koostuu eri toimialojen liikkeen tai ammatin harjoittamisesta saaduista tuloista. Muukaan luetaan myös asuntojen vuokraustoiminnasta saadut tulot. Perustietolähteenä on käytetty verotusaineistoa, jota on täydennetty maksetuilla koroilla, tasokorotuksella vuokrien osalta (ks. asuntojen omistuksen laskentamenetelmää) sekä mainittuihin eriin sisältyväillä tukipalkkioilla. Tällaisiksi katsotaan mm. elinkeinon harjoittajien saamat korkotuet (johtuu korkojen bruttoisesta käsittelystä) sekä osa kirjailijoiden ja kääntäjien saamista apurahoista. Näistä elementeistä kootaan pohjaestimaatti muun elinkeinon harjoittamisesta saaduille tuloille. Lopullinen taso määräytyy tilinpidon yhteensovittamisvaiheessa.

Verotusaineiston käytössä hankaluutena on toisaalta päällekkäisyys yrityssektorin kanssa liikkeenharjoittajien osalta, toisaalta täydennettynäkin liian alhainen taso. Osaltaan viime mainittuun vaikuttavat käsitteiden erilaisuus sekä erot tulojen kirjaamisessa.

Verotusaineistosta saatava liikkeen ja ammatinharjoittajien "ansiotulot" ja "muut tulot" vastaa näiden kyseisestä tulolähteestä saamaa "verotettavaa tuloa", jolloin tuloslaskelman mukaiseen tilikauden voittoon on lisätty välittömät verot sekä oman käytön osuus esimerkiksi autokuluista ja -poistoista, kiinteistön kuluista ja puhelinkuluista, sekä vähennetty mm. luonnollisen henkilön osinkotulovähennys, verovapaat tuotot, joita ovat esimerkiksi talletusten korot ja tulolähteen vahvistetut tappiot enintään 5 edelliseltä vuodelta. Jotta tällä tavoin lasketusta "verotettavasta tulosta" päästäisiin lähemmäs kansantalouden tilinpidon käsitettä toimintaylijäämä, pitäisi ensinnäkin tappioiden vähentäminen eliminoida. Sen lisäksi pitäisi tuloslaskelmaan sisällytetyistä eristä vähentää liikevaihtoveron kantopalkkiot, osinkotulot (pl. osinkotulovähennys, joka oli jo vähennetty) ja korkotulot (mikäli eivät ole verovapaita ja jo edellä vähennetty). Samoin pitäisi tuloslaskelmaan lisätä siellä vähennetyt korkokulut, varausten muutokset, aliarvostus varastojen muutoksessa ja vahinkovakuutusmaksut, netto (=maksut brutto - palvelumaksu). Näiden korjausten jälkeen tulos vastaisi likipitään tilinpidon käsitettä toimintaylijäämä yrittäjätoiminnasta.

Joitakin korjauksia veroaineistosta saatuihin tietoihin pystytään tekemään, kuten esim. korkojen osalta mainittiin, mutta enin osa eroista on sellaisia, että niiden tasoa ei nykyisin käytettävissä olevan aineiston perusteella ole voitu estimoida eikä tehdä vastaavia korjauksia. Toisaalta voidaan ajatella, että aliarvostuksilla, varauksilla ja tappioiden tasauksella ei olisi kovin suurta merkitystä kotitaloussektorissa, koska sektoriin luettavat yksiköt ovat toiminnaltaan suhteellisen pieniä, ja osa vähennettävistä ja lisättävistä eristä kumoaisi toisensa. Tällöin yksi johtopäätös olisi, että se ero, joka jää verotuksen kautta saatavan tason ja tilinpidon yhteensovittamisvaiheessa syntyvän tason väliin, olisi ainakin osaksi ns. pimeää tuloa. Lisäksi tähän eroon sisältyvät tilitekniset eli kirjausperusteista johtuvat erot sekä se, että funktionaalista toimintaylijäämää ei pystytä täysin kohdentamaan institutionaalisille sektoreille, jolloin ero jätetään kotitaloussektoriin. Erillinen ongelmansa on vielä se, että tilikausi ei kaikilla yksiköillä ole kalenterivuosi. Tällöin verotuksessa tulot ajoittuvat sille vuodelle, jona tilikausi päättyy.

Menettely on periaatteessa sama koko aikasarjassa. Vuoteen 1972 saakka on rinnakkain käytetty veroaineistoa suoraan sekä tulo- ja varallisuustilaston tietoja, jotka perustuvat veroaineistoon. Vuodesta 1972 taaksepäin on käytetty pääasiassa tulo- ja varallisuustilaston tietoja (ent. tulo- ja omaisuustilasto). Näin syntynyttä aikasarjaa (pl. vuokratulot) verrattiin myös vanhan tilinpidon "muiden yksityisten elinkeinonharjoittajien tuloihin".¹⁾ Kehityskuvat näyttävät näiden osalta suhteellisen samanlaisilta, joskin uudessa tilinpidossa kasvu on hieman nopeampaa. Tämä on sopusoinnussa uuden tilinpidon antaman yleisen kehityskuvan kanssa. Suurin ongelma ei siten ole yrittäjätoiminnan tulojen kehityksen arvioimisessa, vaan kotitaloussektorin vuosittaisen tason määrittämisessä, koska se heijastuu kovin herkästi säästöön. Tästä syystä kaavailu tuotantotilin laatimisesta voisi auttaa tilannetta.

Oman työn arvo rakennustoiminnassa

Kotitalouksille arvioidaan toimintaylijäämää myös sellaisesta työstä, jota he itse tekevät omilla asuinrakennuksillaan, maatalousrakennuksilla sekä maatalouden perusparannustöissä tai jossa toiset kotitaloudet avustavat siten, että työstä ei peritä rahallista korvausta. Menettely johtuu siitä, että rakennustoiminnan tuotannon laskelma lähtee keskimääräisistä kokonaiskustannuksista ja määristä, jolloin myös sille osalle, jonka esimerkiksi omakotirakentaja itse tekee, on arvioitu kustannus. Täten rakennustoiminnan tuotannosta syntyvästä toimintaylijäämästä osa on todellista ja osa omatoimisuudesta syntyvää laskennallista toimintaylijäämää.

Asuinrakennusten osalta estimaatin pohjana on omakotitalojen, rivitalojen ja kesämökkien tuotannon arvo, josta oman työn osuudeksi on tutkimusten (esim. Lujanen-Vanhanen 1974) ja asiantuntija-arvioiden perusteella saatu omakotitaloille noin 10%, rivitaloille 5% ja kesämökeille 15%. Rivitalojen kohdalla prosentti on alhaisempi, koska näitä rakennetaan vähän hartiapankkisysteemillä. Näin saatu taso vastaa hyvin vuoden 1976 kotitaloustiedustelusta saatua.

---

1) Vanhassa tilinpidossa vuokratulot olivat omaisuustuloja.

Oman työn arvo maatalousrakennuksilla ja salaojituksessa on arvioitu keskimääräisten kokonaiskustannusten ja vastaavien maatilatalouden yritys- ja tulotilaston (verotuksen mukaiset) kustannusten erotuksena. Vertailua kotitaloustiedusteluun ei voida tehdä, koska siellä erä sisältää rakennustoiminnan työn ohella funktionaalisen maa- ja metsätalouden perusparannuksia, jotka kansantalouden tilinpidossa sisältyvät jo maa- ja metsätalouden toimintaylijäämään.

Asuinrakennusten osalta menettely on sama koko aikasarjassa, joskaan ei rakennustyypeittäin niin yksityiskohtainen kuin 1970-luvulla. Maatalouden rakennusten ja salaojien osalta omalle työlle on oletettu kiinteä osuus vuosien 1974-78 maatalouden yritys- ja tulotilaston perusteella.

Tämä erä nostaa kotitalouksien säästöä, mutta ei vaikuta sektorin netto-luotonantoon, sillä vastaavat rakennukset esiintyvät sektorin pääoman muodostuksessa arvostettuna keskimääräisiin kokonaiskustannuksiin, jolloin laskennallisuus eliminoituu ja rahoitustarpeen yliarviointi estetään.

Asuntojen omistus

Asunnot ovat kotitalouksien omistamista kestävästä hyödykkeistä ainoat, jotka tilinpitokehikossa katsotaan pääomaesineiksi ja niiden omistus yrittäjätoiminnaksi. Tällöin uusien asuntojen rakentaminen ja siirtyminen sektorin omistukseen näkyy pääoman rahoitustilillä kiinteän pääoman lisäyksenä (omakotitalot ja kesämökit) tai osakkeiden lisäyksenä rahoitustilin alaosassa (osakehuoneistot). Valmis asuntokanta puolestaan tuottaa palveluvirran, joka näytetään tilinpidossa yrittäjätoiminnan "Asuntojen omistuksen"-toimialan tuotantotilillä palvelusten tuotantona. Tuotannosta syntynyt ylijäämä kirjataan tulo- ja tulonkäyttötilillä omistajasektorin saamana tulona ja asumisesta maksetut vuokrat (bruttovuokrat) kotitalouksien kulutusmenoina tilin menopuolella. Asuntojen omistajina voi institutionaalisesti esiintyä mikä sektori tahansa.

Kotitaloudet saavat asuntojen omistamisesta sekä todellista että laskennallista tuloa (toimintaylijäämää). Todellista ylijäämää on silloin, kun kotitaloudet antavat vuokralle omistamiaan asuntoja. Tällöin toimintaylijäämä kuvaa vuokraamisesta saatua tuloa ennen korkojen, tontinvuokrien, verojen

ja muiden maksujen vähentämistä. Laskennallisesta toimintaylijäämästä on kyse silloin, kun kotitaloudet itse asuvat omistamissaan asunnoissa (SNA 6.22 ja taulu 6.1).

Menettely johtuu funktionaalisessa tilinpidossa sovellettavasta asuntojen omistuksen tuotannon käsitteestä. Toimialan kokonaistuotos kuvaa niitä markkinavuokria, jotka saataisiin, jos koko asuntokanta vuokrattaisiin. Silloin, kun vuokramarkkinat ovat riittävän edustavat, menettely on perusteltu. Suomessa edustavuusongelmia on syntynyt varsinkin omakotitalojen kohdalla, joiden vuokramarkkinat ovat paikoin lähes olemattomat. Myös kerros- ja rivitaloasuntojen vuokramarkkinat ovat koko ajan supistumassa.¹⁾

YK:n taholta onkin kiinnitetty huomiota markkinavuokrien käyttöön niissä tilanteissa, jolloin vuokramarkkinat ovat heikot tai epäedustavat. Tällöin korvikemenetelmänä tulisi estimoida vastaava markkinavuokra kustannuskomponenttien kautta (United Nations 1979).

Toinen ongelma Suomessa on asunto-osakeyhtiöiden rooli asuntojen omistajana, SNA ei tunne sellaista asumismuotoa, jossa asunto-osakeyhtiö omistaa talossa sijaitsevat asunnot, jolloin kyseisen asunto-osakeyhtiön osakkeiden omistajilla on vain suora hallintaoikeus osakkeitaan vastaaviin asuntoihin. Tämä aiheuttaa mm. sen, että kiinteän pääoman lisäys esitetään kerrostaloasuntojen osalta asuntoyhteisöjen tileillä samalla, kun kotitalouksien kohdalla esitetään vastaava osakkeiden omistuksen lisäys. Vastäävasti kerrostaloasuntojen kuluminen esitetään asuntoyhteisöjen eikä kotitalouksien tileillä.

Kansantalouden tilinpidon menettely perustuu nykyisin havaittujen bruttovuokrien käyttöön, joskin tarkoituksena on tutkia myös mahdollisuutta siirtyä ainakin omakotitalojen osalta kustannuskomponenttien kautta esitmoituihin vuokriin²⁾. Tasoratkaisu on tehty vuoden 1976 kotitaloustiedustelun kulutusmenotietojen pohjalta. Funktionaalisen asuntojen omistuksen toimialan kokonaistuotokseksi on hyväksytty suoraan kotitaloustiedustelun tasot. Muut tuotantotilin komponentit on selvitetty kotitaloustiedustelun, vuoden 1975 asunto- ja elinkeinotutkimuksen,

1) Vuoden 1980 väestölaskennan ennakkotietojen mukaan vuokra-asuntoja koko asuntokannasta oli 29%, omakotitaloista 13% ja kerrostaloissa olevista 44%. Vuoden 1975 asunto- ja elinkeinotutkimuksen mukaan vastaavat luvut olivat 36%, 17% ja 53%. Vuokra-asuntoihin sisältyvät myös työsuhdeasunnot, joten varsinaiset vuokramarkkinat ovat vieläkin suppeammat.

2) Ratkaisu ei yksinomaan ole tilinpidon, sillä menettelyn muuttaminen koskisi myös tulonjakotilastoa, kotitaloustiedustelua ja kuluttajahintaindeksiä.

asunto-osakeyhtiöiden yritystilaston ja pääomakantalaskelmien (Pirkko Valppu - Seppo Suokko 1977) avulla.

Tuotantotilin residuaalina syntyvä toimintaylijäämä on jaettu instituutio-naalisille sektoreille siten, että ensin on vähennetty erikseen itsenäisesti laskettavat osuudet, eli asunto-osakeyhtiöiden, pankkien ja vakuutuslaitosten, sosiaaliturvarahastojen sekä muiden yritysten asuntojen omistuksesta saamat toimintaylijäämät. Tämän jälkeen on vähennetty kotitaloustiedustelun tietojen perusteella laskettu kotitalouksien laskennallinen toimintaylijäämä omista asunnoista, jolloin residuaaliksi jää kotitalouksien vuokraustoiminnasta saama todellinen toimintaylijäämä.

Toimintaylijäämässä on kotitaloustiedusteluun nähden erona se, että kotitaloustiedustelun asuntoedun käsite on samalla tavoin nettoisempi käsite kuin yrittäjätulot. Samoin, koska tilinpidossa asunto-osakeyhtiöiden käsittelystä johtuen kiinteän pääoman kulumista ei ole laskettu osakehuoneistoille kotitalouksien tileillä, on toimintaylijäämä tilinpidossa tämän vuoksi suurempi. Kolmas ero on siinä, että tilinpidossa on käytetty edellä mainittuja TASKUN selvitykseen perustuvia kulumislukuja, kun taas kotitaloustiedustelussa arvonvähennykset on laskettu prosentteina asuntojen nimellishinnoista.

Juoksevissa laskelmissa, vuodesta 1976 lähtien, kotitalouksien saamien vuokratulojen tasoa on viety eteenpäin veroaineistosta saatavilla tiedoilla ja jätetty laskennallinen toimintaylijäämä residuaaliksi. Näin muodostuvan laskennallisen asuntotulon oikeellisuutta voidaan testata vasta sen jälkeen, kun vuoden 1981 kotitaloustiedustelusta saadaan vastaavat tiedot.

Aikasarjassa, vuodesta 1976 taaksepäin laskennallisen toimintaylijäämän osalta on menetelty siten, että ratkaisun pohjaksi on hyväksytty vuosien 1971 ja 1966 kotitaloustiedustelujen tasot korjattuina samoin kuin vuonna 1976. Väli vuosina ja vuodesta 1966 taaksepäin tasoa on viety taaksepäin koko asuntojen omistuksen toimintaylijäämän vuosimuutoksilla. Vuokratulojen vuoden 1976 tasoa on puolestaan viety taaksepäin veroaineistosta ja tulo- ja omaisuustilastosta saaduilla vuosimuutoksilla. Tällöin 1960-luvulla asunto-osakeyhtiöt jätettiin residuaaliksi, koska itsenäisen toimintaylijäämäestimaatin laskemiseksi ei ollut tietoja.

5.2. Vastikkeelliset tulonsiirrot

Vastikkeellisilla tulonsiirroilla tarkoitetaan sellaisia siirtoja, jotka ovat sopimus pohjaisia ja/tai perustuvat maksusitoumukseen. Kotitalouksien tileillä tällaisia siirtoja ovat saadut ja maksetut omaisuustulot ja yrittäjätulon otot. Lisäksi vastikkeellisiin siirtoihin luetaan vahinkovakuutukseen liittyvät taloustoimet: nettomääräiset vahinkovakuutusmaksut ja vahinkovakuutuskorvaukset.

5.2.1. Yrittäjätulon otot

Yrittäjätulon otot ovat todellisia maksuja yhteisömäisen yritysten toimintaylijäämästä ja omaisuustulosta omistajille. Tällä taloustoimella siirretään yritys sektorista kotitalous sektoriin yhteisömäiseksi yritykseksi luokiteltujen liikkeenharjoittajien kuluttajina käyttöönsä ottama tulo. (SNA 7.43-7.45).

Yrittäjätulon ottoja esiintyy vähittäiskaupan ja liikenteen (kuorma-auto-liikenne) toimialoilla. Tasot on määritelty 1975 ja 1976 yritystilastojen oman pääoman muutosten avulla. Eteenpäin tasoa on viety kyseisten toimialojen toimintaylijäämän vuosimuutoksilla. Aikasarjassa vuodesta 1974 taaksepäin yrittäjätulon ottoja ei ole estimoitu lainkaan tietopohjan riittämättömyyden vuoksi. Kotitalouksien perustilastoissa, kotitaloustiedustelussa ja tulonjakotilastossa yrittäjätulon ottoja ei ole mahdollista perusjoukon rajauksen vuoksi selvittää.

5.2.2. Saadut omaisuustulot

Kotitaloudet saavat omaisuustuloja omistamistaan rahavaroista, maasta ja aineettomista varoista. Rahavaroista saadut omaisuustulot kuuluvat korkojen ja osinkojen kategoriaan, maan omistamisesta saadut maanvuokriin, ja aineettomien varojen omistuksesta saadut patentti- ja royaltymaksuihin. Korkojen kategoriaan luetaan vielä laskennallisena tulona vapaaehtoisten sosiaalivakuutusrahastojen kasvu. Sen sijaan kiinteiden varojen, kuten asuntojen, muiden rakennusten ja tuotantovälineiden vuokraamisesta saatuja tuloja ei sisällytetä omaisuustuloihin, vaan toimintaylijäämään, koska niiden käytön kokonaisvuokraa pidetään maksuna hyödyketyyppisen palvelun käyttämisestä (SNA 7.49).

Korot

Kotitaloudet saavat korkotuloja lähinnä talletuksista ja obligaatioista. Tämän lisäksi tiliteknisistä syistä kotitalouksien korkotuloksi kirjataan kotitalouksien eläkevakuutusrahastosaamiset. Tällä tarkoitetaan vapaaehtoisten sosiaalivakuutusrahastojen kasvua, joka muodostuu siitä, että kotitaloudet maksavat maksuja enemmän kuin saavat etuuksia. Erotus ja sen kasvu ovat kyseisten rahastojen lisäystä, joka sijoitettuna tuottaa korkoa. Tämä kirjataan kotitalouksien tilille korkotulona. Varsinaisesti kyse on rahoituslaitoksissa syntyvästä säästöstä, joka kuitenkin saatuna korkotulona kanavoituu kotitalouksien säästöön. Sama erä näytetään puolestaan rahoitustileillä rahoituslaitoksissa velkana ja kotitalouksissa rahoitusvarana.

Tiedot kotitalouksien vapaaehtoisten sosiaalivakuutusrahastojen kasvusta saadaan suoraan rahoituslaitosten tulo- ja tulonkäyttötilin laskelmista. Menettely on koko aikasarjan osalta sama. Perustilastoissa ei tällaista erää voida teknisistä syistä edes ottaa huomioon. Myöskin kansantalouden tilinpidon puolella erän käsittely virtatileillä on aiheuttanut kritiikkiä, koska sitä on vaikea mieltää kotitalouksien tuloksi (OECD 1982).

Muiden korkotulojen laskelma perustuu talletusten osalta pankkien ja osuuskauppojen säästökassojen ottolainaus- ja korkotietoihin, jotka saadaan anto- ja ottolainaustilastosta ja korkotilastosta. Varsinaisten talletusten kunkin vuoden lopun varannoista on ensin vähennetty muiden sektoreiden talletukset, jotka puolestaan on saatu asianomaisista tilastoista. Loppu edustaa kotitaloussektorin talletuksia, joihin vuosittain on sovellettu kunkin vuoden ottolainauksen keskikorkoa siten, että vuoden talletuskanta on muodostettu vuosien t ja $t-1$ lopun varantojen keskiarvona. Samaa menettelyä on käytetty koko aikasarjassa, paitsi että osuuskauppojen talletuksiin sovellettiin aiemmin hieman korkeampaa korkoa.

Valtion obligaatioista maksetut korot on saatu vuodesta 1968 eteenpäin suoraan kunkin vuoden "Hallituksen kertomus valtiovarain hoidosta ja tilasta"-nimisestä julkaisusta. Samoin kyseisestä julkaisusta on saatu kunkin vuoden päättyessä liikkeellä ollut ns. yleisölainojen lainakanta. Vuodesta 1968 taaksepäin valtion korkomenoja ei ole eritelty näin yksityiskohtaisesti, joten korot on laskettu lainakantojen ja keskimääräisten korkoprosenttien avulla.

Myös Maa- ja Teollisuuskiinteistöpankki Oy, Suomen Kiinteistöpankki Oy ja Suomen Teollisuus-Hypoteekkipankki laskevat liikkeelle obligaatioita, joista pieni osa on kotitalouksien hallussa. Näistä saadut korot eivät sisälly tasoon.

Osingot

Kotitaloudet saavat osinkotuloja omistamistaan osakeyhtiöiden tai osuustoiminnallisten yritysten osakkeista ja osuuksista. Tasoratkaisu on tehty vuoden 1974 tulo- ja omaisuustilaston tietojen perusteella. Tällöin kuolinpesät olivat viimeistä kertaa luokiteltuina luonnollisiin henkilöihin (yksityiset henkilöt). Kun tiedot esitettiin myös ilman kuolinpesiä, saatiin erotuksena kerroin, jolla verotuksen tiedot luonnollisten henkilöiden osinkotuloista korotetaan sektorin tasoon.

Vuodesta 1974 taaksepäin tiedot on otettu sellaisinaan kunnallisveron alaisina tulo- ja omaisuustilastosta. Tasosta puuttuvat sellaiset osinkotulot, jotka elinkeinonharjoittaja on sisällyttänyt yrityksensä tuotoksi tulolaskelmassa. Näistä ei ole ollut käytettävissä mitään tietoja, joten arvioita ei ole esitetty.

Muut omaisuustulot

Kotitalouksien saamat muut omaisuustulot sisältävät maanvuokria sekä kirjallisuuden, säveltaiteen ja patenttien käytöstä saatavia tekijänoikeustuloja. Erän tasoratkaisu on tehty vuoden 1977 tulonjakotilaston tietojen perusteella. Tekijänoikeustulojen osalta taso poikkeaa huomattavasti vuoden 1976 kotitaloustiedustelusta. Tason tarkistamiseksi kerättiin mm. Teostosta, Suomen Gramex Liitosta, Suomen Kirjailijaliitosta sekä eri kustantajilta tietoja maksetuista tekijänoikeuspalkkioista sekä arvioita julkaistujen teosten määristä, joiden perusteella tulonjakotilaston taso osoittautui olevan ainakin lähempänä todellista tasoa, joten se hyväksyttiin lähtötasoksi. Eteenpäin sitä on viety edellä mainittujen tarkistustietojen ja kuluttajahintaindeksin (kirjallisuus) avulla, koska nykyinen tulonjakotilaston aikataulu tilinpidon juokseviin laskelmiin nähden on liian hidas. Menettely aikasarjassa vuodesta 1977 taaksepäin on sama kuin juoksevilla laskelmissa.

Kuten edellä mainittiin, on myös maanvuokrien taso ratkaistu vuoden 1977 tulonjakotilaston perusteella. Kotitaloustiedustelussa tätä erää ei saada erikseen. Muina tietolähteinä on käytetty maatilatalouden yritys- ja tulotilastoa. Sen tiedot saaduista maanvuokrista kattavat vain maatilatalouden yrittäjien saamat tulot. Juoksevien laskelmien vuosimuutokset perustuvat kuitenkin tähän, koska muita tietoja ei ole käytettävissä aikataulukysymyksen vuoksi. Myös vuodesta 1977 taaksepäin tasoa on viety maatalouden maanvuokrien vuosimuutoksilla.

5.2.3. Vahinkovakuutuskorvaukset

Vahinkovakuutustaloustoimiin luetaan omaisuuden riskeiltä vakuuttaminen, yksilöllinen henkivakuutus ja muu kuin lakisääteinen tapaturmavakuutus. Näistä yksilöllisistä henkivakuutusta tulisi SNA:n mukaan käsitellä vastaavalla tavalla kuin edellä vapaaehtoisen eläkevakuutuksen rahastoja (ks. Saadut omaisuustulot, kohta 5.2.2). Suomessa säästötavoitteisen henkivakuutuksen osuus on kuitenkin niin vähäinen, että kaikki yksilöllinen henkivakuutus on käsitelty riskivakuutuksena.

Kotitalouksien tuloksi on siten kirjattu yksilöllisestä henkivakuutuksesta ja muusta kuin lakisääteisestä tapaturmavakuutuksesta saadut korvaukset sekä kotitalouksien osuus muista vakuutuslajeista maksetuista korvauksista. Eri vakuutuslajien kohdalla kotitalouksien osuus vaihtelee selvitysten mukaan 20-95 prosenttiin. Näistä merkittävimmät kotitalouksien kannalta ovat autovakuutus ja yhdistelmäpalovakuutus. Muita vakuutuslajeja ovat metsävakuutus, vastuuvakuutus, eläinvakuutus, kaskovakuutus, murto-, vesivahinko- ja kalastusvälinevakuutukset.

Huomautettakoon tässä yhteydessä, että lakisääteinen tapaturmavakuutus kuuluu kansantalouden tilinpidossa sosiaalivakuutuksen piiriin ja että vakuuttamattomat vahingot ja rikosvahingot, jotka korvataan valtion varoista, käsitellään tilinpidossa muuna tulonsiirtona. Ryhmähenkivakuutus (vapaa-ajan tapaturmavakuutus) on käsitelty vahinkovakuutuksena vuosina 1960-1969, jonka jälkeen se tuli mukaan työehtosopimukseen ja siirtyi sosiaalivakuutuksen piiriin. Vuodesta 1977 lähtien sitä korvaamaan tuli lakisääteinen työntekijäin ryhmähenkivakuutus, jolloin vapaa-ajan tapaturmavakuutus siirrettiin jälleen vahinkovakuutuksen puolelle.

5.2.4. Omaisuustulot, menona

Korot

Kotitaloudet maksavat korkoja asunto- ja kulutusluotoista sekä elinkeinon harjoittamiseen liittyvistä luotoista. Lisäksi kotitalouksien maksamiin korkoihin kirjataan korkohyvitykset opintolainoista ja yrittäjätoiminnan lainoista (lähinnä maatalouden luottoja). Tulopuolella opintolainojen korkotuet kirjataan kotitalouksien saamaksi sosiaaliavustukseksi, maatalouden lainoista salaojituslainojen korkotuet tukipalkkioiksi (ovat yrittäjätoiminnan tukemista) ja sisärosuuslainojen korkotuet muuksi tulonsiirroksi, jolloin näiden vaikutus säästöön eliminoituu. Menettely on seurausta korkojen bruttoisesta käsittelystä.

Tasoratkaisut on tehty vuosien 1975 ja 1976 luottokantatilaston, korkotilastojen, veroaineiston sekä maatilatalouden yritys- ja tulotilaston tietojen pohjalta.

Luottojen tasoksi hyväksyttiin verotustietojen mukainen taso, joka on noin 10% korkeampi kuin luottokantatilaston, johon sisältyvät vain rahoituslaitoksilta ja julkisyhteisöiltä saadut luotot. Osa koroista saadaan suoraan aineistosta, esimerkiksi asunto- ja kulutusluottojen korot veroaineistosta ja maatalouden yritystoiminnan korot yritys- ja tulotilastosta. Yritystoimintaan kohdistuvien luottojen korkoja ei verotusaineistosta saada, koska vähennetään veronalaisista tuloista jo tuloslaskelmassa.

Näiden korkojen määrittämiseksi arvioidaan koko luottokannasta ensin luottokantatilaston avulla muiden luottojen osuudet, jolloin residuaaliksi jäävät yritystoiminnan luotot. Näistä maatalouden luotot saatiin jo edellä. Loppuihin sovelletaan antolainauksen keskimääräistä korkoa. Tällaista menettelyä on käytetty vuodesta 1975 eteenpäin.

Vuoteen 1971 saakka tosin muut kuin yrittäjätoiminnan korot saatiin verotustiedoista. Viime mainittujen estimoimiseksi jouduttiin kuitenkin luotot konstruoimaan muulla tavalla, koska myös luottokantatilasto uudistettiin vuonna 1975. Siitä taaksepäin luottokantatilastosta saatiin erikseen vain asunto- ja kulutusluotot (henkilö- ja sekalaisluotot) sekä maatalouden luotot. Muun yritystoiminnan luotot arvioitiin tästä syystä eksponentiaalisena trendikehityksenä taaksepäin. Näihin sovellettiin kautta linjan antolainauksen kunkin vuoden keskikorkoja.

Vuodesta 1971 taaksepäin muihin luottolajeihin sovellettiin kuhunkin erikseen 1970-luvun tietojen perusteella tarkennettuja antolainauksen keski-korkoja.

Muut omaisuustulot

Kotitalouksien maksamat muut omaisuustulot sisältävät maan- ja tontin-vuokria. Tiedot maksetuista maanvuokrista on otettu vuodesta 1973 lähtien suoraan maatilatalouden yritys- ja tulotilastosta. Aiempi kehitys on arvi-oitu maatalouden kokonaistuotoksen kehityksen perusteella.

Tontinvuokrat on kiinnitetty vuosilta 1966, 1971 ja 1976 kotitaloustiedus-telun tasoihin. Väli vuodet on interpoloitu ja vuodesta 1966 taaksepäin sekä 1976 eteenpäin kehitys noudattaa maanvuokrien kehitystä.

5.2.5. Vahinkovakuutusmaksut, netto

Vahinkovakuutuksen nettovakuutusmaksuilla tarkoitetaan vakuutusmaksujen ja laskennallisten palvelumaksujen erotusta. Kunkin vakuutustyyppin vakuu-tuspalvelumaksut tilikauden aikana määritellään vakuutuslaitoksen saamien maksujen ja maksamien korvausten erotuksena, jota pidetään kyseessä ole-vaan vahinkovakuutukseen sisältyvänä riskin mittana tilikauden aikana (SNA 7.53). Vakuutuksen ottajasektorin tulo- ja tulonkäyttötilin meno- puolelle kirjataan vahinkovakuutusmaksut nettomääräisinä. Vastaavat palve-lumaksut kirjataan yritysten osalta tuotantotilillä välituotekäyttöön ja kotitalouksien osalta kulutusmenoihin.

Kotitalouksien maksamat vahinkovakuutusmaksut koskevat samoja vakuutus-lajeja kuin vahinkovakuutuskorvaukset edellä (ks. kohta 5.2.3.). Myös tietolähteet ovat samat. Laskentamenetelmässä on 1960-luvun aikasarjas-sa se ero, että nettomaksut on laskettu suoraan korvausten eikä keskimää-räisen palvelumaksun kautta, koska sitä ei ole tuolloin erikseen arvioitu. Tuloksiin tällä ei juuri ole vaikutusta, vaan kyse on periaatteellisesta menettelyerosta.

5.3. Vastikkeettomat tulonsiirrot

Vastikkeettomina tulonsiirtoina pidetään SNA:ssa sellaisia juoksevia

siirtoja, jotka ovat peräisin antajan juoksevista tuloista (ero pääomasiirtoihin), mutta eivät ole sopimus pohjaisia tai vaihtoluonteisia (ero vastikkeellisiin tulonsiirtoihin). Tulonsiirroista erotetaan toisaalta tuotannon, toisaalta kulutuksen rahoittamiseen liittyvät. Tuotantoon liittyvät siirrot luokitellaan yrittäjätoiminnan saamiksi tukipalkkioiksi, jotka lisäävät toimintaylijäämää. Nekäsitellään asianomaisilla tuotantotileillä. Muuhun kuin tuotantoon liittyvät ns. varsinaiset tulonsiirrot käsitellään tulo- ja tulonkäyttötileillä. Näistä yksityisten väliset perustuvat vapaaehtoisuuteen, mutta ne siirrot, joissa julkinen sektori on toisena puolena, ovat yleensä lakisääteisiä (SNA 7.59-7.60).

5.3.1. Sosiaalivakuutusetuudet

Sosiaalivakuutusetuudet ovat sosiaalivakuutusjärjestelmistä yksityisille henkilöille maksettuja maksuja, jotka ovat suhteessa kyseisen henkilön nykyisiin tai entisiin työtuloihin tai suoritettuihin sosiaalivakuutusmaksuihin. Sellaisia ovat esimerkiksi työttömyysvakuutuskorvaukset, tapaturma- ja sairausvakuutuskorvaukset, kansaneläkkeet, työeläkkeet, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeet ja lapsilisät (SNA taulu 7.1).

Kansantalouden tilinpidossa kaikki sosiaalivakuutusjärjestelmistä maksetut etuudet kirjataan kotitalouksien tulo- ja tulonkäyttötilillä tuloksi. Näiden etuuksien maksajasektoreita ovat rahoituslaitokset, valtio ja sosiaaliturvarahastot. Rahoituslaitokset (yksityiset vakuutuslaitokset) maksavat TEL:n, YEL:n, LEL:n, MEL:n ja MYEL:n mukaiset eläkkeet sekä lakisääteisen tapaturmavakuutuksen, ryhmähenkivakuutuksen, vapaaehtoisten eläkejärjestelmien ja työpaikkojen avustuskassojen korvaukset. Valtio hoitaa lapsilisien maksatuksen ja sosiaaliturvarahastot kansaneläkkeiden ja sairausvakuutuksen mukaiset etuudet sekä työttömyyskassojen avustukset ja erorahan.

Tiedot saadaan eri vakuutuksia hoitavien laitosten tilinpäätöksistä suoraan, joten tilinpidon yhteensovittamisessa tarkistetaan vain maksajasektoreittain kotitalouksien saamien etuuksien umpeenmenevyys. Laskentamenetelmä ja tietolähteet ovat samat sekä juoksevien laskelmien että aikasarjan osalta.

5.3.2. Rahastoimattomat sosiaalivakuutusetuudet

Rahastoimattomilla sosiaalivakuutusetuuksilla tarkoitetaan maksuja, jotka työnantajat maksavat suoraan entisille tai nykyisille palkansaajilleen järjestämättä näitä varten erityisrahastoja,- varauksia tai -vakuutuksia (vrt. edellä sosiaalivakuutusetuudet). Rahastoimattomia etuuksia ovat:

- julkisyhteisöjen maksamat VEL:n, KVTEL:n, valtion ja kuntien vanhojen eläkejärjestelmien sekä Kansaneläkelaitoksen oman eläkejärjestelmän mukaiset eläkkeet,
- valtion ja kuntien liikelaitosten VEL:n ja KVTEL:n mukaiset eläkkeet,
- yksityisten yritysten ns. vanhat eläkkeet (ennen lakisääteisen eläkejärjestelmän voimaantuloa ansaitut),
- valtionapulaitosten VEL:n mukaiset eläkkeet,
- evankelis-luterilaisen kirkon eläkelain (Kiel) mukaiset eläkkeet,
- muut erityissäännöksiin perustuvat eläkkeet, mm. Suomen Pankin ja Postipankin omat eläkejärjestelmät sekä
- valtion maksamat tapaturma-, työttömyys- ja ryhmähenkivakuutuksen mukaiset korvaukset, joita valtio ei hoida rahastointiperiaatteella.

Kaikki maksetut sosiaalivakuutusetuudet kirjataan kotitalouksien tulo- ja tulonkäyttötilille tuloksi. Maksajasektoreina ovat edellä olevaa ryhmitte- lyä vastaavasti julkisyhteisöt (valtio, kunnat ja sosiaaliturvarahastot), yritykset, voittoa tavoittelemattomat yhteisöt ja rahoituslaitokset. Tie- dot perustuvat kyseisten yksiköiden tuloslaskelmiin ja tilinpäätöksiin, joista ne kootaan maksajasektoreittain suoraan kotitalouksien tuloksi. Me- nettely on sama sekä juoksevissa laskelmissa että aikasarjassa.

5.3.3. Sosiaaliavustukset

Sosiaaliavustuksia ovat ne julkisen viranomaisen, voittoa tavoittelemat- toman laitoksen tai yhteisö- ja yhteisömäisen yrityksen kotitalouksille maksamat raha-avustukset, joita ei ole luokiteltu sosiaalivakuutusetuuk- siksi (rahastoiduksi tai rahastoimattomaksi, SNA 7.67 ja taulu 7.1). Sosiaaliavustuksia ovat mm. erilaiset perheavustukset ja -tuet, joista mainittakoon asumistuki, äitiysavustus, sotilasavustus, elatusavun ennak- ko ja huoltoapu; opinto- ja tutkimusavustukset, joita ovat eri oppilai- tosten, Suomen Akatemian ja säätiöiden myöntämät apurahat, joista

ennakkopidätystä ei ole suoritettu sekä opintoraha ja opintolainojen korkotuet; muut sosiaaliavustukset, kuten sotaeläkkeet, eräät ylimääräiset eläkkeet, invalidi- ja toipilasraha, työttömyyskorvaukset, maksuton oikeudenkäynti ja eräät oikeusavustukset.

Ratkaisu on tehty vuoden 1975 aineiston perusteella määrittämällä valtion osalta tilinpäätöksestä mainittujen kriteereiden mukaan tietyt momentit sosiaaliavustuksiksi. Kuntien maksamat sosiaaliavustukset on koottu samalla tavoin koodeittain kuntien taloustilaston yhteenvedoista. Sosiaaliturvarahastojen maksamista siirroista on sosiaaliavustuksiksi luokiteltu lapsen hoitotuet sekä perhe- ja rintamasotilaseläkkeet. Voittoa tavoittelemattomien laitosten osalta tiedot maksetuista apurahoista ja stipendeistä on saatu eri laitosten tilinpäätöksistä.

Vuoden 1975 ratkaisut ja tietolähteet pätevät sekä aikasarjaan että juokseviin laskelmiin. Mikäli uusia avustusmuotoja on ilmaantunut, on niistä tehty erilliset ratkaisut.

5.3.4. Muut saadut tulonsiirrot

Muita tulonsiirtoja ovat muualla luokittelemattomat vastikkeettomat siirrot. Siirrot tehdään maksajan juoksevista tuloista. Ne lisäävät vastaanottajan juoksevia tuloja ja käytetään kulutusmenoihin tai muihin vastaaviin tarkoituksiin (SNA taulu 7.1).

Käytännössä tällä taloustoimella tehdään sellaisia siirtoja, joille ei löydy muuta luontevaa taloustointa. Näin siirretään esimerkiksi vapaaehtoisen eläkevakuutuksen tuotos rahoituslaitoksista kotitalouksien tuloiksi. Sosiaaliturvarahastoilta saaduksi muuksi tulonsiirroksi kirjataan konkurssitapausten palkkaturvamaksut.

Valtion maksamiksi muiksi tulonsiirroiksi kirjattavat erät on ratkaistu vuoden 1975 tilinpäätöksen läpikäymisen perusteella (vrt. edellä sosiaaliavustukset). Tällöin kotitalouksien saamiksi muiksi tulonsiirroiksi luokiteltiin esimerkiksi nuorisotalletusten säästöpalkinnot, malminlöytöpalkkiot, tapporahat, työsiirtoloiden työosuus- ja käyttörahat, pellonvarauskorvaukset, vakuuttamattomien ja rikosvahinkojen korvaukset sekä eräät korkotuet.

Voittoa tavoittelemattomilta laitoksilta kotitaloudet saavat muina tulonsiirtoina opintokerho- ja lakkoavustuksia sekä rahalahjoituksia tai muita avustuksia. Ulkomailta saaduiksi siirroiksi kirjataan eläkkeet, elätusavut, stipendit sekä maahan muuttajien mukanaan tuomat tavarat. Kotimaan kotitalouksien väliset tulonsiirrot on systeemissä sulautettu pois, koska ne sektoritasolla nollautuvat.

Tiedot perustuvat edellä mainittujen yksiköiden tuotanto- ja tuloslaskelmiin sekä valtion osalta tilinpäätöksen momenttikohtaisiin tietoihin. Ne otetaan sellaisinaan kyseisten sektoreiden vastinkirjauksista. Menettely on muutoin sama sekä juoksevilla laskelmissa että aikasarjassa, paitsi sosiaaliturvalaitosten ja voittoa tavoittelemattomien laitosten osalta. Edellisten tiedot on pystytty erittelemään vasta vuodesta 1974 lähtien, ja jälkimmäisten maksamat avustukset olivat ennen vuotta 1971 (opintokerholaki) niin vähäisiä, ettei niitä katsottu aiheellisiksi erikseen selvittää.

5.3.5. Välittömät verot

Välittömät verot ovat julkisen viranomaisen määräämiä säännöllisiä maksuja työ-, omaisuus-, yrittäjä- ja eläketulosta sekä varallisuudesta (SNA taulu 7.1). Periaatteessa määrittely koskee kaikkia niitä tuloja ja varallisuutta, jotka maan verolakien mukaan ovat veroanalaisia. Suomessa veronalaisia tuloja ovat edellä mainittujen lisäksi vuoden 1982 alusta lähtien sairaus- ja äitiyspäivärahat.

Kansantalouden tilinpidossa välittömiksi veroiksi luetaan valtion tuloja ja varallisuusvero, kunnallisvero, merimiesvero ja arpajaisvero. Kertaluonteisia maksuja, kuten perintövero, ei lueta välittömiin veroihin, vaan ne ovat pääomansiirtoja. Kirkollisveroa ei myöskään lueta veroihin, sillä kirkot eivät ole julkisia viranomaisia, vaan voittoa tavoittelemattomia yhteisöjä, joille suoritettavat maksut ovat jäsenmaksuja (ks. muut tulonsiirrot, menona kohta 5.3.8.). Veroluonteiset maksut, kuten moottoriajoneuvovero, lunastusmaksut ja leimaverot luetaan puolestaan pakollisten maksujen kategoriaan (ks. kohta 5.3.6.). Kaikki sosiaaliturvaan liittyvät maksut luetaan pakollisuudesta tai säännöllisyydestä huolimatta sosiaalivakuutustaloustoimiin.

Maksettujen välittömien verojen kokonaistasot selvitetään ensin saajasektoreittain valtion tilinpäätöksen, verohallituksen ja kuntien taloustilaston tietojen perusteella. Tämän jälkeen tehdään maksajasektoreittain pääjako kotitalouksien ja yhteisöjen välillä verohallituksen eräpäiväkirjaustietojen perusteella. Merimiesvero ja arpajaisvero kirjataan kokonaan kotitalouksien maksamaksi. Eräpäivälaskelmissa otetaan huomioon myös veronpalautusten ja jälkikannon maksuajankohdat, joten kirjaustapa on kassaperusteinen. Menettely johtuu siitä, että valtion kirjanpito toimii kassaperusteisena. Tasot eroavat siten verohallituksen tiedotteen verotiedoista, jotka ovat maksuunpanoperusteisia. Kokonaisuudessaan menettelyä on pystytty noudattamaan vasta vuodesta 1975 lähtien. Sitä ennen verotiedot on koottu kassaperusteisina saajasektoreittain julkaisusta "Hallituksen kertomus valtionvarain tilasta ja hoidosta", mutta jaettu maksajasektoreittain maksuunpanotietojen perusteella, sillä aikaisemmilta vuosilta ei eräpäiväkirjaustietoja ole.

Maksuunpanoperusteisen ja kassaperusteisen kirjaustavan erot tasoittuvat pitkän aikavälin tarkastelussa, mutta vuosittaisessa tarkastelussa erot saattavat olla merkittäviä, sillä jo hallinnollisista päätöksistä johtuen maksuunpannut ja todella maksetut verot saattavat sijoittua toisistaan poikkeavasti. Vuosilta 1975 ja 1976 verotiedot laskettiin myös maksuunpanoperusteisina, jolloin eroa kassaperusteisiin lukuihin oli kotitalouksien osalta yli miljardi markkaa siten, että vuonna 1975 kassaperusteinen oli pienempi ja vuonna 1976 lähes saman verran suurempi.

5.3.6. Pakolliset maksut ja sakot

Pakolliset maksut ovat kotitalouksien julkisille viranomaisille suorittamia palvelumaksuja, joiden ensisijaisena tarkoituksena on toimia julkisen vallan välineenä. Ne ovat pakollisia, mutta välttämättömiä vain olosuhteissa, joissa palveluksia käytetään. Kun maksun suorittajana on yrittäjätoimintaa harjoittava yksikkö, käsitellään maksut välillisinä veroina ja kirjataan kustannuksiksi asianomaisilla tuotantotileillä (SNA 7.65-7.66 ja taulu 7.1).

Pakollisiksi maksuiksi on tilinpidossa luokiteltu esimerkiksi moottoriajoneuvovero, katsastus- ja rekisteröintimaksut, koiravero, metsästys- ja kalastuskortit, lunastukset (ajokortti, passi, rekisteriote), leimaverot

(kauppakirjat, lainat, lainhuudatukset) sekä maksut ammattipätevyys-
tutkinnoista. Myös julkisen viranomaisen määräämät sakot ja pysäköinti-
virhemaksut luetaan tähän kategoriaan.

Kotitaloudet maksavat pakollisia maksuja valtiolle ja kunnille. Valtion
osalta ratkaisu on tehty vuoden 1975 tilinpäätöksen läpikäymisen yhtey-
dessä, jossa yhteydessä tehtiin myös selvitykset mm. leimaveron ja moot-
toriajoneuvoveron jaosta yhteisöjen ja kotitalouksien välillä. Aikasar-
jassa ja juoksevilla laskelmissa on siten tehty vain tarkistuksia ja rat-
kaisuja mahdollisten uusien maksujen osalta. Kunnille maksetuista tärkeim-
mät ovat pysäköintivirhemaksut, koiravero ja toimitusmaksut, joista tie-
dot saadaan kuntien taloustilastosta sekä juoksevilla laskelmissa että
aikasarjassa.

5.3.7. Sosiaalivakuutusmaksut

Sosiaaliturvamaksut ovat yksityisten henkilöiden itsensä tai työn-
antajain työntekijöidensä hyväksi suorittamia todellisia tai lasken-
nallisia maksuja sosiaalivakuutusjärjestelmiin. Työnantajain sosiaali-
vakuutusmaksut jaetaan pakollisiin, pakollisia vastaaviin laskennallisiin
ja vapaaehtoiisiin. Vakuutettujen sosiaalivakuutusmaksut puolestaan jaetaan
pakollisiin ja vapaaehtoiisiin.

Todelliseen ja laskennalliseen järjestelmään jaon kriteerinä on se, mi-
ten maksut kootaan. Todellisten maksujen tapauksessa maksut kootaan rahas-
toihin, kun taas laskennallisten maksujen tapauksessa maksuja ei todelli-
suudessa suoriteta, vaan näitä vastaavat etuudet maksetaan työntekijöille
suoraan.

SNA:n suositusten mukaan laskennallisten sosiaalivakuutusmaksujen suuruut-
ta määrättäessä voidaan käyttää nykyisiä sosiaalivakuutusetuuksia, mikäli
henkilöstön rakenne ja tehtävät sekä maksuasteikot ovat pysyneet suhteel-
lisen vakaina. Toinen vaihtoehto on käyttää rakenteeltaan vastaanvanlai-
seen työvoimaan vertailua laskennallisia maksuja määritettäessä (SNA 7.17).
Suomalaisessa ratkaisussa on sovellettu jälkimmäistä periaatetta siten,
että etuuskien edellyttämä maksu vastaa varsinaisissa vakuutusjärjestel-
missä käytettäviä vakuutusmatemaattisia periaatteita.

Jako pakollisiin ja vapaaehtoisiin sosiaalivakuutusmaksuihin johtuu siitä, että ne käsitellään tilinpidossa eri tavalla. Työnantajain suorittamista vapaaehtoisista sosiaalivakuutusmaksuista ei ole olemassa mitään toimialoittaisia tietoja, joten niitä ei ole funktionaalisesti käsitelty tuotantotileillä, vaan sektoreiden yhteissumman korjauseränä, joka pienentää toimintaylijäämää. Institutionaalisia vaikutuksia tällä ei ole. Sen sijaan sosiaalivakuutuksen järjestely institutionaalisesti poikkeaa yleisestä kansainvälisestä tavasta, jossa perusturvaa (pakollisia maksuja) hoitavat julkisyhteisöihin luettavat sosiaaliturvarahastot. Suomessa suurimman osan myös perusturvasta hoitavat rahoituslaitoksiin luettavat yksityiset vakuutuslaitokset.

Kotitalouksien menoksi kirjataan tässä taloustoimessa kaikki sekä työnantajain että vakuutettujen itsensä maksamat sosiaalivakuutusmaksut, jolloin työnantajain maksujen vaikutus säästöön eliminoituu (ks. edellä kohta 5.1.2.). Maksujen saajina ovat kaikki muut institutionaaliset sektorit. Tiedot perustuvat todellisten sosiaalivakuutusmaksujen osalta kyseisiä vakuutuksia hoitavien yksiköiden tilinpäätöksiin ja tuloslaskelmiin seuraavasti:

- TEL-maksut eläkevakuutusyhtiöiden, -säätiöiden ja -kassojen tilinpäätöksiin,
- YEL-maksut eläkevakuutusyhtiöiden ja -kassojen,
- laskisääteisen tapaturmavakuutuksen maksut vahinkovakuutusyhtiöiden,
- työntekijäin ryhmähenkivakuutuksen, vapaa-ajan tapaturmavakuutuksen ja ryhmäeläkevakuutuksen maksut henkivakuutusyhtiöiden,
- LEL-maksut työeläkekassojen, MEL-maksut merimieseläkekassan,
- MYEL-maksut maatalousyrittäjien eläkelaitoksen,
- työttömyysvakuutusmaksut työttömyyskassojen keskuskassan,
- kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksut kansaneläkelaitoksen, lapsilisät valtion,
- vapaaehtoisten työpaikkakohtaisten järjestelyjen jäsen- ja kannatusmaksut avustuskassojen sekä
- työttömyyskassojen jäsenmaksut työttömyyskassojen tilinpäätöksiin.

Laskennalliset sosiaalivakuutusmaksut arvioidaan rahastoimattoman järjestelmän alaisten palkkojen perusteella siten, että laskennallisena eläkevakuutusmaksuna käytetään 15 prosenttia maksetuista palkoista. Valtion osalta laskennallisena maksuna käytetään yhtä prosenttia korkeampaa maksua, koska valtio ei hoida rahastointiperiaatteella myöskään työttömyys-, tapaturma- ja ryhmähenkivakuutusta.

Laskennallisten sosiaalivakuutusmaksujen saajasektoreina ovat valtio, kunnat, sosiaaliturvarahastot, yritykset (valtion ja kuntien liikelaitosten osalta), rahoituslaitokset (Postipankin ja Suomen Pankin omat järjestelmät) sekä voittoa tavoittelemattomat yhteisöt (kirkon ja valtionapulaitosten osalta). Tiedot saadaan mainittujen sektoreiden tuotantolaskelmista.

Sekä todellisten että laskennallisten maksujen osalta menettely on sama niin juoksevilla laskelmissa kuin koko aikasarjassa.

5.3.8 Muut tulonsiirrot, menona

Muita maksettuja tulonsiirtoja ovat muualle luokittelemattomat vastikkeettomat tulonsiirrot, joka vastaa tulopuolen vastaavaa kategoriaa (ks. kohta 5.3.4.).

Kotitaloudet maksavat muina tulonsiirtoina voittoa tavoittelemattomille yhteisöille kirkollisverot, kolehdit sekä muut kirkolle annetut rahalahjat, puolueiden, ammattiliittojen ja erilaisten seurojen jäsenmaksut. Ulkomaille maksettuja muita siirtoja ovat raha- ja tavaralahjat sekä -avustukset, elatusmaksut ja maastamuuttajien mukanaan viemät tavarat. Tasoratkaisut ja rajaukset muihin taloustoimiin on tehty vuosien 1975 ja 1976 aineistojen perusteella.

Voittoa tavoittelemattomien yhteisöjen tiedot on saatu osaksi veroaineistosta, osaksi kotitaloustiedusteluista. Ammattiliittojen jäsenmaksujen kohdalla on tehty myös erillisselvityksiä, näin erityisesti kotitaloustiedustelujen välivuosina. Ulkomaiden osalta koko aikasarjassa on käytetty asianomaisen sektorin vastinkirjauksia.

5.4. Käytettävissä oleva tulo

Käytettävissä oleva tulo voidaan määritellä summaksi, joka saadaan, kun yksikön kaikista lähteistä saatuihin tuloihin on lisätty saadut tulonsiirrot ja vähennetty maksetut tulonsiirrot. Käytettävissä oleva tulo kuvaa sitä tuloa, joka yksiköllä on käytettävissään kulutukseen tai säästämiseen. Se voidaan siten määritellä myös kulutusmenojen ja säästön summaksi, jolloin säästö kuvaa periodin alun ja lopun välistä varallisuuden nettomuutosta.

Kotitaloussektorin käytettävissä oleva tulo lasketaan ensiksi mainitulla tavalla, jolloin se on positiivisten ja negatiivisten tuloerien summa. Sen suuruudelle saadaan kontrolli siten, että tulojen käytöstä kulutusmenot lasketaan itsenäisenä systeeminään. Tällöin budjettiyhtälön vallitessa täytyy käytettävissä olevan tulon olla suurempi tai vähintään yhtä suuri kuin kulutusmenot, jotta tulo-kulutus-identiteetti toteutuu. Käytännössä tulon kuitenkin täytyy olla suurempi, koska kotitaloussektorissa yleensä syntyy säästöä. Säästön suuruudelle puolestaan saadaan kontrolli rahoituspuolen kautta, josta tarkemmin pääoman rahoitustilin yhteydessä (ks. kohta 6.3).

Näin määritellyn käytettävissä olevan tulon käyttöön kotitalouksien osto-voiman mittarina palataan tarkemmin tulosten tarkastelun yhteydessä (ks. kohta 7.) Samassa yhteydessä tarkastellaan lähemmin myös, minkälaisia vaikutuksia käytettävissä olevan tulon erilaisesta määrittelystä seuraa mm. verrattuna perustilastojen antamaan kuvaan.

5.4.1. Kulutusmenot

Kulutusmenoiksi luetaan kansantalouden tilinpidossa kaikki kotitalouksien kuluttajan ominaisuudessa hankkimat tavarat ja palvelukset, joita ei luokitella tulonsiirroiksi tai pääomahyödykkeiden ostoiksi. Kulutusmenot ryhmitellään kestävyuden perusteella seuraavasti:

- lyhytikäiset tavarat: mm. elintarvikkeet, juomat, tupakka, lämpö, valo, voima, lääkkeet, poltto- ja voiteluaineet, kirjat ja lehdet,

- puolikestävät kulutustavarat: vaatteet ja jalkineet, kodin tekstiilit ja kotitalousvälineistö, kulkuvälineiden osat ja tarvikkeet, kukat, lelut ja filmit sekä kirjoitus- ja piirtämistarvikkeet ja muut henkilökohtaiset tavarat,
- kestokulutustavarat: huonekalut, kotitalouskoneet, terapeuttiset laitteet, yksityiset kulkuvälineet, radiot, TV:t, kamerat sekä kellot ja korut,
- palvelukset: bruttovuokrat, kotitalouspalvelukset, lääkärimaksut, ostetut kuljetuspalvelukset, tietoliikenne, virkistys- ja kulttuuripalvelukset, parturien ja kauneushoitoloiden palvelukset, ravintola- ja hotellimenot, valmismatkat sekä muut palvelukset.

Yritysten osalta vastaavien palvelusten tai muiden kuin kestokulutustavaroitten hankinnat luetaan välituotekäyttöön ja kestokulutustavaroitten, esim. autojen hankinnat pääoman muodostukseen.

Perusteellinen kulutusmenojen tasoselvitys tehtiin vuosien 1975 ja 1976 aineistojen perusteella. Vuoden 1976 kotitaloustiedustelun kulutusmenoja käytettiin apuna tasotarkistuksissa, joskin pääosa tilinpidon kulutusmenotiedoista pohjautuu tavaravirtamenettelyyn: kulutustavaroitten ja palvelusten tuotanto- ja myyntitietoihin. Kotitaloustiedustelun tiedot puolestaan pohjautuvat etupäässä kotitalouksien itsensä pitämään kirjanpitoon ja haastatteluihin.

Uudistetun tilinpidon tasot ovat lähes kauttaaltaan korkeammat kuin kotitaloustiedustelun. Suurimmat poikkeamat ovat ryhmissä juomat ja tupakka sekä muut tavarat ja palvelukset, johon sisältyvät mm. ravintola- ja hotellimenot. Toisaalta esimerkiksi asuntomenojen laskelma (bruttovuokrat) pohjautuu kotitaloustiedusteluun, ja tasot on kiinnitetty sen tasoihin.

Aikasarjassa taaksepäin on menetelty siten, että tavararyhmien sisällä on tehty keskeisempien erien kohdalla tarkistuksia ja viety muilta osin vuosien 1975 ja 1976 tasoja taaksepäin vanhan tilinpidon vuosimuutoksilla

pitäen kuitenkin silmällä sitä, ettei aikasarjan alkupäähän muodostu porrasta. Näin on menetelty siksi, että enimmäkäsitteelliset muutokset kulumenoissa tapahtuivat ryhmien sisällä ja aiempi kehityskuva katsottiin suhteellisen luotettavaksi (ks. tarkemmin Sourama-Saariaho, mt).

5.4.3. Säästö

Säästöksi nimitetään kansantalouden tilinpidossa tulojen sitä osaa, jota ei käytetä kulutukseen. Kotitaloussektorissa säästö on tulo- ja tulonkäyttötilin residuaali, joka käytettävissä olevista tuloista jää jäljelle, kun niistä on vähennetty kulutusmenot. Yrityssektorissa säästö on määritelmällisesti sama kuin käytettävissä oleva tulo, koska systeemissä yrityksillä ei ole kulutusmenoja.

Kuten edellä käytettävissä olevan tulon kohdalla todettiin, voidaan säästö määrittää myös periodin alun ja lopun varallisuuden nettomuutokseksi. Suo-
messä varallisuustilinpitoa ei kuitenkaan nykyisin vielä ole, joten säästö lasketaan residuaalina. Sen suuruudelle saadaan kontrolli rahoitustilin ylä- ja alaosan nettoluotonannoista (ks. kohdat 6.2.4. ja 6.3.), jotka lasketaan toisistaan riippumattomasti omina systeeminään. Kontrollista huolimatta säästö on suhteellisen pienenä eränä varsin "herkkä" satunnaisille virheille, joten säästön vuosittaiset vaihtelut saattavat tästä syystä olla "liian" voimakkaita. Sen sijaan systemaattisen virheen olemassaoloon on vaikea uskoa (vrt. Salo ja Virén 1981). Säästämisen käyttäytymistä tarkastellaan lähemmin kohdassa 7.

Säästön erityiskomponenttina erotetaan kotitaloussektorissa kotitalouksien oemus vapaaehtoisista sosiaalivakuutusrahastoista. Se sisältää vapaaehtoiseen eläkevakuutukseen liittyvien rahastojen kasvun. Ryhmään kuuluvat vapaaehtoisen eläkevakuutuksen rahastot, vapaaehtoisen sairausvakuutuksen rahastot sairausvakuutuskassoissa, hautaus- ja eroavustuskassojen rahastot sekä TEL:n ja YEL:n mukaisesta lisäeläkevakuutuksesta kertyvät rahastot. Erä on suuruudeltaan sama kuin aiemmin taloustoimessa korot kotitalouksien tuloksi kirjattu erä (ks. kohta 5.2.2.).

6. PÄÄOMAN RAHOITUSTILI

6.1. Varallisuuden bruttomuodostuksen rahoitus

Varallisuuden rahoitus käsittää ne taloustoimet, jotka muodostavat sektorin bruttosäästämisen eli varat, joilla sektori rahoittaa aineellisten ja aineettomien varojensa hankinnat. Bruttosäästämiseen luetaan säästö, kiinteän pääoman kuluminen ja pääoman siirrot, netto. Näistä säästö varallisuuden rahoituksen lähteenä on sama erä kuin tulo- ja tulonkäyttötilin residuaalina edellisessä luvussa esitetty. Se siirretään sellaisenaan pääoman rahoitus-tilille rahoitusvaraksi.

6.1.1. Kiinteän pääoman kuluminen

Kiinteän pääoman kuluminen voidaan määritellä siksi osaksi kokonaistuotosta joka tarvitaan korvaamaan tilikauden aikana tuotannossa kulunut pääoma. Sillä tarkoitetaan jälleenhankintahintaan arvostettujen pääomaesineiden arvon vähenemistä, jonka tulisi kattaa paitsi normaali kuluminen, myös ennakkoon arvioitavissa oleva vanhanaikaistuminen ja tavanomaiset vahingot. Kulumisen suuruuden määrittämiseksi SNA suosittelee lähtökohdaksi odotuksia yksittäisten pääomaesineiden taloudellisesta kestoikästä sekä tasapoistomennettelyä (SNA 7.19 ja 7.21).

Kansantalouden tilinpidossa kulumisluvut perustuvat toistaiseksi enimmäkseen liiketaloudellisiin poistoihin, vaikkakin pääomakantasarjat ovat nykyisin olemassa (Vihavainen & muut, 1980). Primaarisesti kulumisluvut estimoidaan tuotantotilinpidon laskelmien yhteydessä, jossa kiinteän pääoman kuluminen esiintyy tuotantotileillä tuotantokustannuksena. Institutionaalisen tilinpidon puolella kiinteän pääoman kuluminen jaetaan sektoreille rahoituksen lähteeksi.

Kotitaloussektorin kiinteän pääoman kulumisen estimointi lähtee sektorin rajauksesta. Tuotantopuolella "haarukoidaan" ne toimialat, joilla kotitaloussektorin yksiköjä toimii tuottajina. Merkittävimmät toimialat ovat maatalous, metsätalous ja asuntojen omistus, joskin myös pienteollisuuden, kaupan, liikenteen ja palveluiden aloilla toimii kotitaloussektoriin luettavia yksiköitä. Jako yrityssektorin ja kotitaloussektorin, sekä kotitalous-

sektorin ja voittoa tavoittelemattomien yhteisöjen välillä on tehty osin jo perusaineistotasolla, osin asiantuntija-arvioina ja esim. autojen kohdalla rekisteröintien perusteella. Vuosien 1975 ja 1976 tasoselvitysten perusteella näin saadaan estimoiduksi noin 95% kotitaloussektorin kiinteään pääoman kulumisesta. Sekä aikasarjassa että juoksevilla laskelmissa tätä estimaattia pidetään minimirajana lopullisen tason määräytyessä kunakin vuotena tilinpidon yhteensovittamisvaiheessa.

6.1.2. Pääomansiirrot, netto

Pääomansiirrot ovat luonteeltaan vastikkeettomia siirtoja. Rajanvetona vastikkeettomiin tulonsiirtoihin (ks. kohta 5.3.) on kuitenkin pääomansiirtojen käyttötarkoitus, maksun peruste, alkuperä ja epäsäännöllisyys (SNA 7.76 ja 7.77). Pääomansiirroksi kirjataan siten kaikki epäsäännölliset maksut, jotka tehdään maksajan varallisuudesta ja ovat tarkoitettuja käytettäväksi pääoman tai muun varallisuuden bruttomuodostuksen rahoitukseen. Ne muuttavat ensisijaisesti varallisuutta ja sitä kautta epäsuorasti tuloja, kun taas tulonsiirrot vaikuttavat suoraan tulonsaajan kulutus- ja säästämismahdollisuuksiin. Myös kaikki "vaikeasti määriteltävissä olevat siirrot" suositellaan käsiteltäväksi pääomansiirtoina (SNA 7.75).

Kotitaloudet maksavat pääomansiirtoja valtiolle ja kunnille sekä saavat niitä valtiolta. Valtiolta saaduiksi pääomansiirroiksi kirjataan mm. investointiavustukset, hirvien ja tuhoeläinten omaisuudelle aiheuttamien vahinkojen ja tulvavahinkojen korvaukset. Kotitalouksien valtiolle maksamiksi pääomansiirroiksi kirjataan perintö- ja lahjaverot ja kunnille maksut kuolinpesien jäämistöstä, jota kutsutaan myös kunnalliseksi perintöveroksi.

Saadut ja maksetut siirrot nettoutetaan, ja sektorin rahoitusvaraksi kirjataan pääomansiirrot nettoina. Tiedot saadaan kuntien taloustilaston yhteenvedoista ja valtion tilinpäätöksestä momenteittain. Momentit määriteltiin vuoden 1975 tilinpäätöksen läpikäymisen yhteydessä. Juoksevilla laskelmissa ja aikasarjassa on tehty tarpeen mukaan tarkistuksia.

6.2. Varallisuuden bruttomuodostus

Varallisuuden bruttomuodostus kuvaa niitä hankintoja, joihin sektori rahoitusvaransa käyttää. Varallisuuden bruttomuodostus käsittää sekä aineellisten

että aineettomien varojen hankinnat ja rahoitusvarojen nettolisäyksen (nettoluotonannon). Aineelliset varat puolestaan muodostuvat varastojen lisäyksestä, kiinteään pääoman bruttomuodostuksesta ja maan ostoista. Aineettomien varojen hankintaan luetaan esim. kaivosoikeuksien, patenttien ja tekijänoikeuksien kertakaikkiset omistajien vaihdokset. Tiedot viime mainituista ovat nykyisellään niin puutteellisia, ettei niitä ainakaan toistaiseksi esitetä tilinpidon julkaisuissa.

6.2.1. Varastojen lisäys

Varastojen lisäys käsittää yrittäjätoiminnan hallussa olevien raaka-aineiden, tarvikkeiden, keskeneräisten töiden (paitsi rakennusten), valmistaiden, kauppatavaroiden ja karjakannan muutokset ajanjakson aikana. Mukaan luetaan myös julkisen toiminnan pitämien varmuusvarastojen määrien muutokset. Varastoihin ei lueta puuston ja viljan kasvua, koska niitä ei myöskään lueta tuotantoon. Sen sijaan suoritettut hakkuut ja korjattu sato ovat osa tuotantoa ja siten myymättöminä ollessaan osa omistajansa varastoa. Karjakannan muutosta mitataan elävään karjaan sitoutuneen lihamäärän lisäyksenä.

Kotitalouksien varastojen muodostusta tapahtuu lähinnä vain maataloudessa: maataloilla olevien viljavarastojen ja karjakannan muutokset. Karjakannan varastokäsitteen suhteen Suomessa on poikettu SNA:sta, jonka mukaan lypsykarja tulisi lukea pääomaeläimiin (SNA 6.108).

Varastojen arvostuksesta tulisi SNA:n mukaan käyttää kerääntymishetken hintoja (SNA 6.109). Tätä on sovellettu siten, että ajanjakson alun ja lopun kantatiedot muunnetaan hintaindeksillä keskimääräisen hintatason mukaisiksi ja vähennetään toisistaan. Laskentamenettely on sama sekä aikasarjassa että juoksevissa laskelmissa.

6.2.2. Kiinteän pääoman bruttomuodostus

Kiinteän pääoman bruttomuodostus käsittää sellaisten tavaroiden hankinnat, joita käytetään tuotannossa vuotta pidempi aika ja joista on vähennetty käytettyjen ja romutettujen pääomaesineiden nettomyynnit. Kiinteän pääoman bruttomuodostukseen luetaan myös sellaiset korjausmenot (peruskorjaukset) jotka pidentävät pääomaesineiden normaalia käyttöikää tai lisäävät merkittävästi niiden tuotantokykyä. Kirjaamisajankohdasta todettakoon, että koneet, laitteet ja kuljetusvälineet kirjataan pääoman muodostukseen omistusoikeuden siirtyessä myyjältä ostajalle, mutta rakennukset sitä mukaa kuin niiden rakentaminen edistyy (SNA 6.118).

Kansantalouden tilinpidossa investointilaskelmat suoritetaan funktionaalisen tilinpidon laskelmien yhteydessä, jossa määritetty kokonaistaso on institutionaalista tilinpitoa sitova. Rakennustoiminnan investoinnit lasketaan ensisijaisesti tarjonnan kautta, joka antaa markkinarajat. Tällöin eri toimialojen kysyntätiedot, vaikkakin lasketaan itsenäisesti, sovitaan mainittuihin rajoihin. Koneiden ja laitteiden sekä kuljetusvälineiden kohdalla kysyntätiedot ovat luotettavampia, jolloin tarjontatietoja käytetään pääasiassa tarkistustietoina.

Institutionaalisella puolella pyritään sitten selvittämään pääomaesineiden hankinnat sektoreittain. Kotitaloussektorin investointeja ovat paitsi elinkeinonharjoittajien tuotannolliset investoinnit, myös asuntoinvestoinnit, jotka kattavat sektorin kiinteän pääoman bruttomuodostuksesta yli puolet. Huomattakoon kuitenkin, että kerrostalojen ja rivitalojen rakentamista ja hankkimista ei lueta kotitalouksien, vaan voittoa tavoittelemattomien yhteisöjen pääoman muodostukseen. Muista kotitalouksien investoinneista merkittävimmät ovat maatalouden ja liikenteen investoinnit.

Estimointimenettely on samanlainen kuin kiinteän pääoman kulumisen yhteydessä esitetty (ks. kohta 6.1.1.), eli se lähtee sektorin rajauksesta. Tasoselvityksen perusteella on tällä tavoin saatu estimoiduksi 94-98% kotitaloussektorin kiinteän pääoman bruttomuodostuksesta. Kunakin vuotena lopullinen taso määräytyy institutionaalisen tilinpidon yhteensovittamisvaiheessa. Menettely on sama sekä juoksevilla laskelmissa että aikasarjassa.

6.2.3. Maan ostot, netto

Maahan määritellään kuuluvaksi maaperärikkaudet, metsät ja sisämaan vesistöt, mutta ei maaperällä sijaitsevia rakennuksia. Maan ostot, netto ovat ostot miinus myynnit ilman välityspalkkioita. Maan ostoja ja myyntejä tapahtuu vain kotimaisten sektoreiden välillä. Ne nettoutetaan kussakin sektorissa, joten koko kansantalouden tasolla ostot ja myynnit kumoavat toisensa.

Kansantalouden tilinpidon ratkaisussa kotitaloussektori on jätetty residuaaliseksi. Tämä perustuu siihen, että muiden sektoreiden tietoja pidetään suhteellisen luotettavina ja että ostot ja myynnit koko kansantalouden tasolla nollautuvat. Tällöin ajatellaan, että maan netto-ostot, jotka eivät nollaudu muissa sektoreissa, ovat kotitalouksien maan netto-myyntejä. Menettely on sama sekä aikasarjassa että juoksevilla laskelmissa. Luotettavuuden tarkistamiseksi lienee kuitenkin syytä pyrkiä siihen, että myös kotitalouksien osalta laaditaan itsenäinen estimaatti.

6.2.4. Nettoluotonanto

Pääoman rahoitustilin yläosan tasapainottavaksi eräksi kirjataan nettoluotonanto, joka saadaan varallisuuden bruttomuodostuksen ja sen rahoituksen erotuksena. Mikäli tämä on positiivinen, se tarkoittaa, että sektorin oma rahoitus on ollut riittävä kattamaan varallisuusesineiden hankinnat ja että sektori voi luovuttaa ylijäämän muiden sektoreiden rahoitustarpeisiin. Nettoluotonannon ollessa negatiivinen sektori tarvitsee ulkopuolista rahoitusta hankinnoilleen.

Kotitaloussektorin nettoluotonanto on traditionaalisesti ollut aina positiivinen. Se on kuitenkin huomattavasti tulo- ja tulonkäyttötilin residuaalina syntyvää säästöä pienempi, mikä tarkoittaa sitä, että kotitaloudet käyttävät varsin suuren osan varoistaan omien investointiensa, lähinnä asuntojen rahoittamiseen. Tällöin ns. tuotannollisten investointien rahoitukseen, niin kotitaloussektorin sisällä kuin ulkopuolellakin, jää vain osa kotitalouksien säästöistä. Tilanne johtuu ennen muuta asunto-oloistamme, asuntokannan omistusasuntovaltaisuudesta. Tähän palataan tarkemmin luvussa 7.

Sama nettoluotonanto saadaan myös rahoitustilin alaosan rahoitusvarojen ja velkojen nettohankinnan erotuksena. Käytännössä nämä eivät koskaan ole täysin samat, koska laskelmat tehdään itsenäisesti omina systeemienään ja aineistossa on aina sen verran puutteellisuksia ja kirjauksista johtuvia eroja. Ero kirjataan rahoitustilin alaosassa tilastollisena erona, johon sisältyy myös tilastollista virhettä.

6.3. Rahoitusvarojen ja velkojen nettohankinta

Rahoitustilin alaosassa kuvataan sektorin rahoitusvaroissa ja veloissa tilikauden aikana tapahtuneita muutoksia vaateittain ryhmiteltynä. Rahoitusvarojen nettohankinta kuvaa saatavissa tapahtuneita nettomuutoksia ja velkojen nettohankinta vastaavasti veloissa tapahtuneita nettomuutoksia. Sektorin sisäisiä saamisia ja velkoja ei nettouteta, vaan sektorin varojen ja velkojen nettohankinnat esitetään bruttona. Sektorin rahoitusvaroihin luetaan tällöin muut kuin reaaliomaisuuden erät ja velkoihin vieras pääoma sekä omasta pääomasta osake- ja osuuspääoma.

Vaateiden ryhmittely perustuu SNA-suosituksen pohjalta tehtyyn vaadeluokitukseen, jossa lähtökohdaksi on otettu vaateiden juridinen muoto, tuotto-, likvidiys- ja riskiominaisuudet, eri vaateiden suhteellinen merkitys maamme rahoitusmarkkinoilla sekä jo olemassa olevien tilastojen käytäntö (Tilastokeskus, Käsikirjoja n:o 6, 1975b).

Vaateittaisesta tarkastelusta näkyy esimerkiksi, minkä tyyppisiin rahoitusvaateisiin sektorin talousyksiköt sijoittavat ylimääräisiä säästöjään tai missä muodossa sektori on ottanut velkaa investointiensa rahoittamiseksi. Sen sijaan sektoreiden velkoja-velallissuhteita ei tällaisesta tarkastelusta voida nähdä.

Kotitalouksien kannalta merkittävimmät sijoituskohteet ovat ryhmä muut talletukset, joilla tarkoitetaan rahalaitoksissa olevia säästö- ja kättuvia tilejä, käyttötilejä sekä erilaisia määräaikaistilejä, ja osakkeet ja osuudet, joihin luetaan tavallisten yritysosakkeiden lisäksi mm. osuuskuntien osuudet, osuudet kommandiittiyhtiöissä, puhelinyhdistysten osuudet ja asunto-osakeyhtiöiden osakkeet. Nämä yhdessä kattavat kotitalouksien rahoitusvaateiden lisäksi vuosittain yli kaksi kolmasosaa.

Muita kotitalouksien sijoituskohteita ovat käteisraha, joka nimensä mukaisesti sisältää Suomen Pankin liikkeellelaskemien setelien ja valtion liikkeelle laskeman metallirahan muutokset; shekki- ja postisiirtotalletukset, jotka luetaan ns. käteistalletusten ryhmään, eli ne voidaan rajoituksetta nostaa nimelliskurssiin ja ovat yleisesti maksusuorituksiin käytettyjä, sekä joukkovelkakirjalainat, jotka kotitalouksien kohdalla tarkoittavat lähinnä valtion obligaatioita.

Kotitalouksilla saattaa esiintyä saatavinaan myös kauppaluottoja ja -ennakoita, jotka käsittävät varsinaisten kauppaluottojen ohella ennakot tekeillä olevista ja tulevaisuudessa tehtävistä töistä sekä muita lainoja, joihin kirjataan kaikki muihin luokkiin kuulumattomat luotot. Kotitalouksien valtion viljavarastolle myöntämä ns. velkasitoumuslaina ja sen takaisin maksut on kirjattu kotitalouksien velkakirjalainasaamisena.

Siirtosaamisiin luetaan kaikki edellä mainitsemattomat tuloutettavaksi erääntyneet saatavat, kuten maksamattomat korot, osingot, vuokrat, palkat, verot sekä vakuutusmaksut ja -korvaukset. Kotitalouksien osalta tärkeimpiä siirtosaamisia ovat lomapalkkakorvaukset ja maksamattomat korot ja osingot.

Kotitalouksien pääoman rahoitustilin saataviin kirjataan myös kotitalouksien osuus vapaaehtoisista sosiaalivakuutusrahastoista. Erä on sama, joka on aiemmin esiintynyt sekä omaisuustuloissa että säästön komponenttina (ks. 5.2.2. ja 5.4.2.).

Useimpien vaateiden kohdalla kotitaloussektori on jätetty residuaaliseksi, koska siitä ei ole saatavissa vastaavaa tilinpäätösaineistoa, kuten muista sektoreista. Monet residuaaleina lasketut erät ovat kuitenkin suhteellisen luotettavia, koska vaateiden markkinarajoitukset voidaan estimoida melko tarkasti. Esimerkiksi käteisraha, talletukset, vekselit, shekkitaliluohto, velkakirjalainat ja obligaatiot saadaan Suomen Pankin ja muiden pankkien taseiden, anto- ja ottolainaustilaston, joukkovelkakirjatilaston ja valtion tilinpäätöstietojen avulla. Osakkeiden ja osuuksien osalta markkinarajoitus määräytyy rahoituslaitos- ja yritystilastojen pohjalta, lukuunottamatta asunto-osakkeita, joiden tarjonnan määrää asuntotuotanto.

Kotitalouksien velkojen nettohankinnasta saadaan tiedot vekseleistä, shekkitililuotoista ja velkakirjalainoista pääasiassa luottotilastoista. Muiden lainojen kohdalla kotitaloussektori on residuaalisektori. Kauppaluotot ja -ennakot ovat suurimmaksi osaksi kotitalouksien tiliostoja ja maksamattomia laskuja, joista tiedot saadaan kaupan yritystilastosta ja rahoitusmarkkinatilastosta. Siirtovelkoihin kirjataan esimerkiksi kotitalouksien erääntyneet, mutta maksamattomat verot, joista saadaan tiedot kuntien ja valtion vastinkirjauksista.

Merkittävin velkapuolen eristä kotitalouksien kannalta ovat velkakirjalainat. Vuoteen 1970 saakka tähän vaateeseen sisältyvät myös shekkitiluluotot ja vekselit. Näistä, kuten muistakin velkatyypeistä on julkaistu erikseen tietoja vasta 1970-luvulta.

Rahoitustilin alaosan tasoituseräksi kirjataan nettoluotonanto, joka saadaan rahoitusvarojen ja velkojen nettohankinnan erotuksena. Tämän erän pitäisi olla saman suuruinen kuin rahoitustilin yläosassa reaali puolelta laskettu nettoluotonanto. Mikäli näiden välillä on eroa, kuten yleensä on, kirjataan tämä rahoitustilin viimeiseksi eräksi tilastollisena erona.

7. TULOSTEN TARKASTELUA

Edellisissä luvuissa on käsitelty varsin yksityiskohtaisesti kotitaloussektorin tilien laatimisessa käytettyjä laskentamenetelmiä ja tietolähteitä, joiden avulla kuva kotitaloussektorin keskeisten aggregaattien - käytettävissä olevan tulon, kulutusmenojen ja säästön - kehittymisestä syntyy. Aiemmin, luvuissa 2.3 ja 3.3 tarkasteltiin tilinpidon keskeisiä käsitteitä talousteorian kannalta sekä suhteessa perustilastoihin.

Tässä luvussa tarkastellaan tilinpidon määrittelyin laadittujen laskelmien perusteella syntyvää kehityskuvaa hyvinvoinnin kannalta sekä verrataan tuloksia perustilastojen antamaan kehityskuvaan. Vertailukohteina ovat lähinnä käytettävissä oleva tulo ja kulutusmenot, joskin myös eri tulolajeja sivutaan. Säästämisen kohdalla ainoat vertailukohteet ovat vuosien 1969 ja 1979 säästämistutkimukset (Hämäläinen mt. ja Kosonen-Suoniemi mt.). Vertailuihin näiden osalta on kuitenkin suhtauduttava varauksella, sillä edellinen koski vain palkansaajatalouksia ja jälkimmäisessä perusjoukon rajaamiseen pätee sama kuin kotitalouksien perustilastoihin. Lisäksi näissä säästäminen

laskettiin varantojen kautta, kun taas tilinpidossa säästö on tulo- ja tulonkäyttötilin residuaali. Vertailun vuoksi laskettiin myös kotitaloustiedustelujen tiedoista residuaalimenettelyllä säästön osuus.

7.1. Tulot ja kulutus

Oheisessä asetelmassa esitetään kotitaloustiedustelun ja kansantalouden tilinpidon kotitaloussektorin reaalisena käytettävissä olevan tulon eli ostovoiman kehitys vuosina 1966-1971 ja 1971-1976. Molemmat on deflatoitu vuoden 1951:10=100 elinkustannusindeksillä.¹⁾ Vuosien 1976 ja 1971 kotitaloustiedustelujen käytettävissä olevan tulon käsite on asianomaisen yksikön toimesta pyritty muuntamaan mahdollisimman lähelle vuoden 1976 käsitettä, jotta ne olisivat keskenään vertailukelpoisia. Vaikka tässä muunnossa ja korotusmenettelyssä saattaakin olla epätarkkuutta, on tulosten kannalta mielenkiintoista, että kotitaloustiedustelun avulla mitattu ostovoiman keskimääräinen kasvu olisi vuosina 1966-1971 hitaampaa kuin tilinpidossa ja vuosina 1971-1976 päinvastoin.

ASETELMA 1. Kotitaloustiedustelun ja tilinpidon kotitaloussektorin reaalisena käytettävissä oleva tulo ja sen keskimääräinen kasvu vuosina 1966-1976, tasot 1,0 milj. mk sekä erot tasona ja prosentteina.

	1966	1971	71/66	1976	76/71
Tilinpito	9686,3	12204,9	4,7	14858,6	4,0
Kotitaloustiedustelu	8477,6	10234,6	3,8	12657,9	4,3
Tasoero	1208,7	1970,3		2200,7	
Tilinpito/ kotit. %	+14,3	+19,3		+17,4	

Edellä esitetyt varaukset huomioon ottaen merkitsi tulos sitä, että niiden tulojen kehitys, joiden paino tilinpidossa on suurempi ja/tai jotka jäävät kotitaloustiedustelun perusjoukon ulkopuolelle, olisi vuosina 1966-1971 suhteellisesti nopeampaa kuin muiden tulojen. Vuosina 1971-1976 tilanne olisi päinvastoin.

1) Indeksi on laskettu 1.4.1968-31.1.1974 muuntokertoimilla vuoden 1976=100 kuluttajan hintaindeksin perusteella ja 1.2.1974 lähtien 1972=100 indeksiin perusteella. Ero hinnanmuutoksissa verrattuna 1972=100 perusteiseksi ketjuttuun kuluttajahintaindeksiin 2,4%-yksikköä nopeampi kasvu vuosina 1966-1976. Tämän vertailun kannalta sillä kuitenkin ei ole merkitystä.

Eri tulolajien tarkastelu osoittaa, että poikkeuksia lukuunottamatta kehitys pääpiirteissään on samantapainen tilinpidossa ja kotitaloustiedustelussa. Sen sijaan eri tulojen osuudet tilinpidossa ja kotitaloustiedustelussa poikkeavat, voimakkaimmin palkkojen, yrittäjä- ja omaisuustulojen osalta (ks. liite 1.). Kotitaloustiedustelussa palkat dominoivat kehitystä voimakkaammin, koska niiden taso saadaan rekistereiden perusteella esim. yrittäjä- ja omaisuustuloja paremmin määritetyksi (vrt. myös käsiteerot kohta 3.3.). Tällöin selitys olisi, että palkat suuren painonsa vuoksi vaikuttaisivat hitaan kasvunsa aikana siten, että koko tulonkehitys tulee aliarvioiduksi ja nopean kasvun aikana yliarvioiduksi tilinpidon tietoihin verrattuna. Virallisen ansiotasoindeksin mukaan palkat nousivat vuosina 1966-1971 keskimäärin vajaat 6 prosenttia vuodessa ja 1971-1976 lähes 17 prosenttia vuodessa.

Tulokseen vaikuttaa myös se, että verojen osuus käytettävissä olevasta tulosta oli kotitaloustiedusteluissa sekä 1966 että 1971 suhteellisen korkea ja vuonna 1976 puolestaan suhteellisen alhainen tilinpidon tietoihin verrattuna. Tämä johtuu verojen erilaisesta käsittelystä (ks. kohta 5.3.5.). Tulo-osuuksien vertailussa näkyy myös joitakin poikkeamia, joskaan näillä ei näytä olevan vaikutusta kokonaiskehitykseen. Esimerkiksi muiden yrittäjätulojen osuus vuonna 1976 tilinpidossa nousee ja kotitaloustiedustelussa laskee.

Tulo-osuuksien vertailuun sisältyy myös varauksia, sillä vuosien 1966 ja 1971 eri tulolajien muuntoja vuoden 1976 mukaisiksi ei ollut käytettävissä, vaan tulo-osuudet on laskettu kyseisen vuoden tulo-käsitteiden mukaisina. Tosin tilinpidon ja perustilastojen käsite-eroja on korjattu liitteessä 1 mainittujen keskeisimpien tuloerien kohdalla. Eri tulolajien tasovertailuja ei ole nähty mielekkääksi tehdä, koska perusjoukon rajauksista johtuvia eroja ei pystytä yksilöimään kuin joissakin tapauksissa.

Tulonjakotilaston kohdalla on toistaiseksi olemassa vasta kolme vertailuvuotta. Tilaston käytettävissä olevan tulon käsite on alusta saakka ollut sama, joten muunto-operaatiota ei tarvita. Deflatoinnin osalta on menettely sama kuin edellä.

ASETELMA 2. Tulonjakotilaston ja tilinpidon kotitaloussektorin reaalinen käytettävissä oleva tulo ja sen kasvu vuosina 1977-1979, tasot 1,0 milj. markkaa sekä erot tasona ja prosentteina.

	1977	1978	78/77	1979	79/78
Tilinpito	14530,6	15151,5	4,3	16030,9	5,8
Tulonjakotilasto	13279,4	13718,2	3,3	14376,6	4,8
Tasoero	1251,2	1433,3		1654,4	
Tilinpito/ tulonjako %	9,4	10,4		11,5	

Asetelmasta voidaan havaita, että tulonjakotilaston avulla mitattu ostovoiman kehitys on sekä vuonna 1978 että 1979 edelliseseen vuoteen verrattuna hitaampaa kuin tilinpidossa. Tasoero tilinpitoon nähden on pienempi kuin kotitaloustiedustelussa, vaikka kotitaloustiedustelun käytettävissä olevan tulon käsite on sisällöllisesti lähempänä tilinpi-toa. Syynä on se, että tulonjakotilaston tulo-käsitteen ulkopuolelle on jätetty nimenomaan negatiivisia tuloeriä (maksettuja tulonsiirtoja).

Jos tarkastellaan vuoden 1976 kotitaloustiedustelun ja vuoden 1977 tulonjakotilaston välisiä eroja tulo-osuuksien kannalta (ks. liite 1.), voidaan havaita, että suurimmat erot ovat palkkojen ja maksettujen tulonsiirtojen osuuksissa. Tilinpitoon nähden tulonjakotilaston palkkojen osuus on korkeampi, mutta sen samoin kuin verojen osuus laskee vähemmän kuin tilinpidossa. Verojen erilaisesta mittaamisesta - tilinpidossa kassaperusteisina ja perustilastoissa maksuunpanoperusteisina - mainittiin jo edellä.

Myös muiden yrittäjätulojen kehitys poikkeaa tilinpidossa ja tulonjakotilastossa. Tähän vaikuttaa ennen muuta se, että tulonjakotilastossa käytetään suoraan verotuksen tietoja, kun taas tilinpidossa tasot määräytyvät tuotannon mittaamiseen perustuviin laskelmien avulla. Toisaalta vertailussa tähän ryhmään on luettu myös asunnoista saadut tulot (laskennallinen asuntotulo ja vuokratulot), joiden mittaamisessa bruttovuokrien käyttö on aiheuttanut tulonjakotilastossa suurempia hankaluuksia kuin tilinpidossa (ks. esim. Söder 1981). Ilmeinen virhe on kuitenkin joko tilinpidossa tai tulonjakotilastossa maatalouden yrittäjätulojen kohdalla, sillä poikkeama on niin suuri, ettei se voi selittyä käsitteellisellä erolla.

Vaikka kaikkien edellä mainittujen tilastojen mittauksissa voi olla virheitä, johtuu ainakin osa eroista perusjoukon erilaisista rajauksista, käytettävissä olevan tulon erilaisesta määrittelystä sekä näistä johtuen eri tulolajien erilaisista painoista tulokehityksessä.

Kulutusmenoissa ei vastaavaa poikkeamaa tilinpidon ja kotitaloustiedustelun välillä ole, joskin myös näissä näkyy kotitaloustiedustelun hitaampi kehitys vuosina 1966-1971. Kulutusmenoissa ei myöskään ole yhtä yksittäistä ryhmää, jonka kehitys niin voimakkaasti voisi dominoida kehitystä kuin tulopuolella palkat. Deflatoinnin osalta on menetelty kuten edellä.

ASETELMA 3. Kotitaloustiedustelun ja tilinpidon kotitaloussektorin reaalisten kulutusmenojen kasvu vuosina 1966-1976, tasot 1,0 milj. markkaa sekä erot tasona ja prosentteina.

	1966	1971	71/66	1976	76/71
Tilinpito	9171,2	11388,9	4,4	13978,6	4,2
Kotitaloustiedustelu	8220,7	9901,6	3,8	12074,1	4,1
Tasoero	950,5	1487,3		1904,5	
Tilinpito/ kotit. %	+11,6	+15,0		+15,8	

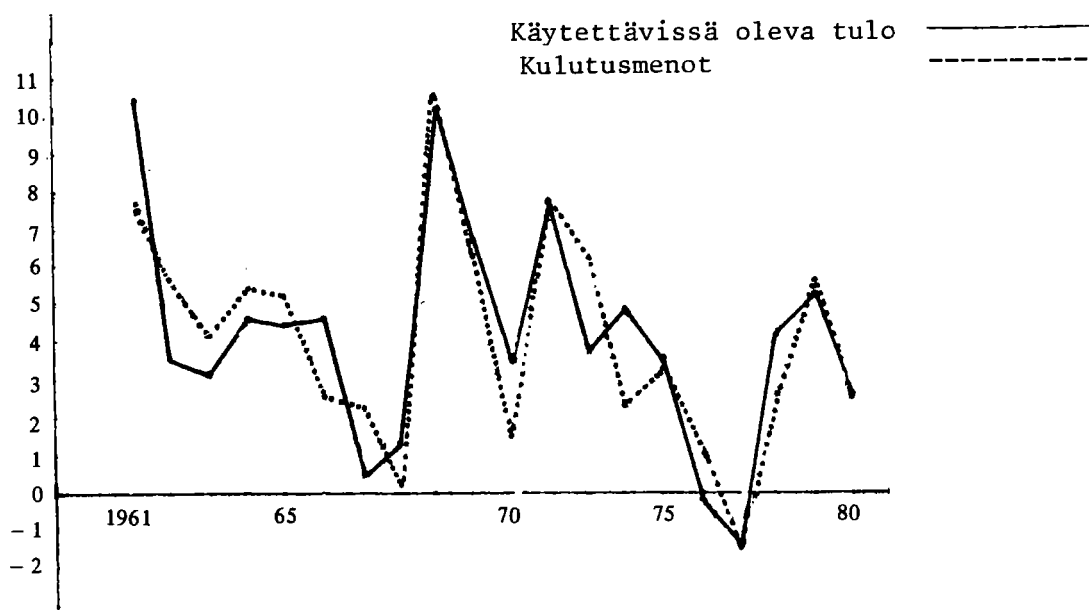
Kotitalouksien tulokehitystä voidaan verrata myös suhteessa muuhun tilinpidon antamaan informaatioon. Liitteessä 2. on esitetty kotitalouksien tulojen suhteellinen kehitys verrattuna kansantuloon. Taulukosta voidaan havaita, että kotitalouksien saamien tuotannontekijätulojen osuus on pysynyt koko ajan vuodesta 1960 lähtien vuoteen 1980 lähes samana. Heilahtelut keskiarvon (83,9%) molemmiin puolin ovat vähäisiä lukuunottamatta vuosia 1975-1977, jolloin kotitalouksien tulo-osuus oli lähellä 80 prosenttia. Sen sijaan muutokset eri tulojen kohdalla ovat merkittävämpiä. Palkkojen osuus on ollut lievässä nousussa vuoteen 1978 saakka, jolloin niiden osuus laski lähelle keskimääräistä osuutta. Palkkoja voimakkaampi kehitys on ollut työnantajain sosiaalivakuutusmaksujen kohdalla. Myös niissä tapahtui lievä pudotus vuonna 1978.

Sen sijaan kotitaloussektoriin luettavissa yrityksistä saatu yrittäjätulo on ollut koko tarkastelujakson ajan laskusuunnassa. Tämä johtuu osaksi siitä, että yritysten koko on keskimäärin kasvanut. Toisaalta pienyrittäjien absoluuttinen määrä on jatkuvasti laskenut. Tilinpidon laskelmien mukaan maa- ja

metsätalouslyrittäjien lukumäärä on pudonnut vuoteen 1980 mennessä neljäsosaan vuoden 1960 tasosta. Myös muiden yrittäjien määrä on supistunut, joskaan ei niin paljon kuin maa- ja metsätalouden harjoittajien määrä. Tulo-osuuden supistuminen on seurausta tästä. Omaisuustulojen osuus on puolestaan ollut suhteellisen tasainen.

Liitteen oikeassa reunassa esitetään vertailutietoina kotitalouksien käytettävissä olevan tulon kehitys suhteessa kansantalouden käytettävissä olevaan tuloon sekä kotitalouksien verojen osuus kotitalouksien käytettävissä olevasta tulosta. Lukujen perusteella voidaan havaita, että samalla kun kotitalouksien tuotannontekijätulojen osuus on pysynyt suhteellisen vakiona, on käytettävissä olevan tulon osuus laskenut aina vuoteen 1975 saakka. Verojen osuus kuitenkin jatkoi nousuaan vuoteen 1977 saakka, jolloin alettiin tehdä verotaulukoihin inflaatiotarkistuksia. Koko kansantalouden heikkoa tulokehitystä vuosina 1976 ja 1977 ilmentää se, että kotitalouksien käytettävissä olevan tulon osuus säilyi lähes ennallaan, vaikka sen reaalin kasvu oli noina vuosina negatiivista. Oheiseen kuvioon on piirretty kotitalouksien reaalisen käytettävissä olevan tulon sekä kulutusmenojen vuosittaiset muutokset. Molemmat on deflatoitu tilinpidon mukaisten kotitalouksien kulutusmenojen implisiittisellä hintaindeksillä, jossa kiinteähintaisten lukujen perusvuosi on 1975.

KUVIO 1. Kotitalouksien reaalisen käytettävissä olevan tulon ja kulutusmenojen volyymin muutokset kansantalouden tilinpidon mukaisina, vuosina 1960-1980.

Jos tarkastellaan kotitalouksien reaalisen käytettävissä olevan tulon kehitystä hyvinvoinnin kannalta, näyttäisi liitteen 2. tulosten perusteella siltä, että kotitalouksien suhteellinen hyvinvointi verrattuna koko kansantalouden käytettävissä olevan tulon kehitykseen olisi laskenut vuoteen 1975 saakka ja kääntynyt sen jälkeen lievään nousuun. Tulos ei sellaisenaan kerro kuitenkaan sitä, että samanaikaisesti, kun kotitalouksien maksamien verojen osuus käytettävissä olevista tuloista on kasvanut, ovat lisääntyneet myös julkisen vallan tarjoamat erilaiset hyvinvointipalvelut mm. terveydenhoidon, opetuksen ja sosiaalipalveluiden aloilla.

Näiden ns. ilmaispalveluiden käyttö ei näy millään lailla nykyisessä tilinpidossa. Ne eivät sisälly kotitalouksien kulutusmenoihin eivätkä siten myöskään käytettävissä olevaan tuloon. Tämä johtuu siitä, että SNA:n mukaan niin kulutushyödykkeet kuin pääomaesineetkin luetaan sen sektorin omistukseen, joka ne hankkii - ei siis käyttäjän, vaan ostajan (maksajan) omistukseen. Tällöin myös ilmaispalvelut luetaan julkiseen kulutukseen, vaikkakin käyttäjinä ovat kotitaloudet.

Menettelyllä on heijastuksensa kotitalouksien käytettävissä olevan tulon kehitykseen siten, että ilmaispalveluiden tarjonnan lisäykset näkyvät vain kotitalouksien veroasteen nousuna (verojen osuus käytettävissä olevasta tulosta). Todennäköistä kuitenkin on (ei ole toistaiseksi selvitetty), että näiden kulutuspotentiaalia lisäävä vaikutus on suurempi kuin veroasteen nousu, sillä osa verotuksen vaikutuksista kohdistuu kotitalouksien väliseen tulonjakoon progressiivisen tuloveroasteikon johdosta. Tosin myös kulutustavaroihin sisältyvien välillisten verojen osuus on noussut.

Käytön kannalta ilmaispalveluita on selvitetty vain vuoden 1976 kotitaloustiedustelun yhteydessä (Tilastollisia tiedonantoja n:o 62, 1980). Siinä ilmaispalveluiksi on kuitenkin määriteltä myös sellaisia raha-avustuksia, jotka tilinpidossa ovat jo sosiaaliavustuksia tai sosiaalivakuutusetuuksia. Esimerkkeinä mainittakoon opintolainojen korkotuet, oikeudenkäyntiavustukset sekä apteekkeille maksetut osuudet sairausvakuutuskorvauksista. Lisäksi se osa ilmaispalveluiden käytöstä, joka kohdistuu laitoksissa asuville, jäi tämän selvityksen ulkopuolelle.

Ilmaispalvelujen tarjontaa on selvittänyt Parkkinen (1981) vuosilta 1960-1980. Vaikka ilmaispalveluiden rajauksessa on samoja heikkouksia kuin kotitaloustiedustelussa, antaa selvitys kuitenkin kuvan ilmaispalveluiden

kehityksestä. Liitetetalulukko 5:n mukaan julkisten kokonaisilmaispalvelujen suhde kotitalouksien käytettävissä olevaan tuloon olisi ollut vuonna 1960 11,9% ja vuoden 1980 ennakkotietojen mukaan 21,8%. Mikäli ilmaispalveluiden todellinen käyttö on lisääntynyt lähes samaa tahtia kuin niiden tarjonta, merkitsisi se sitä, että kotitalouksissa olisi "säästynyt" varoja muihin tarkoituksiin kuin esim. terveyden hoitoon tai lasten koulutukseen.

Julkisten terveydenhoitopalvelujen ohella on 1970-luvulla laajentunut myös yksityinen ilmaisten terveydenhoitopalveluiden tarjonta, nimittäin työpaikkaterveydenhoito. Periaatteessa tilinpidossa pitäisi käsitellä yksityisten terveydenhoitopalveluiden tarjonta yrittäjätoimintana ja palvelusten käyttö työpaikkaterveydenhoitoon yritysten välituotekäyttönä. Koska Suomessa yritysten ostamia terveydenhoitopalveluja ei toistaiseksi ole pysytty identifioimaan, on kaikki yksityisten terveydenhoitopalveluiden käyttö kirjattu kotitalouksien kulutusmenoihin. Tällöin näiden palveluiden käyttö tulee lasketuksi kahteen kertaan, sillä yritykset sisällyttävät kyseiset menot kuluihinsa tilinpäätöksessä.

Periaatteessa, mikäli kotitalouksien tileille laskettaisiin vastaava tulon lisäys, olisi menettely hyvinvointitarkastelun kannalta korrekti. Käytännössä, kun vastaavaa tuloerää ei tulotilillä ole, tulee sekä hyvinvoinnin kehitys aliarvioiduksi että vaikutus säästöön virheelliseksi.

Jos ilmaispalveluiden tarjonta ja niiden käyttö ovatkin lisänneet kotitalouksien hyvinvointia enemmän kuin, mitä tilinpidon tiedoista näkyy, ei tilinpidosta myöskään ilmene se osa hyvinvoinnin "lisääntymisestä", joka johtuu vain siirtymästä markkinattoman talouden piiristä markkinatalouteen, jota aluetta tilinpito pääasiallisesti kuvaa. Tämä koskee kotona tapahtuvaa tuotantotoimintaa ns. kotityön osalta, sillä muu osahan markkinattomasta tuotannosta sisältyy tilinpidon kuvausalaan (ks. kohta 2.3.).

Hyvinvointivertailuja on tapana tehdä burttokansantuotteen avulla eri maiden välillä sekä suhteessa maan aiempaan kehitykseen. Mikäli kotityön osuus pitkällä aikavälillä on suhteellisen stabiili, ei hyvinvoinnin kehityskuva vääristy. Sen sijaan niiden maiden hyvinvoinnin taso, joissa naisten työvoimaosuus on korkea ja suurempi osa kotitalouspalveluista tapahtuu markkinatalouden piirissä, tulee yliarvioiduksi suhteessa naisten alhaisen työvoimaosuuden maihin (United Nations 1977b ja 1982).

Mikäli naisten työvoimaosuudessa tapahtuu muutoksia, hyvinvoinnin kehityskuva hämärtyy. Periaatteessahan on mahdollista ja osin tutkittuakin että nämä siirtymät eivät mene "yksi yhteen", vaan osa kotityöstä tehdään silti kotona joko perheenäidin tai muiden perheenjäsenten toimesta ja vain osa siirtyy markkinoille (Riitta Sänntti-Heli Väliaho 1982 sekä United Nations 1977b).

Suomessa naisten työvoimaosuus on ollut perinteisesti suhteellisen korkea. Työvoimatiedustelun mukaan yli puolet työikäisistä naisista kuuluu työvoimaan; nousua tässä on tapahtunut noin 1 prosenttiyksikön verran parina viime vuosikymmenenä. Naisten työelämään siirtymisessä on kuitenkin tapahtunut huomattavasti suurempi muutos, kuin edellisestä voisi päätellä. Kun koko työvoima lisääntyi vuodesta 1960 vuoteen 1980 187 000 henkilöllä, oli naisten osuus lisäyksestä 146 000 henkilöä. Samalla naisten osuus koko työvoimasta nousi työvoimatiedustelun tietojen mukaan 44 prosentista yli 47 prosenttiin. Vaikka naiset tekisivätkin pidempiä työpäiviä hoitaakseen kotitaoustyöt, on osa kotona tehdystä työstä siirtynyt markkinatalouden piiriin naisten työelämään siirtymisen myötä. Selvästi tällaisia ovat ainakin lasten päivähoitopalveluiden ja työpaikkaruokailun kehittyminen.

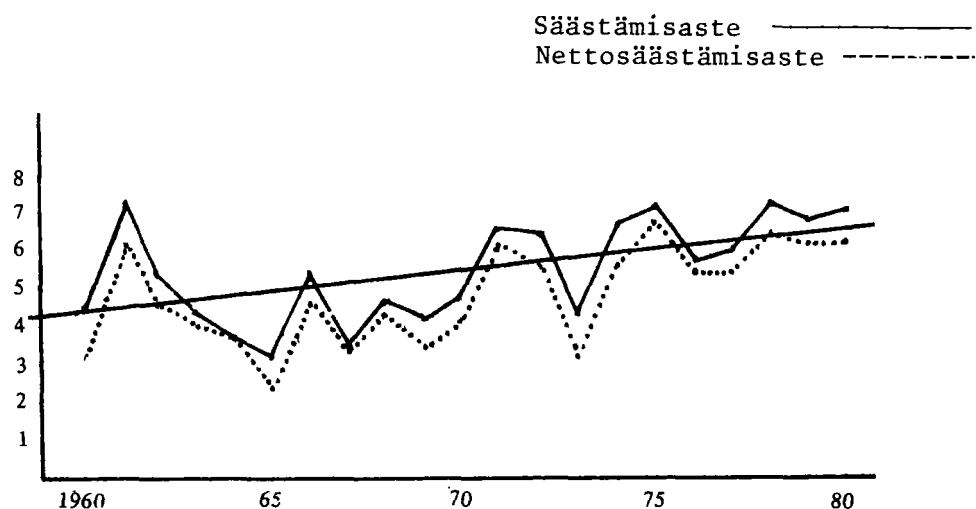
Kotityön mukaanottamista tilinpitokehikkoon on esitetty usealta taholta, mm. Nordhaus ja Tobin (1972), Hawrylyshyn (1977), Juster & kumpp. (1981), Kälpiö (1980) sosiaali- ja terveystministeriön laajan kotityötä koskevan tutkimussarjan määrittelyvaiheen raportissa sekä viimeksi kotitalousopettajien liitto omassa ohjelmajulistuksessaan (1981). Vaikka edellisistä kukin tarkastelee kotityötä eri näkökulmasta, on viime aikoina päästy varsin laajaan yksimielisyyteen kotityön selvittämisen tarpeellisuudesta. Tämä tarkoittaa lähinnä sitä, että YK:n tilastoasiantuntijat ovat esittäneet sen selvittämistä tärkeysjärjestyksessä 6. sijalla kaikkiaan 23 eri kehittämishankkeesta (United Nations 1980a ja b). Tosin tämä ei vielä merkitse, että kotitalouksissa tapahtuva tuotantotoiminta lähiaikoina sisällytettäisiin tilinpitokehikkoon.

7.2. Säästäminen

Talusteoriassa vallitsee varsin yleinen - myös empiirisiin havaintoihin perustuva - käsitys säästämisasteen vakioisuudesta pitkällä aikavälillä.

Näin on esimerkiksi Friedmanin pysyväistulohypoteesissa, Ando-Modiglianin Life-cycle-hypoteesissa sekä Duesenberryn suhteellisen tulon mallissa (esim. Branson mt. s. 190-203). Suomessa kansantalouden tilinpidon laskelmien perusteella kotitalouksien säästämisaste on kuitenkin aikasarjassa tarkasteltuna selvästi noussut vuodesta 1960 vuoteen 1980. Oheisen kuvioon on piirretty säästämisasteen kehitys vuodesta 1960 lähtien sekä nousua kuvaava trendi, joka on määrätty pienimmän neliösumman menetelmällä.

KUVIO 2. Kotitalouksien säästämisasteen kehitys kansantalouden tilinpidon tietojen mukaisena vuosina 1960-1980, kehitykselle piirretty trendi sekä ns. nettosäästämisaste, josta on poistettu vapaaehtoisten vakuutusrahastojen kasvun vaikutus.

Tuloksessa voi luonnollisesti olla myös virhettä (vrt. Salo-Virén 1981), mutta kehitykselle löytyy Suomen oloissa myös selityksensä. Sekä Hämäläisen että Kosonen-Suoniemen säästämistutkimusten mukaan asunnot ovat olleet ja ovat edelleen kotitalouksien keskeisin säästämiskohde. Väestölaskentojen tietojen perusteella Suomessa oli vuokra-asuntoja (ml. työsuhdeasunnot) vuonna 1960 39% ja vuonna 1970 n. 38%, kun niitä vuoden 1980 väestälaskennan ennakkotietojen mukaan oli enää 29%. Kehitys varsinkin 1970-luvun loppupuolella on ollut voimakas, sillä vuoden 1975 Asunto- ja elinkeinotutkimuksen tietojen mukaan vuokra-asuntoja olisi ollut vielä 36% asuntokannasta. Kun otetaan huomioon vielä se seikka, että asuinhuoneistojen lukumäärä on vuodesta 1960 vuoteen 1980 kasvanut noin puolitoistakertaiseksi, ei kehitys ole voinut tapahtua ilman kotitalouksien säästämisen lisääntymistä. Samalla asuntokehitys selittää ainakin osaksi sen,

että 1960-luvulla säästämisaste oli keskimäärin alhaisempi kuin 1970-luvulla sekä 1970-luvun säästämisasteen voimakkaan nousun.

Jos tarkastellaan kotitalouksien säästämisen kehitystä Hämäläisen ja Kosonen-Suoniemen tutkimusten perusteella, voidaan todeta, että ensinnäkin vertailu näiden välillä voidaan tehdä vain palkansaaajatalouksien osalta (Hämäläisen tutkimus koski vain näitä). Tuloksista ilmenee, että säästämisaste palkansaaajien kohdalla oli vuonna 1979 hieman korkeampi (5,5) kuin vuonna 1969 (5,4). Toisaalta tulokseen täytyy tehdä se varaus, että tutkimusten perusjoukkojen rakenne ei ikäjakautuman osalta ollut sama. Hämäläisen tutkimuksen perusjoukossa oli vähemmän nuoria (päämies alle 25-vuotias) ja iäkkäitä (päämies yli 65-vuotias) kuin Kosonen-Suoniemen tutkimuksessa. Näiden ryhmien säästämisaste todettiin molemmissa tutkimuksissa muiden säästämisastetta alhaisemmaksi. Mikäli perusjoukon ikärakenne olisi ollut sama, olisi säästämisaste vuonna 1969 jäänyt suhteessa vuoden 1979 tutkimusta alhaisemmaksi enemmän, kuin mitä tuloksista näkyy.

Vuoden 1979 säästämistutkimuksessa kaikkien kotitalouksien keskimääräinen säästämisaste oli 5,8 ja tilinpidon kotitaloussektorin nettosäästämisaste 6,1. Suhteuttamalla vuoden 1969 säästämistutkimuksen palkansaaajien säästämisaste muiden sosioekonomisten ryhmien säästämiseen ja olettaen näiden osuus samaksi kuin vuonna 1979, tulisi vuonna 1969 kotitalouksien säästämisasteeksi vajaat 6 prosenttia. Tilinpidossa samana vuonna nettosäästämisaste oli vain 3,5 prosenttia. Vertailuun täytyy tehdä kaksi varausta. Toinen koskee edellä mainittua perusjoukon ikäjakautumaa. Toinen varaus liittyy sekä vuoden 1969 että 1979 tutkimuksiin ja koskee perusjoukon rajauksia. Tilinpidon kotitaloussektori kattaa myös laitostaloudet, joiden kohdalla ei säästämistä juuri tapahtu, sillä laitoksissa asuvat ovat joko nuoria (asevelvolliset, opiskelijat) tai vanhuksia (vanhainkotien asukkaat). Tästä syystä pitäisi tilinpidon avulla mitatun säästämisasteen jäädä suhteessa alhaisemmaksi kuin sellaisissa selvityksissä, jotka koskevat ns. varsinaisia kotitalouksia.

Kotitaloustiedusteluista laskettiin vertailutietona säästämisaste residuaalimenettelyllä siten, että ensin vähennettiin kulutusmenot käytettävissä olevasta tulosta ja laskettiin erotuksen suhde jälkimmäiseen. Säästämisasteeksi saatiin vuonna 1966 3,0%, vuonna 1971 3,3% ja vuonna 1976 4,6%, joten kehityssuunta on samanlainen kuin tilinpidossa.

Sen sijaan säästämisasteen vuosittaisiin vaihteluihin on syytä suhtautua kriittisesti, sillä kuten aiemmin laskentamenetelmien yhteydessä todettiin (ks. kohta 5.4.2.), lasketaan säästämisaste tilinpidossa residuaalina eikä varantojen kautta. Tällöin sekä tuloerissä että kulutusmenoissa esiintyvät satunnaiset virheet ja muutokset heijastuvat säästöön, joka pienenä eränä on varsin herkkä näille. Suuremmat virheet tosin paljastuvat yleensä tilinpidon yhteensovittamisvaiheessa, sillä säästämisen tasolle saadaan rahoituspuolen kautta kontrolli nettoluotonannon muodossa.

Yksi säästämisasteen vaihteluita aiheuttava tekijä ovat kestokulutustavarat, koska ne vaikuttavat hankintavuotensa säästöön koko painollaan. Mikäli näiden volyymikehityksessä ei tapahdu suuria muutoksia, pitäisi säästämisen periaatteessa noudattaa (tämän luvun alussa mainitun olettamuksen mukaan) suhdannevaihteluita lukuunottamatta reaalityulokehitystä. Muutamina vuosina kestokulutustavaroiden hankinnat ovat kuitenkin lisääntyneet niin voimakkaasti, että kuva säästämisen "todellisesta" kehityksestä on saattanut hämärtyä.

Voimakkaimmin säästämisasteen muutoksiin ovat vaikuttaneet yksityisten kulkuvälineiden, lähinnä autojen hankinnat. Vuosina 1964 ja 1965 näiden kysynnän kasvu johtui lähinnä vuonna 1963 tapahtuneesta autokaupan vapautumisesta. Edellisenä vuonna volyymin kasvu oli lähes 50% ja jälkimmäisenä yli 30% (ks. liite 3). Myös vuonna 1962 kestokulutushyödykkeiden volyymin kasvoi voimakkaasti, lähinnä autojen kysynnän ansiosta. Vuosina 1967 ja 1968 säästämisasteen alhaisuuteen vaikutti heikko tulokehitys. Vuonna 1969 suotuista tulokehitystä sen sijaan purkautui voimakkaana kestokulutustavaroiden kysynnän lisäyksenä, joten säästämisaste jäi varsin vaatimattomaksi (ks. kuviot 1 ja 2).

1970-luvulla eivät kestokulutustavaroiden hankinnat ehkä vuosia 1972 ja 1973 lukuunottamatta aiheuttaneet vastaanvanlaisia heilahteluja säästämisasteeseen. Sen sijaan säästön kehitystä on erityisesti 1970-luvulla virheellisesti madaltanut edellä mainittu työterveyshuollon palveluiden kirjaaminen kotitalouksien kulutusmenoihin ilman, että tulopuolella olisi vastinetta.

Mikäli kestokulutustavarat käsiteltäisiin niiden tuottamina palveluina kotitalouksien kulutusmenoista, olisi säästämisasteen kehitys tasaisempaa ja esimerkiksi vuonna 1969 korkeampi kuin nykyisellä tavalla mitattu. Paljolti tästä johtuu kritiikki, joka on kohditettu tilinpidon menettelyyn käsitellä kestokulutustavarat hankintoina kulutusmenoissa. Todettakoon vielä, että vastaavat hankinnat yritysten kohdalla ovat investointeja nykyisessä tilinpidossa.

Tältä osin kotitalouksien tulot antavat oikeamman kuvan hyvinvoinnin kehityksestä kuin kulutus, joskin molemmat mittaavat sitä virheellisesti.

8. TILINPIDON KEHITTÄMISESTÄ

Talusteoriassa hyvinvoinnin tarkastelu lähtee yleensä yksilöiden tai kotitalouksien hyvinvointifunktioista (utiliteetin maksimoinnista), jota pidetään ordinaalisena suureena. Periaatteessa summaamalla yksilöiden hyvinvointifuntiot, päästään yhteiskunnan hyvinvointifunktioon. Tähän perustuu myös tilinpidon - lähinnä bruttokansantuotteen käyttö hyvinvoinnin mittaamisessa. Bkt sisältää kuitenkin kardinaalisen asteikon, joka kertoo myös muutoksen suuruuden. Tällöin se on sovelias lähinnä normatiivisen taloustieteen alueella, koska funktio voidaan korvata vain kasvavalla lineaarisella transformaatiolla (esim. Layard & Walters mts. 126).

Lineaarisuus puolestaan aiheuttaisi sen, että pelkkä bruttokansantuotteen maksimointi toteuttaisi hyvinvointimaksimin. Tämä voi periaatteessa toteutua minkälaisella yhteiskunnan tulonjaolla hyvänsä. Esimerkiksi öljyvaltioissa tulonjako tuskin on olennaisesti tasoittunut, vaikka jotkut näistä maista ovat bruttokansantuotteiden kansainvälisessä vertailussa nykyisin aivan kärkipäässä. Bkt:n maksimointiin tosin liittyy se teoreettinen mahdollisuus, että tulonjaossa vallitsee täydellinen tasa-arvo. Tällöin hyvinvoinnin lisäys olisi tulonjaosta riippumaton (mts. 48).

Tilinpidon kehittämisessä on kiinnitetty varsin vähän huomiota tulonjakokysymykseen. Tämä on kuitenkin tärkeä kysymys tutkittaessa, miten taloudellisesta kasvusta saatu tulonlisäys jaetaan. Ns. primaarinen tulonjako tosin ilmenee tilinpidosta, kuten myös sektorin käytettävissä olevan tulon suhde muiden sektoreiden vastaavaan. Sen sijaan tilinpitoinformaatio ei kerro mitään esimerkiksi siitä, miten tulot jakautuvat kotitalouksien kesken; onko kotitalouksien käytettävissä olevan tulon kasvusta suurempi osa mennyt alemmille tuloluokille vai sellaisille, jotka ennestään ovat olleet tulonjaon yläpäässä vai onko se jakautunut tasaisesti eri tuloluokkiin.

Kotitalouksien perustilastoissa tiedot kootaan joko haastattelemalla tai rekistereiden perusteella siten, että esimerkiksi tulotiedot voidaan luokitella fraktiililuokituksen mukaan. Kotitaloudet jaetaan tavallisesti viiteen tai kymmeneen yhtä suureen ryhmään, jolloin voidaan viidenneksittäin tai desiileittäin tarkastella tulonjakoa ja siinä tapahtuneita muutoksia.

Tulonjaon tasaisuutta tai epätasaisuutta voidaan mitata esim. gini-kertoimen tai Atkinsonin tasa-arvomittarin avulla. Molemmat mittarit tyydyttävät ns. tulonsiirto-periaatteen, jota yleensä edellytetään hyvinvointifunktiolta. Tällä tarkoitetaan sitä, että mittari täyttää ehdon, jos tila 2 on tulonjaon kannalta tasaisempi kuin 1 ja siihen on päästy siirtämällä tuloa A:lta (rikkaammalta) B:lle (köyhemmälle) (Layard & Walters mts. 47-50 ja Atkinson mts. 45-49).

Nordhausin ja Tobinin (mt.) hyvinvointimittari (MEW) perustuu lähinnä kansantalouden tilinpidon uudelleen järjestelyille ja markkinattoman kotityön sekä kestokulutushyödykkeiden ja vapaa-ajan palveluiden mukaanottamiselle. Sen teoreettinen perusta nojaa paljolti kasvuajateluun, jossa tulonjakokysymys jää huomiotta. Se ottaa huomioon ns. talouden tehokkuusnäkökohdat, muttei tasa-arvoa, jollainen kysymys tulonjaosta on. Paljolti uudelleenjärjestelyt sekä laajennukset vapaa-aikaa lukuunottamatta ovat saamassa kannatusta YK:n tilastoasiantuntijoiden keskuudessa, kuten myöhemmin ilmenee.

Kuten Nordhausilla ja Tobinilla, myös Juster & kumppaneilla (mt.) hyvinvoinnin kriteeri lähtee hyödyn maksimoinnista varsinaisen työn, kotona tehdyn työn ja vapaa-ajan välillä kokonaisajan toimiessa rajoituksena (vrt. Becker mt.). Peruskehikkona on samoin kansantalouden tilinpito ja sen uudelleen luokittelut.

Ero mittareiden välillä ilmenee sen laajuudessa. Siinä, missä Nordhaus ja Tobin korostavat pysyttelemistä materiaalisesta - taloudellisen hyvinvoinnin mittaamisesta, joka ei välttämättä korreloi onnellisuuden kanssa, pyrkivät Juster & kumppanit sekä taloudellisen että sosiaalisen hyvinvoinnin mittaamiseen yhdistämiseen. Tämäkin mittari liikkuu lähinnä hyvinvoinnin makrotasolla, sillä kotitalouksien välistä tulonjakoa sivutaan vain ohimennen.

Konkreettisessa tilinpidon kehittämistyössä ollaan vielä kaukana edellä mainittujen mittareiden asettamista tavoitteista, joskin viime vuosina pidettyjen useiden kokousten jälkeen ovat myös YK:n tilastoasiantuntijat pääsemässä yksimielisyyteen tilinpidon kehittämisen keskeisistä suunta-
viivoista ja lähtökohdista (United Nations 1982).

Tilinpidon kehittämisessä peruslähtökohtana pidetään nykyisen tilinpidon perusrakennetta, SNA:n keskeistä asemaa perustilastojen integroinnissa sekä aikasarjojen jatkuvuutta, jota sekä tilastojen tekijät että käyttäjät ovat korostaneet (mts. 6). Keskeisiksi tavoitteiksi asetettiin (1) SNA:n suositusten selkiinnyttäminen ja ajan tasalle saattaminen ja (2) SNA:n saattaminen sopusointuun muiden kansainvälisten tilastostandardien kanssa. Edellinen merkitsee lähinnä kiistanalaisten kohtien selkiinnyttämistä, konsistenttisuuden varmistamista ja tilinpidon sopeuttamista uusiin käyttötarkoituksiin, sillä laajennettaessa nykyistä systeemiä uusille osa-alueille, on saatu tuloksia, jotka eivät analyysin kannalta ole hyväksyttävissä (mts. 11).

Jälkimmäisessä kysymys on siitä, että vuoden 1968 SNA:n valmistumisen jälkeen on useilla taloustilastojen alueilla kehitetty omia standardeja, jotka eivät kaikilta osin ole yhdenmukaisia SNA:n käsitteiden ja luokitusten kanssa. Tällöin, jotta SNA voisi edelleen toimia muita standardeja

yhdistävänä ja yhtenäistävänä kehikkona, tulee sen käsitteitä ja luokituksia tarkistaa siten, että ne palvelisivat mahdollisimman monenlaisia käyttö- ja analyysitarkoituksia.

Kotitalouksien kannalta keskeisimmät tarkistuskohteet ovat tulot ja kulutusmenot. Sektorijaon kohdalla toistetaan vain nykyisen tilinpidon suositus ei-yhteisömuotoisten pienten yritysten luokittelusta osana kotitaloussektoria sekä todetaan eri maiden käytäntöjen kirjavuus (mts. 38). Suomen kansantalouden tilinpidon sektorijako on tältä osin suosituksen mukainen (vrt. kohta 2.2.).

Tulojen ja kulutusmenojen kohdalla merkittävimmät uudistuskohteet ovat laskennallisten vuokrien käsittely (omistusasunnot), markkinattoman kotityön mukaanottaminen, kestokulutushyödykkeiden käsittelyn tarkistaminen erityisesti autojen osalta sekä henkivakuutuksen ja sosiaalivakuutuksen rahastojen käsittelyn muuttaminen. Henkivakuutuksen osalta Suomessa ei ole menetelty SNA:n suositusten mukaisesti (ks. kohdat 5.2.2. ja 5.2.3.). Käsittelyä esitetään muutettavaksi siten, että tulo- ja tulonkäyttötilillä kirjattaisiin vain kotitalouksien suorittamat vakuutusmaksut menona ja saadut korvaukset tulona. Perusteluna muutokselle on, että kotitaloudet eivät voi mitenkään vaikuttaa vakuutuslaitoksissa syntyvien rahastojen käyttöön, kuten on laita kotitalouksien muiden tulojen ja säästön kohdalla. Siksi kotitaloudet eivät myöskään koe rahastojen kasvua tulonaan (mts. 32).

Laskennallisten bruttovuokrien kohdalla ehdotetaan kiinteän pääoman kulumisen ja laskennallisten yrittäjätulojen esittämistä erillisenä eränä, jotta todelliset taloustoimet voitaisiin erottaa laskennallisista. Tarkoituksena on selkiinnyttää kulutuksen ja kulutusmenojen käsitteitä (mts. 23). Nykyisessä SNA-suosituksessa kotitalouksien kulutusmenojen käsite ei ole varsinaisesti kumpikaan. Todellisia kulutusmenoja se ei kuvaa siitä syystä, että mukana ovat omien asuntojen laskennalliset bruttovuokrat, joista vain osa on todellista menoa, nimittäin korjaus- ja ylläpitomenot, lainojen korot ja muut maksut. Kulutuskäsitettä se taas ei vastaa siitä syystä, että kestokulutustavarat ovat mukana hankintoina eivätkä palveluvirtana (vrt. kohta 2.3.).

Tilinpitokehikon kuvausaluetta ehdotetaan laajennettavaksi markkinoimattoman kotityön ja kestokulutushyödykkeiden tuottamien palveluiden mukaanottamisella. Myös nämä ehdotetaan käsiteltäväksi muiden laskennallisten erien tavoin erillisenä. Kestokulutushyödykkeiden hankinnat luettaisiin kiinteän pääoman muodostukseen, kuten tapahtuu nykyisin yrityksen ollessa hankkijana, tai kuten menetellään asuntojen kohdalla. Vaikka kotityön tutkimisessa onkin viime vuosina edistytty, korostetaan sekä sen että kestokulutushyödykkeiden kohdalla lisätutkimuksen tarpeellisuutta, jotta rajaamisesta ja käytettävistä mittareista voitaisiin antaa aikanaan suosituksia. Kestokulutustavaroista erityisesti autojen vuokraamisen ja luontoisetuna käyttämisen ennustetaan lisääntyvän, joten käsittelyä kestokulutushyödykkeenä on yhä vaikkeampi perustella (mts. 26-27).

Uudistuskohteista merkittävimpiä edistysaskeleita on saavutettu markkinoimattoman kotityön mittaamisessa. Kuten Nordhausilla ja Tobinilla, myös myöhemmissä mittauksissa on käytetty aikaan perustuvia panostietoja. Ajankäyttötiedot ovatkin kehittyneet viime vuosina myös Suomessa (kotitaloustiedustelu 1971 ja Niemi-Kiiskinen-Liikanen 1981). Ongelmia ovat aiheuttaneet lähinnä mukaan otettavien toimintojen rajaaminen, arvostuskysymykset sekä muiden panosten kuin työn mukaan ottaminen tuotantofunktioon.

Mittauksissa on käytetty joko markkinakustannuksiin perustuvaa menetelmää tai vaihtoehtoiskustannuksia. Edellisessä kustannus mitataan yhden henkilön (esim. kotiapulaisen) palkkakustannusten mukaan tai useamman henkilön palkkakustannuksina, jolloin toiminnot hinnoitellaan kukin erikseen: lasten hoito perhepäivähoitajan, siivoustyö siivoojan ja ruuanlaitto keittäjän palkalla jne. Lähtökohtana on ajatus, että kustannukset mitataan sen mukaisina kuin ne ovat silloin, kun kyseiset hyödykkeet ostetaan markkinoilla (Hawrylyshyn 1977 ja United Nations 1977b).

Vaihtoehtoiskustannuksiin perustuva menetelmä lähtee kokonaistulojen maksimoinnista. Tällöin oletetaan rationaalisen yksilön jakavan ajankäyttönsä siten, että kotityön arvo on yhtä suuri kuin markkinoilla ansaittava (netto)palkka (Hawrylyshyn mt. ja United Nations 1977b).

Viimeisimmässä YK-raportissa (1982 mt.) ei menetelmiin oteta kantaa, vaan mittauksen soveltuvuudesta eri tarkoituksiin todetaan, että vaihtoehtoiskustannuksen käyttö sopii paremmin silloin, kun mitataan resurssien allokointia, kun taas vastaavan palveluksen markkinoilta ostaminen (markkinahinta) soveltuu paremmin näiden palvelusten käytön mittauksiin.

Tutkimuksia tällä alueella on aiemmin tehty mm. Yhdysvalloissa (Nordhaus-Tobin mt.), Kanadassa (Adler ja Hawrylyshyn 1977), Japanissa (United Nations 1977b). Suomessa on parhaillaan menossa Sosiaali- ja terveysministeriön laaja tutkimusohjelma. Tulokset Suomen osalta sijoittuvat hieman keskitason yläpuolelle, vajaan 42 prosenttiin bruttokansantuotteesta vuonna 1980 (Jännti-Otva-Kilpiö 1981). Tulos on yllättävän korkea, jos ajatellaan, että Suomessa naisten työvoimaosuus on suhteellisen korkea. Aikasarjahavaintoja kaiken kaikkiaan on varsin vähän toistaiseksi ja Suomessa ei vielä ollenkaan, joten kehityksestä ei vielä voida vetää kovin merkittäviä johtopäätöksiä (vrt. 1977b).

Tilinpitoon ehdotetaan otettavaksi myös uusi kulutuskäsite - "väestön kokonaiskulutus". Se sisältäisi paitsi kotitalouksien henkilökohtaisen kulutuksen, myös julkisyhteisöjen, yritysten ja voittoa tavoittelemattomien yhteisöjen menot, jotka kohdistuvat yksilöille (ilmaispalvelut) sekä koko väestöä koskevat kollektiivimenot, kuten hallinnon ja maanpuolustuksen menot (mts. 18-19). Nämä menot pitäisi identifioida ja erottaa sekä toisistaan että kyseisten sektoreiden muista menoista. Tällöin, vaikka yksilöille kohdistettavia ilmaispalveluita ei tiliteknisesti yhdistetäkään kotitalouksien käytettävissä olevaan tuloon ja kulutukseen, olisi myös sellainen käsite muodostettavissa, johon nämä sisältyvät.

Koulutus- ja terveystalouteihin käytettyjä menoja on esitetty käsiteltäväksi myös investointina inhimilliseen pääomaan (Nordhaus-Tobin mt. ja Juster & kumpp. mt.). Tältä osin kysymys liittyy laajempaan, koko pääoman rajaamista koskevaan ongelmaan, tulisiko inhimillisen pääoman ohella myös uusiintumattomat luonnonvarat lukea pääomaan ja niiden käyttö kulutukseen. Tähän kysymykseen ei raportissa oteta minkäänlaista kantaa.

Luokitusstandardien yhtenäistäminen koskee kotitaloussektorien osalta lähinnä tulonjakotilastosuosituksen (United Nations 1977a) ja SNA:n välisten erojen minimointia. Vaikka osa edellä mainituista tilinpidon luokitusten ja käsitteiden tarkistuksista palvelee myös tulonjakotilaston ja SNA:n yhtenäistämistä, jää vielä joukko ongelmia, joista ilmeisesti vaikein on tulokäsitteen määrittäminen. Vuoden 1977 tulonjakotilastosuosituksesta huolimatta kotitaloustutkimuksissa ei ole päästy käytettävistä tulokäsitteistä yhteisymmärrykseen ja käytäntö eri maissa on varsin kirjava (1982 mts. 60).

Luokitusstandardin yhtenäistäminen olisi keskeinen tekijä myös siltä kannalta, että tulonjakotilaston informaatio pystyttäisiin yhdistämään kansantalouden tilinpidon tietoihin. Perustyötä tällä alueella ovat tehneet Nancy ja Richard Ruggles (1980).

Kansainvälisten Bkt-vertailujen parantamiseksi on viime aikoina tehty työtä myös hintavertailujen alueella. Tavoitteena on ollut saada vertailukelpoinen kuva Bkt:n määrästä ja rakenteesta eri maissa. On nimittäin osoittautunut, että kehitysmaan Bkt suhteessa kehittyneen maan vastaavaan on saattanut jopa kolminkertaistua verrattuna tulokseen, joka on laskettu perinteiseen tapaan muuntamalla maiden Bkt-tiedot virallisia valuuttakursseja käyttäen vertailukelpoisiksi. Samalla on saatu selville maiden valuuttojen todellinen ostovoima. Suomi liittyi YK:n johdolla toteutettavaan kansainväliseen vertailuun vuonna 1980.

9. YHTEENVETO

Kansantalouden tilinpitokehikko muodostaa sisäisesti loogisen ja aukottoman systeemin, jonka käsitteet ja luokitukset kehikon eri osissa ovat yhtenäisellä tavalla määritellyt. Paljolti tästä ja kansainvälisestä vertailtavuudesta johtuu, että tilinpidon keskeistä aggregaattia - bruttokansantuotetta - käytetään mittarina myös sellaisilla alueilla, joihin sitä ei ole tarkoitettu ja joita näkökohtia ei siten tilinpidon rakennetta muotoiltaessa ole otettu riittävästi huomioon. Tällöin suoritettavat mittaukset eivät kaikissa tapauksissa tuota hyväksyttävissä olevia tuloksia. Erityisesti näin on laita hyvinvoinnin mittaamisessa.

Toinen ongelma liittyy osa-alueiden tarkasteluun erillisenä. Tilinpidon luokittelussa näkyvät selvemmin kehikon sisäisen logiikan vaatimukset kuin se, että tilinpitorakenne on samalla "osiensa summa", jolloin mm. näiden erillisen tarkastelun pitäisi tuottaa korrekkeja tuloksia. Kotitaloussektorin osalta tämä koskee lähinnä ilmaisupalveluita ja epäsuoria siirtoja, jollainen on mm. vapaaehtoisten sosiaalivakuutusrahastojen käsittely kotitalouksien tulona, vaikka kyseinen tulo syntyy vakuutuslaitoksissa, jotka myös päättävät sen käytöstä. Ilmaisupalveluiden käyttö ei puolestaan näy millään lailla kotitalouksien tileillä.

Kansantalouden tilinpidon on ajateltu toimivan myös perustilastoja yhdistävänä ja yhtenäistävänä kehikkona. Perustilastoilla on kuitenkin myös omia, tilinpidosta riippumattomia käyttötarkoituksia, mikä vaikuttaa näiden luokituksiin. Samoin ne joutuvat useassa tapauksessa määrittelemään käsitteet väljemmin kuin tilinpidossa, lähinnä tutkittavien yksiköiden tiedonantovalmiuksien vuoksi. Näistä syistä käsitteissä ja luokituksissa on perusteltavissa olevia eroja. Sen sijaan on luonnollista, että jo vertailtavuuden vuoksi tulisi tilinpidon kehittäessä "tarpeettomat" erot karsia. Toinen kysymys sitten on, missä määrin mikro- ja makronäkökulmat ovat kaikissa tapauksissa yhdistettävissä.

Tässä tutkielmassa tarkastelun lähtökohdaksi otettiin hyvinvointiaspekti, jota vasten niin tilinpidon keskeisiä käsitteitä kuin laskelmien tuloksena syntyviä kehityskuvia pyrittiin vertaamaan. Laskentamenetelmien ja tietolähteiden käsittely näin yksityiskohtaisesti, kuin mitä tässä on tehty, johtuu siitä, että vastaavaa selvitystyötä ei Suomessa ole aiemmin tehty ja yksityiskohtaisuuden ajateltiin palvelevan parhaiten tietojen käyttäjiä.

Tilinpidon edelleenkehittämisestä pääasiallisen vastuun kantavat YK:n tilastoasiantuntijat ovat viime aikoina enenevässä määrin esittäneet yhdenmukaisia näkemyksiä tilinpidon kehittämisestä. Tämä on merkinnyt myönnytyksiä hyvinvointisuuntaukselle. Keskeisenä syynä ilmeisesti on se, että vaikka bruttokansantuote ei olekaan erityisen sovelias mittari kansainvälisiin hyvinvointivertailuihin, sitä kuitenkin tähän käytetään. Tämä puolestaan johtuu siitä, että muiden hyvinvointimittareiden - lähinnä sosiaali-indikaattoreiden kehittämisessä ei toistaiseksi ole saavutettu toivottuja tuloksia. Koska kansantalouden tilinpidon kehittäminen ei nykyisellään

ole tarkoitettu palvelemaan hyvinvointimittauksia, vaan talouspolitiikan tarpeita, saattavat bruttokansantuotteen avulla tehdyt kansainväliset hyvinvointivertailut tuottaa pahastikin vääristyneitä tuloksia.

Myönnytykset hyvinvointisuuntaan ovat merkinneet sitä, että tilinpidon kehittämisessä tavoitteeksi on asetettu luoda tilinpidosta niin joustava kehikko, että molemmat aspektit tulevat huomioon otetuiksi. Tämä tapahtuisi pääasiassa siten, että kehikkoa laajennettaisiin markkinatoman kotityön ja kestokulutustavaroiden tuottamien palvelusten osalta ja luokituksia tihennettäisiin niin paljon, että tietojen erilaiset yhdistelyt tulisivat mahdollisiksi. Peruskehikon uudistamista kokonaan ei ole nähty mahdolliseksi siitä syystä, että aikasarjojen katkeaminen aiheuttaisi kohtuuttomasti lisätyötä, mistä nykyisen tilinpitouudistuksen aikana on saatu huonoja kokemuksia sekä tilaston käyttäjien että tuottajien taholla.

Hyvinvointimittausten kansainvälistä vertailtavuutta pyritään parantamaan myös ostovoimavertailuilla, joissa bruttokansantuotteiden ja suorien valuuttakurssimuunnosten sijasta verrataan maiden keskinäistä "kalleutta" sovittujen kulutuskorien avulla. Parhailleen käynnissä olevan vertailuprojektin tietojen valmistuttua saadaan myös tietää, pysyykö Suomi samalla sijalla kuin "virallisessa" bruttokansantuotteiden vertailussa. Mielenkiintoisen tehtäväalueen muodostaa myös mikrotiedostojen - lähinnä tulonjakoinformaation yhdistäminen tilinpitokehikkoon. Tällä alueella perustyötä on toistaiseksi tehty vähän.

Tilinpidon luotettavuuden kannalta keskeisimmät kehittämiskohteet ovat institutionaalisten tuotantotilien laadinta ja varallisuustilinpito.

SUMMARY

General

The Finnish national accounts were revised during 1973-1977 according to the UN recommendations in "A System of National Accounts" (SNA) of 1968. As part of the revision, time series for the years 1960-1973 were also revised to conform with the new system. These will be found in Statistical Reports No. 66, Central Statistical Office of Finland, 1981. The present publication is part of a series of studies dealing with the calculation methods of the revised national accounts. The subject of this study is households as part of national accounts.

There are substantial differences between the old and the new system as regards households: households have been separated from non-profit institutions and made into a sector of their own; transactions have been disaggregated and, using the gross approach instead of the previous net approach, they are mainly calculated as independent estimates and not as residual items.

The classifications of the Finnish national accounts conform quite closely to the SNA recommendations; exceptions are mainly due to institutional circumstances. Cases in point include social security schemes and housing corporations. In Finland, virtually all aspects of employment pension security, including basic security, are underwritten by private insurance institutions, so that most social security units are included in financial institutions instead of general government. Social security funds are only concerned with basic security not included in employment pensions, as well as sickness and unemployment insurance.

Housing corporations have been classified as non-profit institutions because, though corporations de jure, de facto they pursue policies unlike those of enterprises. The bulk of multi-dwelling residential buildings in Finland are owned and operated by housing corporations whose shares are held by individual households. Shareholders are entitled to occupy the flats corresponding to their shares. About 55 per cent of flats are owner-occupied. The remaining 45 per cent are rental flats owned by households, general government, non-profit institutions, and enterprises. Flats owned by enterprises are mainly used as housing for employees.

The only other departure from the classification standard consists in that producers of non-profit services financed mainly with public funds have been lumped together with producers of private non-profit services. Keeping them separate would have been artificial and based on insufficient data.

Households: the definition and basic statistics

Households are defined in accordance with the SNA recommendations except that small associations and organizations are not separated from other non-profit institutions. Small domestic enterprises are classified as households or enterprises depending on whether they have less than four or more than four employees. However, regardless of the number of their employees, private persons engaged in agriculture are always included in households. Similarly, inmates of institutions are included in households.

The basic statistics used in the calculations concerning households vary depending on the kind of transaction. The main data sources include taxation statistics, agricultural statistics, household surveys, lending and deposit statistics, and insurance statistics. Part of the transactions have been derived from functional accounts data, special surveys, or counterpart records of other institutional sectors.

Household survey and income distribution statistics data have been used sparingly, particularly with respect to levels, because, being derived from interviews, they are liable to underestimate income (see e.g. van Ginneken 1931). In addition, the populations of these statistics differ from the households of national accounts in that they do not include inmates of institutions.

Account categories

A complete income and outlay account as well as a capital finance account are nowadays prepared for household sector. There is no separate production account so far, so that the sector's production, with the exception of domestic services of households, is included in the production account of functional industries. Thus the contribution of households is not shown separately. The contributions of households and the enterprise sector to the various industries are separated only when income from production is

distributed to institutional accounts according to the sector of origin.

Domestic services of households constitute a functional sector of their own, so that the factor incomes shown as costs in their production account are credited to the income and outlay account of households. The same item is entered as final consumption expenditure on the debit side because purchases of the services in question are financed from the final consumption expenditures of other households. This eliminates the effect of the item on saving.

The income and outlay account

The levels of income and outlay account transactions have been determined mainly on the basis of 1975 data. Time series for institutional accounts extend to the year 1960. Back to 1970 mainly the same calculation methods have been used as for current estimates, but somewhat cruder methods and substitute series have been used in the case of the 1960s.

The main data sources and calculation methods for the income and outlay account are as follows:

- The wages and salaries estimate is based on taxation statistics.
- The operating surplus from primary production, the estimate for own-account construction of fixed assets, and the imputed income from owner-occupied dwellings are based on functional production accounts. Estimates for income from other economic services (e.g. business and professional activities and the letting of dwellings) are primarily based on taxation data, even though the final estimates are determined as part of collating the accounts.
- Withdrawals from the entrepreneurial income of quasi-corporate enterprises occur in retail trade and transport and communication (e.g. freight transport by road). They are estimated using enterprise statistics data on changes in equity. In pre-1974 time series, withdrawals from the entrepreneurial income of quasi-corporate enterprises are not estimated at all because of inadequate basic data.

- Households receive property income mainly from deposits, bonds, and shares. Land rents and income from the letting of intangible assets (copyright receipts) are of minor importance. Estimates for interest income from deposits are based on stocks and average deposit rates. In addition, the net equity of households in voluntary social security funds is credited as interest to the household account. The item is obtained directly from the estimates supplied by the financial institutions.

- Property income paid by households includes interest payments on credits as well as land and ground rents, the importance of rents being negligible. Interest payments on credits also include the interest subsidies the central government pays to the financial institutions and which are due to the gross principle applied in the estimation of interests. Corresponding interest subsidies on the credit side of the account include, depending on the purpose of the credit, in social assistance grants, subsidies, and other current transfers, whereby the effect of these items on saving is eliminated.

The data on interest payments are obtained directly from taxation statistics, except in the case of persons engaged in business and professional activities, whose interest payments are estimated using data on the credit stock and the average interest rate.

- Casualty insurance bought by households includes personal life assurance, accident insurance other than mandatory accident insurance, and certain other types of casualty insurance. Under the SNA, personal life assurance ought to be treated like voluntary social security funds. However, in Finland the importance of life assurance as a form of saving is so small that all personal life assurance is included in risk insurance. This means that claims collected on casualty insurance are entered on the credit side and net premium payments on the same insurance, i.e. the difference between premiums and imputed service charges, are entered on the debit side. Service charges for each type of insurance are defined as the difference between premium payments received and claims paid by insurance companies. Service charges

are included in the intermediate consumption of enterprises and in the final consumption expenditure of households.

- Social security includes unemployment, accident and sickness insurance, employment and national pensions, survivors' pension insurance, disability insurance, and child allowances. Most of these are handled on the funding principle by financial institutions, the central government, and social security funds. Financial institutions (private insurance companies) handle all types of insurance provided for in the Employees' Pensions and Self-Employed Persons' Pensions Acts, mandatory accident insurance, group life insurance, and voluntary pension schemes. The central government handles child allowances. Social security funds handle national pension and sickness insurance, as well as the operation of unemployment funds. The data are based directly on the financial statements of the institutions handling the various insurance schemes.

There are unfunded pension schemes, including e.g. those governed by the acts on central and local government and church pensions, as well as those provided for in the ordinances of the Bank of Finland and the government-owned bank Postipankki. All benefits paid under these schemes are aggregated by the payer sector and credited to the account of the household sector. The data for the entire time series are based on the income statement and balance sheet data of the units concerned. Imputed insurance premiums are entered on the debit side. They are estimated using the actuarial procedures of the corresponding funded schemes.

- Social assistance grants include all other benefit payments which government bodies, non-profit institutions and enterprises pay to households and which have not been classified as social security benefits. Central and local government income statements and balance sheets constitute the main data source.
- Direct taxes paid by the households comprise the state income and property tax, municipal tax, seamen's tax, lottery tax, and since 1982 the street maintenance fee. Income subject to taxation includes wages and salaries, property and entrepreneurial income,

employment pension benefits and since the beginning of 1982 national pension benefits, sickness and maternity benefits.

The estimates are obtained primarily from national accounts data by recipient sector, on a cash basis. Data by payer sector based on accruals are adjusted using the due-date entry data of the Inland Revenue Board. Because it has been impossible to apply this procedure to the whole time series, the data by payer sector preceding the year 1975 are based on taxation statistics data concerning accruals. Differences between accounting systems may substantially influence the timing of taxes, even though the effect of these differences levels off in long-term analysis.

- Compulsory fees, fines and penalties paid by households are determined on the basis of the classifications and special surveys made in conjunction with the examination of the central government financial statements for 1975. Local government data are obtained from the statistics on municipal finances.
- Other current transfers have been defined as precisely as practicable. The data on other current transfers to households have been obtained mainly from the payer sectors. This transaction is also used to transfer the output of voluntary pension insurance from financial institutions to the credit side of the account of households; similarly the wage and salary security payments by social security funds in cases of bankruptcy.

Current transfers on the debit side include the church tax and the membership fees of political parties, trade unions and various associations. The data are based on tax records, household surveys, and special surveys.

- The disposable income of households is calculated as the difference between the income and outlay items described above. Of its components, final consumption expenditure is calculated as a system of its own, whereby saving remains a residual item.

- Based on data from 1975 and 1976, an in-depth analysis was made of the levels of final consumption expenditure. The bulk of consumption expenditure data in the accounts are based on commodity-flow data, i.e. production and sales data on consumer goods and services, even though household survey data from 1976 were also utilized with respect to the levels. Because the final consumption expenditure concepts of the revised accounting system showed just minor changes from the old system, the levels were adjusted using the old time series.

- As was noted above, saving is calculated as the difference between disposable income and final consumption expenditure. Its size can be controlled by the amounts of net lending in the top and bottom half of the capital finance account, these items being calculated as separate systems independent of each other.

Capital finance account

Saving is entered as a source of finance for gross accumulation. In addition, gross saving also includes the consumption of fixed capital and capital transfers, net. The latter include the investment subsidies and the compensations for pest and flood damage to property paid by the central government to households, as well as households' payments of inheritance and gift taxes. The data are obtained mainly from central government income statements and balance sheets by subsections.

Business depreciation is so far the main data source for national accounts data on capital consumption, even though the existence of gross capital stock series is recognized (Vihavainen et al., 1980). Capital consumption is primarily estimated as a part of production accounts estimates.

Households' consumption of fixed capital is estimated by examining the industries which include units of the household sector as producers. The most important of these industries are agriculture, forestry and logging, and the letting and operating of dwellings and the use of owner-occupied dwellings. Small industry, trade, transport and services also include units which can be counted among households. The distinction between enterprises and households is partly determined on the basis of primary data, and partly

on the basis of specialist studies.

Fixed capital formation is calculated in much the same way as capital consumption. The investments of households include nearly all investments within agriculture and a substantial portion of the investments in other construction, machinery and transport equipment within forestry and logging as well as of the investments in taxi cabs and lorries within transport. In addition, the investments of households include dwellings, accounting for more than half of the sector's fixed capital formation. However, it should be pointed out that, instead of being included in the capital formation of households, construction and acquisition of dwellings in multi-dwelling and terraced houses are part of the capital formation of non-profit institutions (housing corporations).

The stocks of households consist mainly of the granaries and the livestock on farms. The concept of stock deviates here from the SNA recommendation, under which dairy cattle should be included in capital livestock. Agricultural statistics are the source of basic data for the beginning and end of the period, as well as of price indices used for valuations to the average prices prevailing during the period.

Net purchases of land by households are calculated as a residual item. Because land purchases and sales by other sectors are netted out and net land purchases for the whole country equal zero, the difference between these represents the net land sales by households.

The bottom half of the capital finance account describes the changes that have occurred in the sector's financial assets and liabilities during the accounting period, grouped by type of claim. Internal transactions are not netted out. The grouping of claims conforms to the Central Statistical Office classification of financial assets and liabilities from 1975, which is based on the SNA recommendation.

The main financial investments of households consist of the group "other deposits", i.e. savings accounts and various deposit accounts, including time-deposit accounts, with banking institutions, and of the group "shares and equities", i.e. conventional corporate shares, equities in cooperative societies, limited partnerships and telephone companies, as well as housing corporation shares. The aggregate of these items accounts for more than

two-thirds of the annual increase in the financial claims of households.

With respect to most claims, households remain a residual sector because, in contrast to other sectors, no income statement or balance sheet data are available on households. However, this hardly entails any loss in reliability because the market boundaries of claims can be estimated with considerable accuracy.

The net incurrence of liabilities of households can be determined from data on bills, while credit statistics are the main data source for overdrafts and promissory notes. As for other loans, households remain a residual sector. For households, promissory notes constitute the most important item on the liabilities side.

Net lending is entered as the balancing item in the bottom half of the capital finance account. It is calculated as the difference between financial assets and net incurrence of liabilities, and it should equal the net lending in the top half of the capital finance account. If there is a difference between them, as there usually is, the difference is entered in the capital finance account as a statistical discrepancy, the last item in the account.

Results

The creation of an independent household sector permits more reliable comparisons between household accounts and the corresponding basic statistics, mainly the household survey and the income distribution statistics. The levels of disposable income and final consumption expenditure are substantially lower in the basic statistics than in the accounts. Besides being due to differences in the definition of the population, this is attributable to the not infrequent underestimation of certain types of income in interview surveys, a fact borne out e.g. by the much smaller difference between the levels of final consumption expenditure than of income (see figures 1 and 2).

FIGURE 1. Real disposable income of households and its average growth in 1966-1976 according to Household Survey and National Accounts (levels in 1,0 million marks, differences in levels and percentages).

	1966	1971	71/66	1976	76/71
Accounts	9686,3	12204,9	4,7	14858,6	4,0
Household survey	8477,6	10234,6	3,8	12657,9	4,3
Difference in levels	1208,7	1970,3		2200,7	
Accounts/Household survey, %	+14,3	+19,3		+17,4	

FIGURE 2. Real consumption expenditure of households and its average growth in 1966-1976 according to Household Survey and National Accounts (levels in 1,0 million marks, differences in levels and percentages).

	1966	1971	71/66	1976	76/71
Accounts	9171,2	11388,9	4,4	13976,8	4,2
Household survey	8220,7	9901,6	3,8	12074,1	4,1
Difference in levels	950,5	1487,3		1904,5	
Accounts/Household survey, %	+11,6	+15,0		+15,8	

If changes in the disposable income of households are examined from the point of view of welfare, the trend appears more moderate than it has been in actual fact. Appendix 2 shows that from the mid-1960s to the mid-1970s the disposable income of households fell slightly in relation to the disposable income of the nation. During the same period the proportion of taxes in the disposable income of households increased rapidly. However, the result does not show that, along with the increase in the proportion of taxes, various government-provided social welfare benefits, including health care, education and social services also increased.

The use of these benefits appears in no way in present accounts. They are not included in the final consumption expenditure, and thus the disposable income, of households but are part of general government consumption. Thus

increases in these benefits only appear as a rise in the tax rate of households. However, the increase in the consumption potential of households resulting from these benefits probably (there are no studies on this yet) exceeds the rise in the tax rate, for - because of the progressive income tax scale - part of the impact of taxation is felt in the distribution of income between households. On the other hand, the proportion of indirect taxes in consumer goods has also increased.

Besides failing to show the increase in the social welfare of households which is brought about by the provision and use of benefits in kind, the accounts also fail to show the contribution to social welfare of the mere transition from non-market activities to market activities, the main area described in the accounts. This applies to household work, other types of non-market production at home being covered by the accounts. There has been much talk about including household work in gross national product. Suffice it here just to point out some problems of interpretation entailed in the use of gross national product as the measure of welfare when household work is excluded.

First for countries in which women's labour force participation rate is high and in which the greater part of domestic services falls within market activity, the standard of welfare is overestimated in relation to countries in which women have a low labour force participation rate.

Secondly, the picture of the development of social welfare becomes blurred if changes occur in the GNP proportion of household work and in women's labour force participation rate, but social welfare is only measured by market production. It is possible in theory, and has partly been established in studies, that these changes do not go hand in hand, but some amount of household work continues to be done at home by the mother or some other family members and only a part is turned over to the market (Säntti-Väliaho 1982 and the United Nations 1977 b).

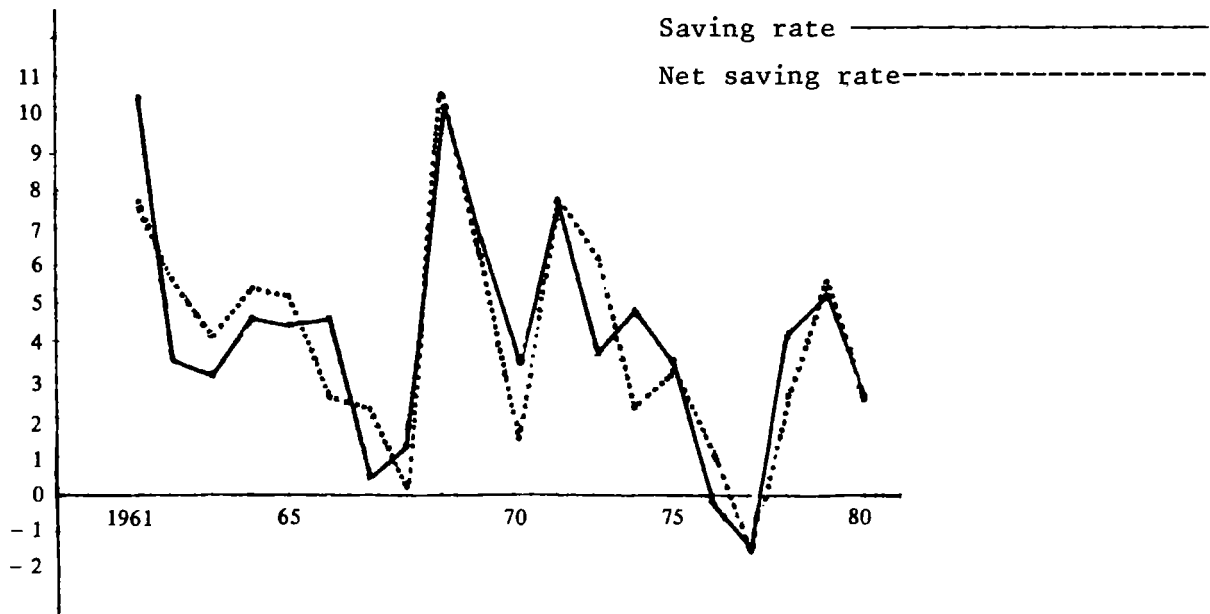
In Finland women's labour force participation rate has always been quite high. According to the labour force surveys, more than half of working-age women are employed and from 1960 to 1980 the proportion of women in the whole labour force increased from 44 per cent to 47 per cent. It is obvious that, as more women have joined the labour force, part of household work has been turned over to the market. Cases in point include the

development of day care services and employer-provided eating facilities.

Several economic theories hold that the saving rate is constant over the long term, and this is also supported by observations. However, according to national accounts data, the saving rate of households in Finland increased substantially in time series terms from 1960 to 1980 (see Figure 3). Naturally, the result may contain errors, but it is also possible to explain it with certain Finnish circumstances.

DIAGRAM 1. Changes in the saving rate of households in 1960-1980 according to National Accounts data, with an indication of the trend and so-called net saving rate exclusive of the effect of the net equity of households on voluntary social security funds.

Studies on saving (Hämäläinen 1973 and Kosonen-Suoniemi 1982) indicate that dwellings are the main target of saving. According to census data, in 1960 rented (incl. employer-provided) dwellings in Finland accounted for 39 per cent of the housing stock, in 1970 for about 38 per cent, and in 1980 for only 29 per cent. The trend accelerated in the late 1970s, for the minor census taken in 1975 still gave rented dwellings 36 per cent of the housing stock. In addition, when account is taken of the fact that from 1960 to 1980 the number of dwelling units increased 50 per cent, it is obvious that this could not occur without an increase in the saving rate of households. Developments in housing also explain, at least in part, why the average saving rate was lower in the 1960s than in the 1970s and why there was a sharp rise in the saving rate in the 1970s.

By contrast, annual fluctuations in the saving rate should be viewed critically, because saving in accounting is calculated as the difference between disposable income and final consumption expenditure. This means that random errors and changes in them are reflected in saving, saving being a minor item and thus highly susceptible to errors. Any major errors are usually detected when accounts are collated.

Durable consumer goods are one factor which causes fluctuations in the saving rate, for the saving of the year of their acquisition is affected by the full impact of their weight. Unless major changes occur in the volumes of consumer durables, saving should follow changes in economic conditions, excluding changes in real income. However, the upsurge in the acquisition of durable consumer goods during certain years has caused the picture of the real development of saving to become blurred. The acquisition of personal transport equipment, mainly cars, has had the strongest impact on the saving rate (see diagram 1 and appendix 3).

The development of accounting has often been marked by two opposing views on gross national product, the one emphasizing its major importance as a tool in economic policy (mainly with respect to economic trends) and the other its use as an international measure of social welfare. As it is, accounting is mainly designed to serve the needs of economic policy, the exclusion of non-market activity being an indication of this. Although it makes no difference for the study of economic trends, the exclusion of non-market activity distorts the picture of longer-term structural changes. In addition, present definitions often seem pragmatic rather than logical. For example, imputed income from housing and from own-account work in primary production and construction are included. Also included are child care in a household other than your own and the washing of laundry in commercial laundries, but when these activities take place in your own household, the value of own-account work is excluded.

Thus plans to develop a flexible, integrated system of national accounts would serve the needs of both economic policy and the study of social welfare. Such a system would permit both complete separation of imputations from actual transactions when studying economic trends and the inclusion of benefits in kind and household work in the frame when analyzing social welfare. Similarly, advances in technology would permit the inclusion of income distribution data in the accounting frame, thus widening the range

of study to include the measurement of the evenness or unevenness of income distribution.

LÄHTEET:

- ADLER, H.J. & HAWRYLYSHYN, O. (1978) Estimates of the Value of Household Work. Canada 1961 and 1971. The Review of Income and Wealth. 4: 333-355. Bristol.
- ATKINSON, A. B. (1975) The Economics of Inequality. Oxford.
- BECKER, GARY S. (1965) A Theory of the Allocation of Time. The Economic Journal 75. September: 493-517.
- BRANSON, WILLIAM H. (1979) Macroeconomic Theory and Policy. (2nd ed.) New York.
- CARSON, CAROL S. (1975) The History of the United States National Income and Product Accounts: The Development of an Analytical Tool. The Review of Income and Wealth 2: 153-181. Bristol.
- CORDON, ROBERT J. (1978) Macroeconomics. Boston.
- HAWRYLYSHYN, O. (1977) Towards a Definition of Non-Market Activities. The Review of Income and Wealth 1: 79-96. Bristol.
- HJERPPE, REINO - KAARTINEN, JOUKO (1981) Hyvinvointisuuntautuneen kansantulon kehittämismahdollisuuksia. Käsikirjoitus.
- HÄMÄLÄINEN, SIRKKA (1974) Palkansääjatalouksien säästämisestä. Suomen Pankin säästämistiedustelu vuodelta 1969. Suomen Pankki Sarja A:37. Helsinki.
- JUSTER, F. THOMAS, COURANT, PAUL AND DOW, GREG K. (1981) A Theoretical Framework for the Measurement of Well-Being. The Review of Income and Wealth 1: 3-31. Bristol.
- KILPIÖ, EILA (1980) Kotityötutkimus I-II. Sosiaalisia erikoistutkimuksia. SVT XXXII:68. Helsinki.

- KOSONEN, KATRI - SUONIEMI, ILPO (1982) Säästämistutkimus 1979. Säästöpankkien tutkimussäätiö. Helsinki.
- KOTITALOUSOPETTAJIEN LIITTO (1981) Kotitalouspoliittinen ohjelma. Helsinki.
- LAYARD, PR.G. AND WALTERS, A. A. (1978) Microeconomic Theory. London.
- LUJANEN, MARTTI - VANHANEN, TIMO (1974) Asuntotuotannon rahoitus. Asuntohallitus, Tutkimus- ja suunnitteluosasto. Sarja A:7. Helsinki.
- MÄKELÄ, PEKKA - NURMINEN, RAIMO (1980) Maa-, metsä- ja kalatalous sekä metsästys kansantalouden tilinpidossa. Tilastokeskus, Tutkimuksia n:o 63. Helsinki.
- NIEMI, IIRIS - KIISKI, SALME - LIIKKANEN, MIRJA (1981) Suomalainen ajankäyttö 1979. Tilastokeskus, Tutkimuksia n:o 65. Helsinki.
- NORDHAUS, W. AND TOBIN, J. (1972) "Is Growth Obsolete". 15th Anniversary Colloquium V. National Bureau of Economic Research. General Series 96. New York.
- ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (1982) Report on a Study of the Effects of Inflation on the Measurement of Income and Saving. DES/NI/82.2. Paris.
- PARKKINEN, PEKKA (1981) Julkiset ilmaispalvelut 1960-1980. Taloudellinen Suunnittelukeskus. Erillisselvitys. Helsinki.
- RUGGLES, NANCY D. AND RICHARD (1980) Integrated Economic Accounts for the United States 1947-1978. Working Paper No 841. Yale University. Conn. 06520.
- SALO, SINIKKA - VIREN, MATTI (1981) Kotitalouksien säästäminen Suomessa vuosina 1960-1980. KOP:n taloudellinen katsaus 4. Helsinki.
- SOURAMA, HEIKKI - SAARIAHO, OLLI (1980) Kansantalouden tilinpito. Rakenne, määritelmät ja luokitukset. Tilastokeskus, Tutkimuksia n:o 63. Helsinki.

SÄNTTI, RIITTA - OTVA, RITVA-ANNELI -
KILPIÖ, EILA (1981)

Palkaton kotityö: ajankäyttö ja arvo.
Kotityötutkimus VIII. Sosiaalisia erikois-
tutkimuksia. SVT XXXII:78. Helsinki.

SÄNTTI, RIITTA - VÄLIAHO, HELI (1982)

Lapsiperheiden palkaton kotityö. Miesten,
naisten ja lasten työpanos palkattomassa
kotityössä. Kotityötutkimus IX-X. Sosiaali-
sia erikoistutkimuksia. SVT XXXII:84.
Helsinki.

SÖDER, LEENA (1981)

Asuntotulon mittaamisesta kansantalouden
tilinpidossa. Esitelmä kansantaloustieteen
laudaturseminaarissa 2.4.1981.

TILASTOKESKUS (1972)

Kotitaloustiedustelu 1966. Tilastollisia
tiedonantoja n:o 51, osat I-II. Helsinki.

TILASTOKESKUS (1975a)

Institutionaalisten sektoreiden luokitus.
Käsikirjoja n:o 5. Helsinki.

TILASTOKESKUS (1975b)

Rahoitusvaateiden luokitus. Käsikirjoja
n:o 6. Helsinki.

TILASTOKESKUS (1976)

Kotitaloustiedustelu 1971. Tilastollisia
tiedonantoja n:o 55, osa I. Helsinki.

TILASTOKESKUS (1977)

Kotitaloustiedustelu 1971. Tilastollisia
tiedonantoja n:o 55, osat II-III. Helsinki.

TILASTOKESKUS (1979)

Kotitaloustiedustelu 1976. Tilastollisia
tiedonantoja n:o 62, osa I. Helsinki.

TILASTOKESKUS (1980a)

Kotitaloustiedustelu 1976. Tilastollisia
tiedonantoja n:o 62, osa V. Helsinki.

TILASTOKESKUS (1980b)

Tulonjakotilasto 1977. SVT XLI:1. Helsinki.

TILASTOKESKUS (1980c)

Tulonjakotilasto 1978. Ensimmäiset tiedot.
Sarja TU 1980:1. Helsinki.

- TILASTOKESKUS (1981a) Uudistettu kansantalouden tilinpito vuosilta 1960-1978. Tilastollisia tiedonantoja n:o 66. Helsinki.
- TILASTOKESKUS (1981b) Kansantalouden tilinpito 1975-1980. Tilastotiedotus KT 1981:6. Helsinki.
- UNITED NATIONS (1953) A System of National Accounts and Supporting Tables. Series F, No. 2. New York.
- UNITED NATIONS (1968) A System of National Accounts. Series F, No. 2. Rev. 3. New York.
- UNITED NATIONS (1977a) Provisional Guidelines on Statistics of the Distribution of Income, Consumption and Accumulation of the Households. Series M. No. 22. New York.
- UNITED NATIONS (1977b) The Feasibility of Welfare-Oriented Measures to Supplement the National Accounts and Balances. A Technical Report, Series F, No. 22. New York.
- UNITED NATIONS (1979) Future Directions for Work on the United Nations System of National Accounts. CES/WP, 22/58. 6 December.
- UNITED NATIONS (1980a) Expert Group Meeting on Future Directions for Work on the United Nations System of National Accounts. E/CN. 3/AC. 9/5. 27 May.
- UNITED NATIONS (1980b) Future Direction for Work on the System of National Accounts (SNA). Statistical Commission. 21th session 12-21 Jan. 1981. E/CN. 3/541. 5 August.
- UNITED NATIONS (1982) The System of National Accounts: Review of Major Issues and Proposals for Future Work and Short Term Changes. ESA/STAT/AC. 15/2.

VAN GINNEKEN, WOUTER (1981)

Generating Internationally Comarable Income Distribution Data: Evidence from the Federal Republic of Germany (1974), Mexico (1968) and the United Kingdom (1979). 17th General Conference of the International Association for Research in Income and Wealth. Gouvieux, France.

VALPPU, PIRKKO - SUOKKO, SEPPÖ (1977)

Pääomakanta vuosina 1960-1975. Taloudellinen suunnittelukeskus. Erillisselvitys 2. Helsinki.

VIHAVAINEN - VALPPU - SUOKKO- BJÖRK (1980)

Kansantalouden tilinpito. Pääomakanta vuosina 1965-1977. Tilastokeskus, Tutkimuksia n:o 58. Helsinki.

Eri tulolajien osuudet kotitalouksien käytettävissä olevasta tulosta tilinpidossa ja kotitaloustiedustelussa vuosina 1966, 1971 ja 1976 sekä tilinpidossa ja tulonjakotilastossa vuosina 1977 ja 1978.¹⁾

Different income categories as percentages of the disposable income of households in 1966, 1971 and 1976 according to national accounts and household survey data as well as in 1977 and 1978 according to national accounts and income distribution statistics data¹⁾.

	Tilinpito National Accounts			Kotitaloustiedustelu Household Survey			Tilinpito National Accounts		Tulonjakotilasto Income Distribution Statistics	
	1966	1971	1976	1966	1971	1976	1977	1978	1977	1978
Tuotantotekijätulot Factor incomes	106,2	108,7	114,1	108,5	108,5	117,3	110,5	104,9	108,9	104,3
- palkat - wages and salaries	72,5	77,8	86,5	80,3	84,3	96,7	81,8	77,2	88,6	85,8
- yrittäjätulot - entrepreneurial income	30,8	27,4	26,3	27,5	23,1	19,8	25,4	24,6	19,0	17,4
Maatalous Agriculture	7,4	6,3	5,0	13,8	8,0	6,3	4,4	3,9	5,3	5,4
Metsätalous Forestry	4,4	5,0	3,2	..	3,0	2,6	3,4	3,0	2,7	2,4
Muut yritt. tulot Other entrep. income	19,0	16,1	18,1	13,7	12,1	10,9	17,6	17,7	11,0	9,6
- omaisuustulot - property income	2,9	3,5	3,3	0,7	1,1	0,8	3,3	3,1	1,3	1,1
Saadut tulonsiirrot Current transfer receipts	14,2	18,6	23,1	11,9	18,4	23,0	25,0	25,6	23,7	25,0
siitä: sos.vak.etuudet of which: social security benefits	11,1	15,0	19,0	10,1	16,2	19,3	20,6	20,6	20,5	21,2
Maksetut tulonsiirrot Current transfer disbursements	-20,4	-27,3	-37,2	-20,4	-26,9	-40,3	-35,8	-30,5	-32,6	-29,3
siitä: verot of which: direct taxes	-15,9	-21,4	-29,8	-19,5	-24,6	-31,3	-28,1	-23,8	-28,5	-26,1
Käytett. oleva tulo Disposable income	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1) Kotitaloustiedustelun ja tulonjakotilaston ryhmittelyjä on muutettu siten, että laskennallinen asuntoetu ja vuokratulot on siirretty yrittäjätuloihin ja kotitaloustiedustelun eri tulolajit on laskettu sellaisesta käytettävissä olevan tulon käsitteestä, josta on vähennetty pääoman siirrot. Tilinpidossa kotitalouksien tileiltä puolestaan on vähennetty työnantajain sosiaalivakuutusmaksut sekä tuotantotekijätuloista että maksetuista tulonsiirroista.

1) Classifications of household survey and income distribution statistics have been changed so that, rental income and imputed income from owner-occupied dwellings are included in entrepreneurial income, and the household survey estimates of the different income categories are based on a concept of disposable income from which capital transfers have been deducted. Regarding the national accounts data, the factor incomes and current transfer disbursement of households are exclusive of employers contributions to social security schemes.

Kotitalouksien tuotannontekijätulojen osuudet kansantulosta sekä kotitalouksien verojen osuus käytettävissä olevasta tulosta ja sen osuus kansantalouden käytettävissä olevasta tulosta kansantalouden tilinpidossa vuosina 1960-1980.
Factor incomes of households as percentages of national income, taxes of households as a percentage of disposable income of households and disposable income of households as a percentage of disposable income of nation according to national accounts data for 1960-1980.

	Palkat Wages and salaries	Työnant. sos. vak. Employers' contrib.to social security schemes	Yritt. tulo Entrepre- neurial income	Omaisuus- tulo Property income	Yht. Total	Kansantulo National income	Kotit. veroaste Tax rate of households	Kotital. käyt.tulo Disposable income of households	Kansantal. käyt.tulo Disposable income of nation
1960	47,9	5,3	25,4	2,8	81,4	100,0	12,2	72,4	100,0
1961	47,4	5,1	26,0	2,6	81,1	100,0	11,8	72,9	100,0
1962	49,3	5,8	25,0	2,3	82,4	100,0	11,9	73,7	100,0
1963	50,2	6,5	25,0	2,1	83,8	100,0	12,8	73,9	100,0
1964	51,6	7,1	25,1	1,6	85,4	100,0	14,0	73,9	100,0
1965	51,9	7,4	23,1	2,2	84,6	100,0	14,8	72,9	100,0
1966	53,4	7,4	22,7	2,1	85,6	100,0	15,9	73,7	100,0
1967	52,9	7,8	21,5	1,9	84,1	100,0	17,1	71,7	100,0
1968	51,3	7,9	20,4	2,0	81,6	100,0	18,1	69,2	100,0
1969	50,1	8,1	21,6	2,3	82,1	100,0	18,6	69,0	100,0
1970	51,2	8,2	20,6	2,4	82,4	100,0	19,7	68,4	100,0
1971	53,1	9,0	18,7	2,4	83,2	100,0	21,4	68,2	100,0
1972	52,6	9,3	18,9	2,3	83,1	100,0	21,8	68,2	100,0
1973	52,3	10,2	18,1	2,5	83,1	100,0	24,0	65,5	100,0
1974	52,5	10,4	17,7	2,4	82,8	100,0	25,0	65,1	100,0
1975	56,2	11,4	17,4	2,0	87,0	100,0	25,7	67,6	100,0
1976	56,8	12,3	17,7	2,2	89,0	100,0	29,8	67,3	100,0
1977	55,1	12,9	17,2	2,2	87,4	100,0	28,1	67,6	100,0
1978	53,3	12,2	17,0	2,2	84,7	100,0	23,8	69,1	100,0
1979	53,0	12,0	15,9	2,1	83,0	100,0	22,7	68,0	100,0
1980	53,5	12,5	14,7	2,8	83,5	100,0	23,5	67,4	100,0
keski- arvo mean value	52,2	9,0	20,5	2,3	83,9	100,0	19,7	69,8	100,0

LIITE 3
APPENDIX 3

Kansantalouden tilinpidon mukaiset kotitalouksien kestokulutustavaroiden volyymin ja hintojen muutokset vuodesta 1961 vuoteen 1980.
Changes in volumes and prices of household durable goods in 1961-1980 according to national accounts data.

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Kulutuksen volyymin vuosimuutokset Annual changes of consumption volume	8,2	13,0	6,0	11,6	17,2	9,2	-4,4	5,9	12,8	15,9	5,6	10,8	19,3	14,0	2,9	2,2	-9,2	7,9	5,9	7,0
Huonekalut ja matot Furniture and carpets	25,2	-4,0	-10,8	13,7	12,1	-15,6	42,0	-2,8	14,2	8,7	6,6	48,9	23,8	16,2	1,5	-13,0	4,8	-1,6	11,4	7,1
Kotitalouskoneet Major household appliance																				
incl. fittings																				
Terapeuttiset laitteet ja välineet Therapeutic appliances and equipment											9,1	,1	16,7	-6,9	17,1	-2,0	20,5	24,3	2,8	2,0
Yksityiset kuluvälineet Personal transport equipment	20,3	40,9	23,9	46,6	31,8	-20,5	-17,9	-24,1	71,0	9,0	-17,4	32,2	19,9	-18,8	22,1	-20,8	1,0	-11,3	24,0	5,3
Radiot, TV:t, äänen-toistolaitteet Wireless, TV- sets, sound reproduction equipment											5,0	46,6	40,5	62,4	10,5	34,7	-8,1	,6	9,6	13,4
Muut suurehkot kesto- kulutustavarat Other major durable goods											-3,3	-3,9	35,3	-11,4	57,9	-20,5	-3,1	12,3	19,8	3,0
Korut, kellot, sormukset, jalokivet Jewellery, watches, rings											-21,6	42,6	-6,7	-19,3	-5,1	3,9	,9	-5,7	19,0	,8
Kestokulutustavarat Durable goods	19,6	22,5	8,0	26,8	21,9	-12,1	-8,0	-13,0	41,5	14,4	-8,6	26,7	20,5	-2,1	14,1	-8,1	-2,4	-1,7	14,9	6,6

Hintojen vuosimuutokset Annual changes in prices	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Huonekalut ja matot Furniture and carpets	1,6	3,2	1,6	3,2	4,7	3,3	11,0	4,5	1,2	4,2	4,0	10,4	12,2	17,9	12,8	7,4	11,5	3,0	9,1	10,0
Kotitalouskoneet Major household appliance incl. fittings	-1,3	-1,2	-3,5	-3	-1,3	-6	4,2	9,5	4	2,1	6,1	-8,2	2,5	12,0	14,7	5,9	6,0	7,3	4,3	7,4
Terapeutitset laitteet ja välineet Therapeutic appliances and equipment											6,8	15,6	7,9	35,9	7,7	7,6	3,7	2,3	5,3	15,6
Yksityiset kuluvälineet Personal transport equipment	3,0	,1	1,0	-4,7	-6,1	9,1	19,1	21,5	-2,7	3,5	5,9	14,9	5,0	10,4	18,5	24,3	7,1	20,9	11,9	6,7
Radiot, TV:t, äänen- toistolaitteet Wireless, TV- sets, sound reproduction equipment											8,6	-5,9	3,3	4,9	6,1	-9	,1	,4	-3	,5
Muut suurehkot kesto- kulutustavarat Other major durable goods											9,7	8,0	6,2	25,0	8,6	6,1	6,9	7,0	2,2	7,0
Korut, kellot, sormukset, jalokivet Jewellery, watches, rings											20,4	-3,0	18,2	55,8	32,8	2,5	5,4	11,4	17,4	37,3
Kestokulutustavarat Durable goods	2,8	,4	-1,5	-2,0	-4,2	5,4	15,4	14,9	-1,3	2,4	7,3	8,9	7,3	15,1	14,9	12,1	7,2	10,2	9,7	7,7

TILASTOKESKUS
TUTKIMUKSIA

Tilastokeskus on julkaissut Tutkimuksia v. 1966 alkaen, v. 1980 lähtien ovat ilmestyneet seuraavat:

55. *Carita Putkonen*, Tupakkatuotteiden kulutus, Tupakkatuotteiden kokonaiskulutus Suomessa vuosina 1960–1978. Tammikuu 1980. 23 s.
56. *Pentti Tuominen*, Tuottajahintaiset indeksit, Menetelmät ja käytäntö, Teollisuuden tuottajahintaindeksi 1975=100, Kotimarkkinoiden perushintaindeksi 1975=100, Vientihintaindeksi 1975=100, Tuontihintaindeksi 1975=100. Maaliskuu 1980. 124 s.
56. *Pentti Tuominen*, Producer Price Indices, Methods and Practice, Producer Price Index for Manufactured Products 1975=100, Basic Price Index for Domestic Supply 1975=100, Export Price Index 1975=100, Import Price Index 1975=100. August 1980. 125 p.
57. *Risto Kolari*, Kuolleisuus, Kohorttikuoletisuus Suomessa v:sta 1851 lähtien. Maaliskuu 1980. 94 s.
58. *Vihavainen – Valppu – Suokko – Björk*, Kansantalouden tilinpito, Pääomakanta vuosina 1965–1977. Huhtikuu 1980. 101 s.
59. *Pekka Mäkelä*, Maatalouden yritystilastojärjestelmän kehittäminen. Toukokuu 1980. 35 s.
60. Tuotantomenetelmien kehittäminen, Tilastokeskuksen pitkän tähtäyksen suunnitelman erillisselvitys. Joulukuu 1980. 38 s.
61. *Pekka Mäkelä – Raimo Nurminen*, Kansantalouden tilinpito, Maa-, metsä- ja kalatalous sekä metsästys kansantalouden tilinpidossa. Syyskuu 1980. 129 s.
62. *Uotila – Leppä – Katajala*, Kansantalouden tilinpito, Neljännesvuosittainen kansantalouden tilinpito. Marraskuu 1980. 58 s.
63. *Heikki Sourama – Olli Saariaho*, Kansantalouden tilinpito, Rakenne, määritelmät ja luokitukset. Joulukuu 1980. 87 s.
64. *Hannu Pääkkönen*, Työttömyyden keston mittaaminen Suomessa. Maaliskuu 1981. 35 s.
65. *Iiris Niemi – Salme Kiiski – Mirja Liikkanen*, Suomalaisten ajankäyttö 1979. Maaliskuu 1981. 143 s
65. *Iiris Niemi – Salme Kiiski – Mirja Liikkanen*, Use of time in Finland 1979. September 1981. 143 p.
66. *Sinikka Askelo*, Opettajien työmäärätutkimus 1979, Peruskoulu, Lukio, Harjoittelukoulut, Iltakoulut. Huhtikuu 1981. 234 s.
66. *Sinikka Askelo*, Lärarnas arbetsmängd 1979, Grundskolan, Gymnasiet, Övningsskolorna, Aftonläroverken. April 1982. 226 s.
67. *Ari Tyrkkö*, Palkansaajien ansio- ja tulotason kehityksen mittaaminen. Toukokuu 1981. 74 s.
68. *Olavi E. Niitamo*, Tilastollinen tietohuolto 1980-luvulla. Elokuu 1981. 40 s.
69. *Juha Pietilä – Aku Alanen*, Valtion tulot ja menot lääneittäin 1978. Elokuu 1981, 88 s.
69. *Juha Pietilä – Aku Alanen*, Statens inkomster och utgifter länsvis, December 1981. 86 s.
70. Rakennuskustannusindeksit 1980=100. Elokuu 1981, 59 s.
71. Tilastokeskuksen pitkän tähtäyksen runkosuunnitelma. Syyskuu 1981. 49 s.
71. *Niitamo, O.E. – Laihonon, A. – Tiihonen, P.*, Long-Term Planning in the Central Statistical Office of Finland, November 1981. 70 p.
72. *Raili Broas*, Kansantalouden tilinpito, Yritykset kansantalouden tilinpidossa. Huhtikuu 1982. 62 s.
73. *Veli-Jukka Leppänen – Henry Takala*, Kansantalouden tilinpito, Rakennustoiminta kansantalouden tilinpidossa. Huhtikuu 1982. 112 s.
74. *Heli Jeskanen-Sundström*, Kansantalouden tilinpito, Teollinen toiminta kansantalouden tilinpidossa. Huhtikuu 1982. 55 s.
75. Tie- ja maarakennuskustannusindeksit 1980=100. Toukokuu 1982. 15 s.
76. *Matti Parkkinen*, Teollisuustuotannon volyyymi-indeksin laskenta. Kesäkuu 1982. 80 s.
77. *Kari Ritvanen*, Kansantalouden tilinpito, Voittoa tavoittelemattomat yhteisöt kansantalouden tilinpidossa, Kesäkuu 1982. 70 s.
78. *Reino Hjerppe – Jouko Kaartinen*, Markkinaton tuotanto, hyvinvointi ja kansantalouden tilinpito. Elokuu 1982. 71 s.

79. *Pertti Marjomaa*, Väestökehitys ja kotitalouksien kulutusmenot. Elokuu 1982. 60 s.
80. *Lättilä – Heiskanen – Komulainen – Niskanen – Siren*, Tapaturmat ja väkivalta 1980, Haastattelututkimus tapaturmien ja väkivallan yleisyydestä sekä terveyshaitoista. Syyskuu 1982. 277 s.
80. *Lättilä – Heiskanen – Komulainen – Niskanen – Siren*, Accidents and Violence 1980, A Survey of the Incidence of Accidents, Criminal Violence and the Resulting Injuries. April 1983. 177 p.
81. *Wolfgang Lutz*, Demographic Transition and Socio-economic Development in Finland 1871 – 1978 – a Multivariate Analysis. November 1982. 81 p.
82. *Mauri Nieminen*, Muuttoliike, Maassamuuton syyt 1977 – 78. Marraskuu 1982. 90 s.
83. Suomen kansantalouden tilinpitoa sata vuotta. Joulukuu 1982. 93 s.
84. *Risto Kolari*, Korkeakouluopiskelu, Korkeakoulututkinnot ja opintojen keskeyttäminen 1966 – 1979. Joulukuu 1982. 100 s.
85. *Eeva Hamunen*, Kansantalouden tilinpito. Liikenne kansantalouden tilinpidossa. Joulukuu 1982. 79 s.
86. *Jarmo Hyrkkö – Ilkka Lehtinen*, Nettohintaindeksi 1977=100. Tammikuu 1983. 37 s.
87. *Veli-Matti Lehtonen – Timo Puustinen – Pentti Tuominen*. Vuoden 1980 kuntien kalleustutkimus. Maaliskuu 1983. 176 s.
87. *Veli-Matti Lehtonen – Timo Puustinen – Pentti Tuominen*. Dyrortsundersökningen 1980. Mars 1983. 194 s.
88. *Markku Tahvanainen – Markku Lindqvist*, Talonrakennustoiminnan volyymi-indeksi 1980=100. Huhtikuu 1983. 79 s.
89. *Olavi E. Niitamo*, Johdonmukaisuus ja ristiriita. Huhtikuu 1983. 54 s.
90. Future Trends of Data Management. *Olavi E. Niitamo*, Data Management in the 1980s. *Olli Janhunen*, Integration of Data, Applications and the Mass Media. May 1983. 23 p.
91. *Iris Niemi*, The 1979 Time Use Study Method. May 1983. 27 p.
92. *Heikki Havén – Risto Syvänperä*, Aikuiskoulutukseen osallistuminen 1980. Toukokuu 1983. 100 s.
92. *Heikki Havén – Risto Syvänperä*, Participation in Adult Education in 1980. May 1984. 100 p.
93. *Lättilä – Heiskanen*, Piilorikollisuus 1980, Haastattelututkimus henkilöön kohdistuneesta ilmoituksesta rikollisuudesta ja piilorikollisuudesta. Toukokuu 1983. 99 s.
93. *Lättilä – Heiskanen*, Hidden Criminality 1980. A Survey on Reported and Unreported Offences Against the Person. December 1983. 92p.
94. *Aila Repo*, Väestön tutkinto- ja koulutusrakenteen ennuste 1981 – 1995. Toukokuu 1983. 154 s.
95. *Hilkka Vihavainen – Seppo Varjonen*, Kansantalouden tilinpito, Investoinnit kansantalouden tilinpidossa. Toukokuu 1983. 75 s.
96. *Tuomo Niskanen*, Rikosvahingot 1980, Otantatutkimus poliisin tietoon tulleista omaisuus- ja väkivaltarikoksista. Kesäkuu 1983. 99 s.
96. *Tuomo Niskanen*, Crime Damages 1980. A Study of Property Offences and Violent Offences Reported to the Police. February 1984. 88 p.
97. *Risto Kolari*, Ammatillinen liikkuvuus Suomessa 1970/1975. Heinäkuu 1983. 127 s.
98. *Mauri Nieminen*, Suomen ruotsinkielinen väestö vuosina 1980–2020. Heinäkuu 1983. 51 s.
99. *Carita Putkonen*, Luotettavuustutkimus Väestö- ja asuntolaskenta 1980 osa I, Selvitys mittaus- ja käsittelyvirheistä. Marraskuu 1983. 215 s.
100. *Carita Putkonen*, Luotettavuustutkimus Väestö- ja asuntolaskenta 1980 osa II, Peittävyys selvitys. Elokuu 1984. 73 s.
101. *Rudolf Andorka – István Harcsa – Iris Niemi*, Use of Time in Hungary and in Finland. Comparison of results of time budget surveys by the Central Statistical Offices of Finland and Hungary. November 1983. 62 p.
102. Air Quality Statistics: methods and principles Finland. Hungary. Sweden. December 1983. 103 p.

103. *Esa-Jukka Käär – Veli-Jukka Leppänen*, Kansantalouden tilinpito, Aluetilinpito 1976 ja 1978: menetelmät ja tulosten analyysi. Joulukuu 1983. 106 s.
104. Tilastojen laadun tutkiminen, Tilastokeskuksen laatupäivän esitelmät. Helmikuu 1984. 75 s.
105. *Jarmo Hyrkkö – Erkki Hakkarainen*, Tuottajahintaindeksit 1980=100. Huhtikuu 1984. 106 s.
106. *Tuula Rissanen*, Työvoimatiedustelun luotettavuus vuosina 1976 -- 1982. Toukokuu 1984. 35 s.
107. *Reino Hjerppe – Olavi E. Niitamo – Aino Salomäki*, Development of a Household Data Base in Finland. May 1984. 21 p.
108. Nuorten elinolot. Elokuu 1984. 131 s.
109. *Leena Söder*, Kansantalouden tilinpito, kotitaloudet kansantalouden tilipidossa. Elokuu 1984. 105 s.

Tätä julkaisua myy

**VALTION
PAINATUSKESKUS**

POSTIMYYNTI

PL 516
00101 Helsinki 10
Vaihde (90) 539 011

KIRJAKAUPAT HELSINGISSÄ

Annankatu 44
(Et. Rautatiekadun kulma)
Vaihde (90) 17 341

Eteläesplanadi 4
Puh. (90) 662 801

Denna publikation säljes av

**STATENS
TRYCKERICENTRAL**

POSTFÖRSÄLJNING

PB 516
00101 Helsingfors 10
Växel (90) 539 011

BOKHANDLAR I HELSINGFORS

Annegatan 44
(I hörnet av S. Järnv.g.)
Växel (90) 17 341

Södra esplanaden 4
Tel. (90) 662 801

This publication can be
obtained from

**GOVERNMENT
PRINTING CENTRE**

MAIL-ORDER BUSINESS

P.O.Box 516
SF-00101 Helsinki 10
Phone (90) 539 011

BOOKSHOPS IN HELSINKI

Annankatu 44
Phone (90) 17 341

Eteläesplanadi 4
Phone (90) 662 801

ISSN 0355-2071
ISBN 951-48-8135-5